

İmam Birgivi

Şeyhü'l İslâm İbn Teymiyye
İbn Kayyım

Namaz'da
**TADİL-İ
ERKÂN**

تَعْدِيلُ الصَّلَاةِ

İmam Bîrgivî

NAMAZ'DA TADİL-İ ERKÂN

ve

**Namaz Rükünlerinde İtidal
Ve İtminan**

Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye

ve

**Namazı Aceleyle Kılıp Rûku ve Secdeleri
Tam Yapmamanın Hükümü**

Hafız İbn Kayyım el-Cevzivve

İÇİNDEKİLER

Yayınevi'nin Önsözü	5
Mektebi'l-İslâmî'nin Takdimi	17

1. Kitap

TADİL-İ ERKAN

Muhakkikin Mukaddimesi.....	25
İmam Birgivî'nin Biyografisi	31
İsmi ve Soyü:.....	31
Doğumu ve Yetişmesi:.....	31
Tedris ve İrşad Faaliyetleri:	31
Eserleri:.....	32
Eserlerinin Bazıları:	32
Kendini, Emr-i Bî'l-Ma'ruf ve Nehy-i Anî'l-Munker Çalışmasına Vermesi:.....	33
Vefatı:.....	34
Biyografisinin Kaynakları:	34
Kitabın El Yazması ve Basılı Kopyaları:	35
Eserin, Müellifine Nisbeti:	36
Eserinde Yararlandığı Kaynaklar:	36
Genel Kaynaklar:	37
Müellifin Önsözü.....	41
Tadil-i Erkan'ın Açıklaması	43

Namazın Bazı Rükünleri:	46
Rukû ve Secdede İtidalin Yeri Hakkında	
Bazı Alimlerin Görüşleri	47
Celse, Kaveme ve Bu İkisinde	
İtminan Hakkında Alimlerin Görüşleri:.....	52
Tadil-i Erkanın Terki Dolayısıyla Namazın	
Batıl Olduğunu Söyleyen Fakihler	55
Namazın İkamesi ve Tadil-i Erkan Kavramları.....	59
İtidalin Vacip Oluş Delilleri	59
1- Kitab'dan Delil:	59
2- İtidal ve İtminanın Vucûbu	
Hakkında Sünnetten Deliller:	62
Tadil-i Erkanın Terkini Alışkanlık	
Haline Getirmenin Zararları	73
İtminanın Terkedilmesiyle Oluşan Günahların Beyanına	
Dair Etkili Bir Nükte	85
Sonuç: İmama Uymanın (Mutabaatın)	
Vacip Oluşunun Delilleri	89
1- et-Tâtârhâniyye'de Fakihlerin Sözleri:.....	89
2- Hadis-i Şerifler:.....	89
Müellif rahimehullah'ın Değerlendirmesi:.....	92
Namazda Safla İlgili Sünnetler	95
En Ön Safın Fazileti Hakkında Varid Olan Hadisler.....	98
Safların Düzeltilmesini Emretme	
Konusunda Varid Olan Hadisler	101
Safların Düzeltilmesinin Vucûbuna	
İlişkin Buhârî'nin İstidlâli:	104

Kaynaklar	111
-----------------	-----

2. Kitap

NAMAZ RÜKÜNLERİNDE İTİDAL VE İTMİNAN

Muhakkikin Mukaddimesi.....	123
Bu Bölümün Ayrıcalığı:	124
Şeyhu'l-İslâm Takıyyuddin Ahmed İbn Teymiyye.....	129
İsmi, Soyü ve Künyesi:.....	130
Doğumu, Yetişmesi, Eğitimi ve Hadis Dinlemesi:	130
Başına Gelen Sıkıntılar:	132
Ulemanın Övgüsü:	132
Vefatı:.....	133
Biyografisinin Kaynakları:	134

NAMAZIN İKAMESİ VE NAMAZDA İTMİNAN

Allah ve Rasûlünün Namazın İkamesi, Eksiksiz ve
Mükemmel Kılınması ve Namazda İtminan

Hakkındaki Emirlerinin Beyanı:.....	137
Kur'an'dan Deliller:.....	137
Sünnetten Deliller:	138
Vaciplerin Mükemmelliğiyle Müstehabların Mükemmelliği Arasındaki Fark:	143
Namazda İtidal ve İtminanın Vacip Olması:	150
Karga Gagalaması Gibi Namaz Kılmanın Yasaklanması:.....	153

Rükû ve Secdelerini Tam Olarak Yapmayan, Aç Olduğu Halde Bir ya da İki Hurma Yiyen Gibidir:.....	155
Namazın İkamesi İmkan Oranınca Namazın Eksiksiz Kılınmasını da İçerir:.....	158
Namaz, Zamanı Ve Fiilleri İle Kayıtlı Bir Farzdır:	161
Safların Düzeniyle İlgili Hadislerle İstidlal:.....	164
Selefe Göre Kur'ân ve Sünnette Yer Alan "Kunut"un Manası:	166
Namazda Konuşmamak, Kunuttandır:.....	167
Rükû ve Secdelerde Tesbih:.....	169
Delilleri İle Birlikte Tesbihin Vacip Olduğu Görüşü:.....	169
Namazda Huşunun Vacip Olması:	173
Namazda Gösterilecek Sükunet, Allah'ın Emrettiği Huşuya Muvafıktır:.....	182
İnsanlara Nasıl Namaz Kılacaklarını Açıklayan ve Tabi Olunması Vacip Olan Kimse, Hz. Peygamber <i>sallallâhu aleyhi ve sellem</i> 'dir:	189
Ashabın Namaz İçinde Sekinet ve İtminanın Vacip Oluşu Konusundaki İcmar:.....	192
Arap Dili'ne Göre Rükû ve Secde, Eğilince ve Yüz Yere Konulunca Sağlanan Sekinet İle Gerçekleşir:	192
Kaynaklar	197

3. Kitap

**NAMAZI ACELEYLE KILIP RÜKU VE SECDELERİ
TAM YAPMAMANIN HÜKMÜ**

Namazı Aceleyle Kılıp Rükü ve Secdeleri Tam Yapmamanın Hükmü	203
İçindekiler	219

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Yayinevi'nin Önsözü

Alemlerin Rabbine hamd olsun. Alemlere rahmet olarak gönderilen Peygamberimiz Muhammed'e, ailesine ve tüm ashabına salat ve selam olsun.

Şu bir gerçek ki hızlı namaz kılmak, namaz kılan pek çok kimsenin içine düştüğü ciddi yanlışlardan biridir. Bu yanlış pek çok imamın da imamlığına gölge düşürmektedir. Bir kenara oturup müslümanların namazını şöyle bir gözleyen kimse, onların namazda iftitah tekbiri, kıyam, rüku, secde vb. gibi gerekli rükünlerin/farzların çoğunu yerine getirdiklerini, ama onsuz namazın geçerli olmayacağı büyük bir rüknü/farzı terk ettiklerini görür ki bu rükün/farz; rükuda, rükudan doğrulunca, secdede ve iki secde arasındaki oturuşta dikkat edilmesi gereken ta'dil-i erkandır. Ta'dil-i erkandan kasıt, söz konusu rükünlerde gerekli olan zikirlerin okunabileceği vakit kadar sakince durup beklemektir. Bu nedenle namaz kılan kişi, rükuda, en az bir kere "Subhane Rabbiye'l-Azim" diyecek kadar, rükudan doğrulunca "Rab-bena ve leke'l-hamd" diyecek kadar, secdede en az bir kere, "Subhane Rabbiye'l-A'la" diyecek kadar ve iki secde arasındaki oturuşta da "Rabbi'ğfir lî" diyecek kadar sakince durup beklemedikçe ta'dil-i erkan şartını yerine getirmiş olmaz.

Allame İbn Hacer el-Heytemî rahimehullah, *Tuhfetu'l-Muhtac* adlı eserinde şöyle demiştir: "Ta'dil-i erkanın ölçüsü, namaz kılanın azalarının yatışması ve yerli yerine oturmasıdır."

Sahih-i Buhârî'de Ebu Humeyd es-Sâidî *radıyallahu anh*'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* başını (rükûdan) kaldırdığında dümdüz doğrulurdu, öyle ki omurga kemiklerinden her biri ait olduğu yere otururdu.”

Sahih-i Müslim'de de Âişe *radıyallahu anha*'dan şöyle rivayet edilmiştir: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* başını (rükûdan) kaldırdığı vakit dümdüz doğrulmadıkça secdeye gitmezdi.”

Bu hadis, ta'dil-i erkanın nasıl olacağı konusunda esas ölçüdür. Yani her aza kendine ait yere oturduğu vakit namaz kılan kimse ta'dil-i erkanı yerine getirmiş olur.

Zikri geçen hadisler ve benzerleri şunu göstermektedir: Ta'dil-i erkan, namaz rükünleri esnasında sabit durmak ve bir rükünden diğerine geçerken acele etmeyip her bir eklem ve kemik yerli yerine oturuncaya kadar kısa bir müddet beklemek demektir.

Ta'dil-i erkan hakkındaki ana delil, Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'tan rivayet edilen şu hadistir: “Bir adam mescide girdi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de mescidin bir tarafında oturuyordu. Adam namaz kıldıktan sonra gelip Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e selâm verdi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona, “*Ve aleykesselâm* (Sana da selâm olsun). Sen geri dön de yeniden namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın!” buyurdu. Bunun üzerine adam dönüp (aynı daha önce kıldığı gibi) namaz kıldı. Sonra geldi, yine selâm verdi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yine, “*Ve aleykesselâm*. Dön de namazını (bir daha) kıl, çünkü sen namaz kılmadın!” buyurdu. Bu olay üç kez tekrarlandı. (Üçüncü seferden sonra) adam, “Ey Allah'ın Rasulü! Seni

hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki ben bundan daha iyisini yapamıyorum. Bana (doğrusunu) öğret!" dedi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Namaz kılmak üzere kalktığın vakit güzelce abdest al. Sonra kibleye dön ve tekbir al. Sonra ezberinde bulunan Kur'ân (surelerinden) sana kolay gelenini oku. Sonra rükûya varıp azaların yatışincaya kadar (rükûda) kal. Sonra başını (rükûdan) kaldırıp dümdüz doğrularak ayakta dur. Sonra secdeye varıp azaların yatışincaya kadar secdede kal. Sonra başını (secdeden) kaldırıp azaların yatışincaya kadar otur. Sonra yine secdeye varıp azaların yatışincaya kadar secdede kal. Sonra (başını) secdeden kaldırıp azaların yatışincaya kadar otur. Sonra bunları tüm namazın boyunca (bu şekilde) yap." (Buhârî, Müslim)

Söz konusu sahabîye (ki bu sahabînin adı Hallac b. Rafig) nispetle "حديث المسيء صلاته / (hadisu musîi salatîhi) kötü/yanlış namaz kılan adam hadisi" olarak bilinen bu hadis, namazda ta'dil-i erkân konusundaki en temel delildir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu sahabîye ta'dil-i erkana riayet etmediği için namazını tekrar kılmasını emretmesinden anlıyoruz ki ta'dil-i erkan, namazın bir rüknüdür ve onsuz namaz geçerli değildir. Bu nedenle namaz kılarken ta'dil-i erkânı terk eden kimsenin namazı tekrar kılması gerekir. Nitekim Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de kötü/yanlış namaz kılan bu sahabîye böyle emretmiştir.

Yine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, hızlı namaz kılma ve ta'dil-i erkana riayet etmeme konusunda uyarı niteliğinde bir hadis gelmiştir. O, şöyle buyurmuştur: "Rükûdan ve secdeden sonra belini doğrultmayan kimsenin namazı yeterli/geçerli olmaz." (Tirmizî)

Bu rüknün önemini gösteren bazı rivayetler ve alimlerin sözler şunlardır:

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sırdaşı Huzeyfe *radıyallahu anh*, rükûyu ve secdeyi tam yapmayan bir adam görünce ona şöyle dedi: "Sen namaz kılmadın. Şayet bu hâl üzere ölürsen, Allah'ın, Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yaratıp göndermiş olduğu fıtrattan/dinden başka bir fıtrat üzere ölmüş olursun." (Buhârî)

Başka bir rivayette de şöyle geçmektedir: "Huzeyfe *radıyallahu anh* o adama, 'Ne zamandan beri bu şekilde namaz kılıyorsun?' diye sordu. Adam, 'Kırk seneden beri.' dedi. Bunun üzerine Huzeyfe, 'Demek sen kırk senedir namaz kılmamışsın!' dedi." (Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübra*)

Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hizmetkârı Enes *radıyallahu anh*, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in nasıl namaz kıldığını şöyle tarif ederdi: "Namaz kılarken başını rükûdan kaldırdığı vakit o kadar uzun süre ayakta kalırdı ki biz 'herhalde (secdeye varmayı) unuttu' derdik." (Buhârî)

İmam Şafî, İmam Ahmed ve İmam İshak şöyle demişlerdir: Rükudan ve secdeden sonra belini doğrultmayan kimsenin namazı bozulur/fasid olur. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "*Rükûdan ve secdeden sonra belini doğrultmayan kimsenin namazı yeterli/geçerli olmaz.*" (İbn Receb, *Fethu'l-Bari*)

Allame el-Kurtubi *rahimehullah*, tefsirinde şöyle demiştir:

"Namazın farzları şunlardır: Kibleye yönelmek, niyet etmek, ayakta iftitah/başlangıç tekbiri almak, ayakta Fatiha'yı okumak, ta'dil-i erkâna riayet ederek rüku yapmak, rükudan kalkıp dimdik durmak, ta'dil-i erkana riayet

ederek secde yapmak, başı secdeden kaldırmak ve iki secde arasında ta'dil-i erkana riayet ederek oturmak, ikinci defa secdeye gitmek ve secdede ta'dil-i erkana riayet etmek."

İmam Nevevi *rahimehullah*, "حديث المسىء صلاته / (hadisu musi salatihi) kötü/yanlış namaz kılan adam hadisi"nin şerhinde, kötü/yanlış namaz kılan kimseyle ilgili olarak şöyle der:

"Bu hadiste rükûdan sonra dimdik doğrulmanın, iki secde arasında oturmanın ve hem rükuda, hem secdede hem de iki secde arasında ta'dil-i erkana riayet etmenin farz olduğuna delil vardır. Hem bizim hem de âlimlerin çoğunluğunun görüşü budur. Sadece Ebu Hanife *rahimehullah* ve küçük bir grup tadil-i erkânın farz olmadığını söylemiştir. Ama bu hadis onların aleyhinde bir delildir ve ona verilebilecek doğru/geçerli bir cevap da bulunmamaktadır. Rükudan sonra doğrulup dimdik durmaya gelince, hem bizim mezhebimize (Şafiîlere) hem de diğer âlimlerin mezheplerine göre iki secde arasında doğrulup dik durmak farz olduğu gibi bu da farzdır."

Yine İmam Nevevi *rahimehullah* şöyle demiştir: "Rükûda, secdede, rükudan kalkıldığında ve iki secde arasında ta'dil-i erkana riayet etmek farzdır. Malik, Ahmed ve Davud ez-Zahiri bunların hepsinin farz olduğunu söylemişlerdir."

Hocamız İbn Useymin *rahimehullah* da şöyle demiştir: "Rükudan sonra ta'dil-i erkana riayet etmeyen kimsenin namazı geçersizdir. Çünkü o, namazın rükünlerinden birini terk etmiştir... Rükudan sonra doğrulma rüknü ile iki secde arasındaki doğrulma rüknü konusunda Müslümanların başına gelen afetin sebebi, -Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin dediği gibi- bazı Emevî idarecileridir. Çünkü onlar, bu iki rüknü gerektiği kadar uzun yapmıyorlardı. İnsanlar da ida-

recilerinin dini üzeredir. Bu yüzden halk onlardan bu iki rüknü kısa tutmayı öğrendi. Bunun sonucunda pek çok insan da sünnet olanın böyle yapmak olduğunu zannetti. Böylece bu konudaki sünnet kaybolup gitti, öyle ki bu sünneti açıktan icra etmek kötü görülür oldu ya da en azından o hale yaklaştı. Hatta bir kimse bu iki rüknü uzattığı vakit bazıları onun unuttuğunu ya da şaşırdığını sanmaya başladılar.” (eş-Şerhul-Mumti’ ala Zadi’l-Mustakni’)

İşte bu sebeptir ki alimler, ta’dil-i erkani; namazın, onsuz kabul olmayacağı önemli bir rüknü saymışlardır. O nedenle hem imamın, hem ona uyanın, hem de tek başına namaz kılanın; kısaca namaz kılan herkesin namazda ta’dil-i erkana ve huşûya özen göstermesi gerekir. Çünkü bunlar, namazın özü, kalbi ve esasıdır.

Büyük sahabî Ebu Hureyre radiyallahu anh’tan şöyle rivayet edilmiştir: “Bir kişi altmış sene namaz kılar ama Allah onun tek bir namazını bile kabul etmez. Zira o, ya rükûyu tam yapar ama secdeyi tam yapmaz, ya da secdeyi tam yapar ama rükûyu tam yapmaz.” (et-Terğib ve’t-Terhib)

İmam Süfyan es-Sevrî rahimehullah şöyle demiştir: “Huşûlu olmayan kimsenin namazı bozuktur/fasiddir.”

İmam Hasan el-Basri rahimehullah şöyle demiştir: “Kalbin/aklın namaza verilmediği her namaz (mükâfattan çok) cezaya daha yakındır.”

İmam’ın namazda tadil-i erkana, özellikle ve daha fazla dikkat etmesi ve namazdaki her bir rüknü, farzı ve sünneti eda ederken azalarının yerli yerine oturmasına özen göstermesi gerekir ki bu sayede ona uyanlar da ona yetişebilsin. Yine imamın namazına önem vermesi, özen göstermesi ve onu arzu edilen şekilde eda etmesi gerekir ki arkasındakiler

de rükû ve secde halinde bunları eksiksiz olarak yapabilsinler. Çünkü imam namazı güzel kıldığı zaman hem kendi namazının sevabını alır hem de arkasında namaz kılanlar kadar sevap alır. Ama namazı kötü ve eksik kıldırırsa o zaman da hem kendi namazının vebalini hem de arkasında namaz kılanların vebalini yüklenmiş olur. Nitekim Rasullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

“İmam (cemaatin namazının) kefilidir, müezzin de güvencesidir. Ey Allah'ım! İmamları doğru yoldan ayırma, müezzinleri de bağışla.” (Ebû Dâvûd)

“İmamlar size namaz kıldırırlar. Eğer doğru/eksiksiz kılarılarsa hem size hem de onlara (namaz sevabı) vardır. Eğer eksik kıldırırlarsa sizlere sevap, onlara ise ceza vardır.” (Buhârî)

İmamlık değerli ve önemli bir iştir, onda yapılacak kusurun tehlikesi de pek büyüktür.

Tabiînden İmam Hasan el-Basri rahimehullah şöyle demiştir: “(Rükû ve secdede yapılacak olan) tesbihin tam şekli yedi defa, ortası beş defa, en azı da üç defa olmasıdır.”

Bu yüzden alimler şöyle söylemektedir: İmam rükû ve secdede en az üç defa tesbih getirir. Ancak bunları hızlı hızlı değil, acele etmeden, ağır ağır yapmalıdır. Tesbihi hem kalbi hem de diliyle oturaklı bir şekilde yapmalıdır. Zira bu tesbihleri söylemede acele ederse arkasındakiler ona yetişemez. Dolayısıyla o acele edince cemaat de (ona yetişmek için) acele eder. Bu sefer de rükünleri ondan önce yaparlar ve namazları bozulur. O zaman da imam bütün cemaatin vebalini yüklenmiş olur. Ama imam acele etmez de tadil-i erkana ve tesbihlere riayet ederek, huşû içinde namaz kıldırır, namazını ve tesbihlerini eksiksiz yaparsa arkasındaki-

ler rahatça ona yetişirler. Böylece de imam üzerine düşeni yerine getirmiş olur; günaha da vebale de girmemiş olur.

Yine imamın rükudan ve secdeden kalkarken de acele etmemesi ve iki secde arasında da yeterli süre oturması gerekir ki arkasındaki cemaat ona yetişebilsin. İmam, arkasında namaz kılanlardan sorumludur. Bu nedenle de onlar hakkında Allah Teala'dan korkmalı ve namazda acele etmenin kötü akıbetinden çekinmelidir. Çünkü namazda acele etmenin akıbeti hüsrandır.

Yine imamın, namaz kıldırırken tavuğun yem toplaması/gagalaması gibi acele etmemesi gerekir. Zira Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şu hadisinde bunu yasaklamıştır:

“Size münafıkların namazının nasıl olduğunu haber vereyim mi? Onlar, ikindiye (ilk vaktinde) kılmayıp iyice geciktirirler de nihayet güneş şeytanın iki boynuzu arasında (batmak üzere) iken kalkar ve horozun (yem toplamak için yeri) gagalaması gibi (alelacele kılar) ve namazda Allah'ı çok az zikreder/anar!” (Sahih-i İbn Hibban)

Yine Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: “İnsanlar içinde en kötü hırsızlar namazdan çalanlardır.” Sahabîler, “Ey Allah'ın Rasulü! Namazdan nasıl çalınır ki?” diye sorunca da “Namazın rükûsunu ve secdesini tam yapmayarak” ya da “Rükûdan ve secdeden kalkınca belini doğrultmayarak” buyurmuştur.

Bu hadiste Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem namazdan çalan hırsızların mal çalan hırsızlardan daha kötü olduklarını ifade etmiştir. Hiç şüphe yok ki dinden çalan hırsızlar, dünyalık çalan hırsızlardan daha kötüdür/şerlidir.

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem yine şöyle buyurmuştur:

“Büyük bir mescide girip de orada hu   içerisinde bir kişi bile g remeyece in günler yakındır.” (İbn Mâce)

“Bu ümmetten ilk kaldırılacak şey, hu  dur. Öyle ki sen onların içinde hu   sahibi tek bir kişi bile göremeyeceksin.”¹

“Rükû ile secde arasında belini do rultmayan kimseye Allah Teala (rahmet nazarıyla) bakmaz.”²

Ebu Hureyre radiyallahu anh da şöyle demiştir: “Dostum (Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem) bana    şeyi emretmiş,    şeyi de yasaklamıştır. Bana horozun (yem toplamak için yeri) gagalaması gibi ( abuk namaz kılmayı), namazda köpek gibi oturmayı ve tilki gibi sa a sola bakınmayı yasakladı...”³

* * *

Yayınladığımız bu eser; muhteva açısından kaliteli bir çalışma olmanın yanısıra yazarları açısından da çok kaliteli bir eserdir. Çünkü muteber    alimin çalışmasını kapsamaktadır.

Namazda Tadil-i Erkan konusunun yazarı İmam Birgivi, bütün İslâm coğrafyasının takdir ettiği bir Osmanlı alimidir. Üstelik emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker konusunda büyük çaba gösteren bir Hanif  fakihidir. Bu eser de bu gayesinin bir ürünüdür.

Namaz Rükünlerinde İtidal ve İtminan konusunun yazarı  eyhu'l-İslâm İbn Teymiyye ise İslâm'ın hiç şüphesiz en büyük alimlerinden biridir. “ mmetin selefinin ve dört

1 et-Taberani, hasen bir isnadla rivayet etmiştir.

2 Ahmed, ceyyid bir isnadla rivayet etmiştir.

3 Hasen hadistir. Ahmed, Ebu Ya'la ve İbn Ebi  eybe rivayet etmiştir.

imamın ışığında Kitap ve sünnete bağlılık” anlayışına sahip olan Şeyhu'l-İslâm, büyük bir Hanbelî alimidir.

Üçüncü yazarımız İbn Kayyım ise İbn Teymiyye'nin öğrencisi olup onun yolunu adım adım takip eden büyük bir Hanbelî alimidir. Takvası, zühdü, yaşantısı ve eserleri, özellikle de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in siyerini anlattığı muhteşem eseri *Za'du'l-Mead* onun ne kadar büyük bir alim olduğunun en bariz delillerindendir.

İşte farklı zamanlarda, farklı iklimlerde ve farklı düşünce ortamlarında yetişmiş olan bu kadar değerli üç alimin eserleri yanyana getirildiğinde görülmektedir ki; onların görüşleri birbirini desteklemektedir. Zaten her konuda olduğu gibi İslâm dininin namazda tadil-i erkan konusundaki anlayışı da birdir, yani Kur'ân, sünnet ve icmanın ışığında belirlenen yoldur, dört mezhebin yolu da buna uygundur.

* * *

Burada yeri gelmişken bir şeyi vurgulamakta yarar olduğunu düşünüyoruz. Şöyle ki Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı, günümüzde yararlı işler ve takdire şayan çalışmalar yapmaktadır. Biz de bu çalışmalarını takip ediyor ve beğeniyoruz. Buna dayanarak Başkanlığın, tadil-i erkan konusunda da bir çalışma yapması gerektiği görüşündeyiz. Çünkü Türkiye'de dinin, hükümlerinin ve yaşanmasının belirleyicisi konumunda olan bu kurumun Allah indindeki sorumluluğu çok büyüktür. Dolayısıyla -daha önce de belirttiğimiz gibi- bu işin öncüsü ve belirleyicisi imamlar olduğundan, imamlar da Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olduğundan onların bu konuda titizlik göstermelerinin, tadil-i erkana uymama sorununun çözümünde katkı sağlayacağına inanıyoruz. Allah yardımcılarını olsun.

Bütün bu duygularla basmaya karar verdiğimiz bu eserin niteliğini artırmak ve daha yararlı olmasını sağlamak için büyük bir gayret gösterdik.

Öncelikle eserin, tahkikli bir nüshasını temin ettik. Sonra onu iyi bir tercüme aşamasından geçirdik. Tercüme edilirken de hem eseri basan yayınevinin tahkikli nüshasını⁴ esas aldık hem de farklı yayınevlerinden çıkan nüshaların⁵ inceleyip karşılaştırarak düzeltmeler ve yararlı olabilecek eklemeler yaptık.

Kişinin ilk sorguya çekileceği konunun namaz olduğunun bilincinde olarak; tüm Müslümanların "namaz"ı şuurlu bir şekilde ve kılınması gerektiği gibi kılmasına yardımcı olmak gayesiyle yayınladığımız bu eserin; yazana, yayınlana, okuyana, okutana ve gereğince amel edene hayırlı olması dileğiyle...

4 el-Mekteb el-İslâmi/Lübnan yayınevinin bastığı ve Muhammed Nâzım en-Nedvî'nin tahkik ettiği eser.

5 Bu eserler; Allame Muhaddis Abdultevvab el-Meltani'nin talik ettiği İmam Birgivi'nin *Tadil-i Erkan* kitabı ile yine İmam Birgivi'ye ait eseri basan Daru's-Sahve/Kahire yayınevinin eserleridir.

Mektebi'l-İslâmî'nin Takdimi

Hamd Allah'adır. O'na hamd eder ve O'ndan yardım dileriz. Yaratılanların en hayırlısı efendimiz Muhammed'e, ailesine, bütün sahabîlerine ve din gününe dek onların yolunu izleyenlere salât ederiz.

Elinizdeki kitap, küçük bir hacme sahip olmasına rağmen aynı konuda, yani makbul namaz konusunda iki büyük âlim tarafından kaleme alınmış olan nadir eserlerdendir. Bu iki âlimin insanlar katında çok büyük bir konumu vardır. İkisi de fer'î meseleler hakkında ayrı ayrı mezheplerden olmalarına rağmen Allah tarafından usûl konusunda bir araya getirilmişlerdir.

Bu âlimlerin ilki, aralarında Muhammed b. İdris eş-Şâfiî ve Ahmed b. Muhammed b. Hanbel'in de bulunduğu ilk nesil âlimlerin ve onların yollarını izleyenlerin sarıldıkları bir özellik olan mezhepçilikten uzak durma özelliğine ömrünün sonlarında sahip olan selefî imam, mutlak müctehid Şeyh Ahmed b. Teymiyye'dir.

İkincisi de; rey ehli mezhebinin imamı, önce kendi mezhebi olan Hanefiliğe bağlı kalan, daha sonra da konu edeceğimiz risalesinde İmam Ebû Hanife ve Ebû Yusuf rahimehumullah gibi kendisinden önceki âlimlerin metodunu takip ettiğini gördüğümüz bir âlimdir.

Bizzat kendi gözlerinizle de göreceğiniz ve okuyacağınız gibi bu husus, din ve dünyalarına yönelik yarar getirecek önemli meselelerde kulları bir araya toplayan dinin bir

olduğunun delillerindendir. Bunların en önemlisi de insanların, Rablerinin hoşnutluğunu kazanmış olarak ilahî ruhlarını teslim edinceye dek namaz kılmalarıdır.

Cinleri ve insanları ile tüm mahlûkatın yaratılışındaki temel esas, Allah *celle celâluhû*'ya, Kendisinin murad ettiği gibi, O'nun gösterdiği biçimde yürüyerek ve O'nun ilzam ettiği şekilde amel işleyerek kul olmalarıdır. Nitekim Allah *celle celâluhû* ayette şöyle buyurmuştur: **“Cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”** (Zâriyât, 56)

Allah *subhânallâhu ve teâlâ*'nın tevhidden sonra kullara en fazla teşvikte bulunduğu husus, dinin direği olan namazdır. **“Onlar ki namazı ikame ederler.”** (Enfâl, 3) Namazın ikame edilmesi, namazın sağlam, düzgün ve güzel olarak kılınmasıdır.

Ashab *radiyallâhu anhum*, ibadet ehli tabiîn, Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'den sahih olarak varid olan hadislerle sanılarak bidatleri, dalalet ehlince uydurulan çeşitli ibadetleri ve ibadetlere yapılan eklemeleri, hatta Allah tarafından hakkında herhangi bir delil inzal edilmemiş olan ve dine eklenen âdet ve mübahları terkeden takva ehli kimseler de bu minval üzere hareket etmişlerdir.

Ancak bazı insanlar -ki bunların geneli cahil kimselerdir- bu ibadetin rükünlerini gerçekleştirme konusunda gevşek davranmış ve bu rükünleri sıkı sıkıya sarılarak hakkıyla eda etmemişlerdir. Bu davranışlarında “Böyle düşünüyorum,” “bu görüşteyim,” “şayet şöyle olsaydı” vb. sözlere sahip olan kimselerin izini takip etmektedirler.

Bu ifadelerin çoğu hakkı öğrenme ve hakka sarılma niteliği taşımayan, Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* efendimiz tarafından en basit bir sebeple dahi olsa fitneye düşme ve insanın kendi kendine vesvese verme endişesine binaen caiz olanı hafifletmek, caiz olmayanı da şiddetli kılmak amacıyla yasaklanan önemsiz meselelerle ilgili sorulara verilen cevaplardır.

Öyleki bir gün bu cahillerden biri bir hâkimin/yöneticinin huzurunda böyle bir çeşit namaz ihdas etmişti de o gün iki mezheb müntesipleri arasında tartışmalar vukubulmuştu. Her iki taraf da kendilerinin daha önceki ilim ve fıkha tabi oldukları iddiasındaydılar. Bu mezheb müntesiplerinden birine göre bu kimse, ibadetlerinin birçok hükmü konusunda gevşek davranmaktaydı.

Şeyhu'l-İslâm Ahmed b. Teymiyye *rahimehullah*⁶ bu kimselerin ibadetlerinin edası hususundaki tatbikatlarına dair görüşlerini tespit etmiş, nasihatte bulunmuş, ibadetin güzel ve sağlam olarak nasıl yapılacağını kendilerine göstermiştir. Bu kitabı 19-56 sayfaları⁷ arasında kalan kısmın konusu budur. İbn Teymiyye bu risaleyi *Beyânu mâ Emera Allâhu ve Rasûluhû min İkâmeti's-Salâti ve İtmâmihâ ve't-Tuma'nîneti fihâ / Allah ve Rasûlünün Namazın İkamesi, Eksiksiz Kılınması ve Namazda İtminan Konusundaki Emirlerinin Beyanı* olarak adlandırmıştır.

Daha sonra allame Muhammed Birgivi⁸ de aynı hususlarla -kendi mezhebine mensup olanlarda- karşılaşmış, bunları kabullenememiş ve emr-i bi'l-maruf nehy-i ani'l-munker adına faydalı ve hoş bir duruş sergileyerek

⁶ Biyografisine ilişkin bilgi ileriki sayfalarda verilecek.

⁷ Bu sayfa numaraları kitabın orijinalindeki numaralardır.

⁸ Biyografisine ilişkin bilgi ileriki sayfalarda verilecek.

Muaddelu's-Salât / Namazda Tadil-i Erkan adlı bir risale kaleme almıştır. Bu risale elinizdeki kitabın ikinci bölümünü oluşturmaktadır.

İlim ehli kardeşim ve oğlum Şeyh Muhammed Rahmetullah b. Hafız Muhammed Nâzım en-Nedvî bu iki eseri tespit etmiş ve Allah *teâlâ*'ya istiharede bulunduktan sonra tahkiklerine başlamıştır. Büyük bir özen göstererek eserleri asıl nüshalarıyla karşılaştırmış, ne derece öneme haiz olduklarını beyan ederek her ikisi için de mukaddime yazmıştır. Çalışmasında ittibas vacip olan Muhammedî sünnetin sahih kaynaklarına itimat etmiştir.

Bunun yanında ibadette tekellüfe yeltenenleri ilzam ederek ve Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye ile ondan önce yaşamış olan selef-i salihînin izini takip edemek Allame Birgivî'nin kendi mezhebine muhalefet ettiğine dikkat çekmektedir. Çalışmasına faydalı bir takdim ve fihrist eklemiştir. Allah kendisini hayırla mükâfatlandırsın!

Her iki risale üzerinde tahkik çalışmasını gerçekleştiren kardeşimiz, büyük davetçi, değerli dostumuz, beraberindeki diğer alimler ile İbn Teymiyye'nin ilminin yayılmasını sağlayan Şeyh Ebu'l-Hasen Ali el-Hasenî en-Nedvî'nin -ve kendisinden önce selefî alim Mesud en-Nedvî'nin- de mezun olduğu *Nedvetu'l-Ulemâ / Alimler Konseyi* müntesibidir. Allah bu iki âlime rahmet etsin! Mensup oldukları ilim konseyine bereket ihsan etsin! Fazlı ve keremiyle yardım etsin! Diğer İslâm ülkelerindeki Müslüman okulları ile birlikte bunu da küfür ve ilhad ehlinin saldırılarından muhafaza buyursun!

Bu çalışmaya eski dost Şeyh Muhammed b. Muhyiddin el-Asfar ed-Dimaşkî/el-Katarî danışmanlık etmiştir. Bu

değerli kardeş ile bir müddet ilim talebinde, davet çalışmalarında, daha sonra da Beyrut'ta el-Mektebu'l-İslâmî Basım ve Dağıtım firmasında ve bazı yayınevi sahipleri ile kurmuş olduğumuz eş-Şirketu'l-Muttahide adlı dağıtım şirketinde bir arada bulunduk. Ben şahsen bu eserde takva ehli bir âlimi ve arı-duru bir mezhebi müşahede ettim. Bu iki risalede bunun izini sizler de bulacaksınız. Allah çalışmayı hazırlayanın ilmine de, ameline de bereket ihsan etsin!

Kaleme aldığım bu satırları fırsat bilerek Müslüman kardeşlerimi Müslümanların cemaatlerinden ve birlik-beraberliklerinden ayrılmamaya, mezhep asabiyetini ya da şahıslara bağlı kalmayı terketmeye davet ediyorum. Müslümanlara düşen görev tertemiz Muhammedî sünnetin sahih verilerine ittiba etmek, daima ve sonsuza dek hak yanında yer almaktır.

Dualarımızın sonu, âlemlerin rabbi Allah'a hamd etmektir.

Şeyh Zuheyr eş-Şaviş

3 Nisan 2003/1424, Beyrut

1. KİTAP

TADİL-İ ERKAN

تَدْوِيلُ الْإِرْكَانِ

Allame Muhammed b. Bîr Ali Efendi
er-Rûmî el-Birgivî (ö: 981h.)

MUHAKKİKİN MUKADDİMESİ

Alemlerin Rabbi Allah'a sonsuz hamd u senalar olsun! Peygamberlerin efendisi ve önderi el-Emin Muhammed b. Abdullah'a, ailesine, pak ve mübarek ashabının hepsine ve kıyamete dek onları en güzel biçimde izleyecek olanlara salat ve selam olsun!

Bundan sonra;

Nebilerin ve rasullerin gönderilmesinde, semavî kitap ve sahifelerin indirilmesinde en temel hedef, bir tek şey üzerinde yoğunlaşmaktır. Bu hedef, kulluğun yalnız ve yalnız Allah için gerçekleştirilmesi, hayatın ferdî ya da sosyal tüm alanlarında Allah'ın emir ve nehiyelerine/yasaklarına riayet ederek tertemiz şeriatına mükemmel bir teslimiyet gösterilmesidir.

İnsan türünün hayra ve salaha yönlendirilmesi, hidayet edilmesi için Allah tarafından inzal edilmiş/indirilmiş olan bu kitaplar nazarî (teorik) usuller mesabesinde ise, peygamberlerin (salavat ve teslimatlar onlara) hayatları da bu usullerin pratik uygulamalarıdır. Bu sebeple Allah, peygamberlerin hayatlarını her iki dünya saadetine ve kurtuluşuna erişmek isteyen müminler için örnek alınacak birer numune kılmıştır. Bunun yolu ise peygamberlerin yürüdü-

ğü istikameti takip edip metotlarına uymaktan geçer. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

“Yemin olsun ki, Allah’ı, ahiret gününü umanlar ve Allah’ı çokça zikredenler için Rasûlullah’ta güzel bir örneklik vardır.” (Ahzab, 21) Peygamberi örnek edinmek yönündeki bu istek, ancak peygamberlik yolunda fani olmakla, yaşamın dinin gereklerine ve şeriatın isteklerine uydurulmasıyla gerçekleştirilebilir.

Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*’in ashabından oluşan ilk nesil Müslümanların hayatında bu istek, bilfiil gerçekleştirilmişti. O insanlar bu hakikati en iyi şekilde anlayıp taşıdığı mana ve boyutları hayatlarında en güzel biçimde tatbik ettiklerinden dolayı -sahih hadiste ifade edildiği üzere- Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* tarafından *en hayırlı* olmakla vasıflandırılmaya hak kazanmışlardır.

Hadiste Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: *“İnsanların en hayırlısı benim çağımdakilerdir. Sonra onlardan sonra gelenler; sonra da onlardan sonra gelenlerdir.”*⁹

İnsanlar faziletli çağlara ve hayırla müjdelenmiş asırlara ne kadar yakın olurlarsa, şeriatın tatbiki ve gereğince amel edilmesi konusunda hayatları en iyi delil teşkil eder. Tebe-i tabiîn ve daha sonra gelen nesillerden müteşekkil selef-i salihîn içinde yer alan alim, fakih, muhaddis, davetçi... ve benzerleri bu tertemiz dinin hizmetine, insanlık soyunun karşılaştığı problem ve sorunların çözülmesi için araştırmalar yapmaya ömürlerini vakfetmiş olan bu insanların hayatları ilim talebelerinden hiç de uzak değildir.

⁹ Buhârî, K. Şehâdât (2652); Muslim, K. Fadâil-i Sahâbe (2533).

Zengin ve bir o kadar da harikulade olan İslâm tarihi-miz isimleri altın harflerle yazılmış olan bu bariz şahsiyet-lerle ilgili yüzlerce, hatta binlerce canlı ve şahane örnekle doludur. Genel anlamda İslâm ümmetinin tümü, özel olarak da ilim talebeleri bu kimselerin adı her anıldığında, kitapları her okunduğunda kendilerine rahmet okumaktadırlar. İlim, bilgi, araştırma ve tahkik çalışmalarıyla dünyayı imar etmiş olan bu muhteşem insanların isimlerini burada tek tek sayacak değiliz. Hayatlarını ve ilim alanındaki hizmetlerini konu edinen ciltler dolusu eserler vardır.

Takdim ettiğim, ilim talebelerine ve şerî araştırmalarla ilgilinen kimselere bir hediye olarak kitap dünyasına kazandırmak istediğim bu risaledeki eserler, İslâm mirasımızın oluşturduğu kütüphanelerimizi süsleyen eserlerden müteşekkil altın değerindeki eserlerden biridir. Artık kolaylıkla ulaşılamayan nadir kitap yığınları arasında gözden uzak kalakalmışlardır. Bu eserler kendilerine zarif bir görünüm kazandıracak, okuyucuların ve araştırmacıların dikkatini üzerlerine çekecek tahkik çalışmalarını gerçekleştirecek ve herkesin kolaylıkla ulaşabilmesini sağlayacak kimselerin el atmasını beklemektedirler.

Bu risalenin hacmi küçük olmasına rağmen önemli bir meseleyi ele aldığı ve mühim bir fıkıhî konuya ışık tuttuğu ifade edilmeye değer. Bu önemli konu, namazda tadil-i erkan konusudur. Tüm yönlerini içeren, fakih ve alimlerin ilgili görüşlerini derleyen, Kitap ve sünnetten bu görüşlerin delillerini ele alan ve bu önemli yönün ihmal edilmesiyle meydana gelecek afetleri beyan eden yeterli ve kuşatıcı hususi bir eser kaleme alınmış değildir. Bu konular yalnızca

fıkıh kaynaklarında dağınık bir vaziyette bulunabilmektedir. Tabî ki, inceleme ve araştırma alanında faaliyet gösterenler bu bilgilere büyük çaba sarfettikten sonra ancak ulaşabilmekte; ulaştıklarında da bilginin yetersiz derecede özet kabilinde olduğunu görmekte-dirler.

İşte elinizdeki bu risale, namazın rükünlerinden olan önemli bir yönü ele almaktadır. Namaz kılan herkesi ilgilendiren ve Muhammed Mustafa *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in hadisinde “*Beni nasıl namaz kılarken gördüyseniz, öyle namaz kılın!*”¹⁰ hadisinde bildirileni tasdik edip bu yüce ibadetin tüm gereklerini yerine getirerek eda edilmesi konusunda yardımcı olan önemli bir konuyu enine boyuna ele almaya, beyan etmeye ve şerhetmeye çalışmaktadır. Kur'an ve hadisler bu muazzam rüknün, hatta İslâm binasının üzerine kurulduğu rükünlerin en önemlisinin, en yücesinin ve şerefli-sinin ehemmiyetini açıklama konusunda yeterlidir. Bunların ardından elinizdeki bu risale, namazın önemli bir rüknünün tanınması için değerli okuyucuya im-kan tanımaktadır. Bu önemli rükün, **namazın diğer rükünlerinin edası sırasındaki tadil ve itminandır.**

Ayrıca hadislerde, namaz kılanların namazlarında bu vacibi eda etmeleri konusundaki medh ve senaları ve bu vacibi ihmal eden ve namazlarında bu vacibi görmezden gelen kimselerin elim bir ceza ve şiddetli bir tehditle müjdelenmeleri konusundaki rivayetleri okuyucuya sunmaktadır. Bu konuda İmam Ebû Hanife *rahimehullah*'ın mezhebine mensup bazı kardeşler, bazı âlimlerinin eserlerinde gördükleri naslara bakarak namaz rükünlerinde tadil ve itminanı önemli vaciplerden saymamaktadırlar.

¹⁰ Buhârî, K. Ezân (631, 6008, 7246).

Bu kitabın okuyucu ve araştırmacılar nezdinde değerini ve önemini arttıran hususlardan biri de müellifinin; görüşleri sıralamada, delilleri beyan etmede ve deliller arasında tercihte bulunmada araştırma ve tahkike yaraşır derecede bir ilmî ve dakik bir üslup kullanması ve bu üslubuna herhangi bir mezheb veya taife taassubu bulaştırmamış olmasıdır.

Müellif, mensup olduğu kendi fikhî mezhebine muhalefet etse de ilmî bir metot takip etmiştir. Dayanakları, sağlam esaslara ve köklü usullere oturmuş olan böylesi bir çalışma, hizmet edilmeye, tahkike ve nefis bir görünümde insanların önüne çıkarılmaya gerçekten layık ve müstehaktır. Ta ki sonuçta böyle bir çalışma belli bir mezhebe bağlı kalarak kendilerini şeriattan ve hanif dinin ilkelerinden daha fazla uzaklaştırmaktan başka bir işe yaramayan kör taassup ve taklit sebebiyle parmak ucu kadar bile kıpırdamayan kimselere karşı bir hüccet teşkil edebilsin.

Kendi mezhebine mensup olsun veya olmasın kimin söylediğine bakmadan; nereye giderse gitsin delille beraber yürüyen; nerede bulunursa bulunsun hakka sarılan müellife Allah rahmet etsin! Hiç şüphe yoktur ki; alimlerin, özellikle de Hanefilerin bu mesele hakkındaki görüşlerini fıkıh kaynaklarından toplayıp bir arada derlemek konusunda büyük bir çaba sarfetmiştir. Ayrıca çeşitli sünnet kaynaklarından, seçilmiş olan konuyla ilgili hadislerin çoğunu da zikretmiştir. Bunun ardından da başarılı bir ilmî çabanın özünü, özet ve faydalı bir risale formunda takdim etmiştir.

Bu mütevazı satırların sonuna geldiğimizde bu tür ilmî çalışmaların gerçekleştirilmesinde Allah'tan sonra en büyük fazilete sahip olan hocam, üstadım (Katar Devleti Zekât Fonu'nda Şerî ve Kanunî Araştırmalar Bölümü Başkanı)

Şeyh Muhammed Muhyiddin el-Asfar'a en içten teşekkür ve takdirlerimi sunmadan edemem. İlmî çalışmalar konusunda bana yol açan ve bu yolda devamlılıkla ilerlememi teşvik eden odur. En güzel nasibim de daima kendisinin sevgisini, samimiyetini ve geniş gönüllüğünü görmüş olmamdır. Kendisini şefkatli bir baba, müşfik bir eğitimci, vakarlı bir hoca olarak bildim. Allah emeklerini zayi etmesin! Ömrüne bereket versin! Daimî bir sıhhat ve afiyet versin! Bizim ve ilim talebelerinin arasında uzun süre kalmasını nasip etsin!

Allah her şeyi işiten, yakın olan ve dualara icabet edendir. O her şeye kadirdir; icabete en layık olandır. En güzel isimleri ve en yüce sıfatları ile Allah'tan; bizlere hakkı hak olarak gösterip ona tabi olmayı; batılı da batıl bilip ondan kaçınmayı nasip etmesini dilerim.

Bu mütevazi çabaları bizden kabul buyursun! Bu çalışmalarını kendi vech-i kerimi için yapılmış çalışmalar olarak kabul etsin!

Allah'ın salavatı ve selamı efendimiz, peygamberimiz Muhammed'e, ailesine ve tüm ashabına olsun!

Muhammed Rahmetullah Hafız

Muhammed Nâzım en-Nedvî

Devha, Safer 1423h.

İMAM BİRGİVÎ'NİN BİYOGRAFİSİ

İsmi ve Soyü:

Zeynuddin Muhammed b. Beyr Ali Takıyyuddin er-Rûmî. Birgivî ya da Birgili olarak meşhur sofî bir Hanefî fakihidir.

Doğumu ve Yetişmesi:

Hicretin 922. yılında Balıkesir'de dünyaya gelmiştir. Babası zaviye ehlinden ilim sahibi bir zat idi. Babasının gözetiminde ilim ve bilgi içinde yetişmiştir. Çağının alimlerinden dersler almış, onlardan istifade etmiştir. Bir müddet Mevla Muhyiddin Ahizade'den ders almıştır. Kanuni Sultan Süleyman dönemi kazaskerlerinden Mevla Abdurrahman'dan ayrılmamıştır. Daha sonra zühd ve salah etkisi kendisine ağır basmış ve zahid mürşid Abdullah el-Karamânî el-Bayrâmî'nin hizmetine girmiştir. Bir müddet bu zatın hizmetinde bulunmuş, kendini ibadete ve zühde vermiştir. Daha sonra şeyhinin emriyle ilim tedrisine, talebe yetiştirip emr-i bi'l-maruf nehy ani'l-munker vazifesine yönelmiştir. Birçok insan kendisinden istifade etmiştir.

Tedris ve İrşad Faaliyetleri:

Birgivî ile Mevla Ataullah arasında müthiş bir sevgi ve sempati oluşmuştu. Mevla Ataullah, Birgivî'ye hüsn-ü iltifat göstererek Birgi kasabasında bir medrese inşa etti ve bu

medresede ders verme işini Birgivî'ye tevdi etti. Kendisine her gün için kırk dirhem maaş belirledi. Birgivî bu medresede bazen ders veriyor; bazen de vaaz ve irşad faaliyetinde bulunuyordu. Kendisinden istifade etmek üzere her yerden insanlar geliyordu. Tüm beldelerden talebeleri olmuştu. Vermiş olduğu derslerden çok sayıda insan yararlanmıştır.

Eserleri:

Şeyh Birgivî, telif ve tasnif çalışmaları da yapmıştır. Eserleri büyüklü-küçüklü 20 civarındadır. Bu kitapların çoğu usul ve fıkha dair belirli konuları içeren risaleler şeklindedir. Ayrıca bu eserler ya daha kapsamlı olarak kaleme alınmış olan eserlerin özeti ya da metin olarak adlandırılan ve konuyu özet olarak ele alan eserlerin şerhidir. Bu bakımdan Birgivî, Şemsuddin er-Ramlî ve diğer ilim ehline benzemektedir.

Eserlerinin Bazıları Şunlardır:

- 1- *Bakara Sûresi Cüz'ü Tefsiri*,
- 2- *Kırk Hadis*,
- 3- Sadru's-Şerîa'ya ait *Şerhu'l-Vikâye* üzerine bir haşiye,
- 4- *Risâletu Mu'addelu's-Salât fî Mesâili Ta'dîl-i Erkânî's-Salât* (elinizdeki eser),
- 5- Kabir ziyareti, kabir ziyaretinde caiz ve bidat olan hususlara dair bir risale. Müellif bu eseri İbnu'l-Kayyım el-Cevziyye'nin *İğâsetu'l-Lehfân fî Mesâidi's-Şeytân* adlı eserinden seçerek oluşturmuştur.
- 6- Teğanninin haramlığı ve hutbeyi dinlemenin vacip oluşuna dair bir risale,

7- *Cilâu'l-Kulûb* (tevbenin gerçekleşmesi ve haksızlıklara karşı çıkılması hakkında),

8- *İnkâzu'l-Hâlikîn* (Kur'an-ı Kerim tilaveti ve ilim öğretilmesi için parayla adam tutulmasının caiz olmadığının beyanı hakkında),

9- *Zahru'l-Muteehhilîn ve'n-Nisâ fî Ta'rîfi'l-Athâr ve'd-Dimâ*,

10- *es-Seyfu's-Sârim fî Ademi Cevâzi Vakfî'l-Menkûl ve'd-Derâhim*,

11- *Îkâzu'n-Nâimîn ve İlhamu'l-Kâsırîn*,

12- Ferâiz ilmi hakkında bir metin,

13- Beydâvî'nin nahivle ilgili *Muhtasaru'l-Kâfiye* adlı eserinin şerhi,

14- *et-Tarîkatu'l-Muhammediyye* (hayat edepleri ve vaazla ilgili). Bu eseri Abdulğani en-Nablusî şerhetmiş ve *el-Hadîkatu'n-Nediyye Şerhu't-Tarîkati'l-Muhammediyye* adını vermiştir.

15- *Âdâbu'l-Birgivi fî'l-Va'z*,

16- *Kifâyetu'l-Mubtedî fî İlmi't-Ta'rîf*,

17- *İm'ânu'n-Nazar fî Şerhi'l-Maksûd*,

18- *Nevâdiru'l-Ahbâr*,

19- *Tuhfetu'l-Musterşidîn fî Beyâni Mezâhibi Firaki'l-Muslimîn*,

20- *Mahaku'l-Mutesaddifîn*.

Kendini, Emr-i bi'l-Ma'ruf ve Nehy-i

Anî'l-Munker Çalışmasına Vermesi:

Şeyh Birgivi ömrünün sonlarına doğru İstanbul'a giderek Vezir Muhammed Paşa'nın meclisine girdi. Ülkeden

haksızlığın sökülüp atılması ve zulmetin giderilmesi için konuşt. Oldukça sert bir nasihatte bulundu. Çünkü kendini sorumlu tuttuğu emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-munker vazifesini yerine getirme hususunda hiç kimseden korkusu yoktu. İstanbul'da vaazlar vermeye ve halkın davalarını çözümlemeye koyuldu. Yapmış olduğu hizmetlere, ilim ve davet alanındaki eserlerine, münkerleri inkar konusundaki şiddetine ve çağdaşı olan idare sahiplerinin hiçbirinden korkmamasına bakarak Seyyid Reşid Rıza kendisini müceddidlerden addetmektedir.

Vefatı:

Dinî çalışmalarla, davet alanındaki eserlerle dolu dolu geçen bir ömürden sonra Refik-i Alâ'ya kavuşma anı gelip çatmıştı. Merhum 981h. yılında ilâhî rahmete intikal etti. Allah ona rahmetiyle muamele buyursun! Onu engin cennetlerine yerleştirsın! Bizim ve tüm Müslümanlar adına onu hayırla mükafatlandırırsın! Mahlukatın en hayırlısı Muhammed'e ve tüm ashabına salat eylesin!

Biyografisinin Kaynakları:

1- *Tarbu'l-Emâsil bi Terâcimi'l-Efâdil*, Allame Ebu'l-Hasenât Abdulhay el-Leknevî (374) (s. 558), *el-Fevâidi'l-Behiyye* ile birlikte matbudur. Dâru'l-Erkam bsk., Beyrut

2- *Hediyetu'l-Ârifîn bi Esmâi'l-Muellifîn ve Âsâri'l-Musannifîn*, İsmail Paşa el-Bağdâdî, (2/252), *Vekâletu'l-Meârifî'l-Celîle*, İstanbul 1955m.

3- *Mu'cemu'l-Muellifîn*, Ömer Rıda Kehhâle, (9/123-124), *Mektebetu'l-Musennâ ve Dâru lhyâi't-Turâsi'l-Arabî*, Beyrut

4- *el-Muceddidûn fi'l-İslâm mine'l-Karni'l-Evvel* ila'r-Râbia Aşar, (s. 377-378), Abdulmute'âl es-Saîdî, el-Matbaatu'n-Nemûzeciyye bsk., Mısır

5- Şeyh Zuheyr eş-Şâviş Kütüphanesi Yazma Eserler İndeksi

Kitabın El Yazması ve Basılı Kopyaları:

Bu küçük risalenin elimizde iki kopyası bulunmaktadır. Bunlardan biri matbu, diğeri ise mahduttur. Matbu olanı da nadir bulunduğundan dolayı onu da el yazmalarından saymaktayız. Zira ilk baskısı 1325h. yılında, Türkiye'de Dâru'l-Hilâfeti'l-Osmâniyye'de yapılmıştır. Bundan sonra da bir daha basılmamıştır.

Benim tahkik çalışmasında esas aldığım baskı budur. Çünkü bazı yerler ve hadis metinlerinin nakli sırasında görülenler haricinde içerisinde baskı hata ve yanlışlıkları bulunmamaktadır. Bu hataları da kitabın asıl nüshasına başvurmak suretiyle düzeltme yoluna gittim.

El yazması olan kopyası ise, Suudi Arabistan, Mekke-i Mükەرreme Kütüphanesi Hanefî Fikhî bölümünde 29 numarada kayıtlı bulunmaktadır.

Aynı el yazması nüshanın bir kopyası da Suudi Arabistan'da, Mekke-i Mükەرreme'de bulunan Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi'ne bağlı İlmî Araştırmalar ve İslâm Kültür Mirasını İhya Enstitüsü'nde, Hanefî Fikhî bölümünde 498 numarada kayıtlıdır. Toplam 16 varaktır, her varak da 23 satırdan müteşekkildir. Tahkik çalışmamda başvurduğum matbu olan nüsha Seyyid Ali Zâde el-Hanefî'nin daha baş-

ka risaleleri ile birlikte Şerhu Şir'atı'l-İslâm adlı eserinin hamişinde yer almaktadır.

Eserin, Müellifine Nisbeti:

Birçok alim *Mu'addelu's-Salât* adlı bu risalenin Şeyh Birgivi rahimehullah'ın eserlerinden olduğunu zikretmiştir. Bunlardan biri de Allame Abdulhay el-Leknevî'dir. *Tarbu'l-Emsâl* adlı eserinde Şeyh'in biyografisinden bahsederken tadil-i erkan meselelerine dair *Mu'addelu's-Salât* adlı bir eserinin bulunduğunu ifade etmiştir.

Ayrıca Hacı Halife de *Keşfu'z-Zunûn* adlı eserinde şöyle demiştir: “*Mu'addelu's-Salât*, 981h. yılında vefat etmiş ve Birgili olarak tanınan Mevla Muhammed b. Bey Ali'ye ait bir risaledir. Bir mukaddime, bir matlab, bir tenbih ve bir de hatime olarak tertip etmiştir. Bu risalesini 975h. yılında bitirmiştir.”¹¹

Eserinde Yararlandığı Kaynaklar:

Nasların çok ve çeşitli olan asıllarına irca edilmesi konusunda bir problemle karşılaştım. Çünkü eser nakil ve iktibaslarla doluydu. Müellif meseleleri alıntılacağı kaynakların isimlerini zikretmeye özen göstermişti.

Bu kaynaklardan bazısı matbu idi ve bulunması kolay eserlerdi. Bazısı ise el yazması eserlerdi. Kolaylıkla ulaşabildiğim matbu eserlere müracaat ettim. Nasları bu kaynaklardan tahrir ettim. Güç yettiğince tevsik ettim.

Aşağıda kitaplara ve müelliflerine işaret ederek genel kaynakları sıralayacağız. Bu sıralamada nebevi hadislerin nakli konusunda müellifin faydalandığı Sahih'ler, Sünen'ler,

¹¹ *Keşfu'z-Zunûn*, 1/1737, Tahran.

Müsned'ler, Mucem'ler, Müstedrek'ler ve Mustahracları göz önünde bulundurmayaacağız.

Genel Kaynaklar:

1- *el-Muğarrab fî Tertîbi'l-Muarrab*, İmam Mutarriżî Nâsır b. Abdisseyid Ebi'l-Mekârim Burhanuddin el-Huvârazmî el-Mutarriżî (ö. 610h.)

2- *et-Tatârhâniyye fî'l-Fetvâ*, İmam, Fakîh, Alim b. Alâ el-Hanefî (ö. 286h.)

3- *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, İmam Abdullah b. Mehmud b. Mevdud el-Mavsîlî el-Hanefî (ö. 683h.)

4- *Mecma'u'l-Bahreyn*, İmam Ahmed b. Ali b. Sa'leb Muzafferuddin, İbnu's-Sâat, el-Baalbekî olarak tanınır. (ö. 694h.)

5- Ebû Hanife *rahimehullah*'ın talebesi İmam Ebî Yusuf'tan kitap ismi verilmeden yapılmış bazı nakiller.

6- Kitap ismi verilmeden İmam Şâfiî *rahimehullah*'tan yapılmış bazı nakiller

7- *el-Vikâye*, Mahmud b. Ahmed b. Ubeydullah b. İbrahim Tâcuşşeria el-Mahcûbî (ö. 673h.)

8- *Şerhu'l-Vikâye*, Ubeydullah b. Mesûd b. Tâcuşşeria Mahmud b. Sadruşşeria el-Ekber el-Buhârî (ö. 747h.)

9- *Tebyînu'l-Hakâik bi Şerhi Kenzi'd-Dekâik*, İmam Osman b. Ali b. Mihcen Ebî Muhammed Fahrudin ez-Zeylaî (ö. 743h.)

10- Seyyid Şerif el-Curcânî adıyla maruf İmam Ali b. Muhammed b. Ali'den (ö. 816h.) nakilde bulunmuş, fakat kitabının adını zikretmemiştir.

11- Ubeydullah b. Huseyn'den (ö. 340h.) kitap adı zikretmeden nakilde bulunmuştur.

12- *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mubtedî*, İmam Ebu'l-Hasen Ali b. Ebu Bekir b. Abdulcelil el-Merğînânî el-Hanefî (ö. 593h.)

13- *Salâtu'l-Eser*, İmam Hişam b. Ubeydullah er-Râzî (ö. 210h.)

14- *Şerhu'l-Hidâye Fethu'l-Kadîr*, İbnu'l-Humâm olarak tanınan, aciz fakir imam Kemaleddin Muhammed b. Abdulhamid es-Sîvâsî el-İskenderî (ö. 861h.)

15- *Hulâsatu'd-Delâil fî Tankîhi'l-Mesâil*, Husâmud-dîn Ali b. Ahmed el-Mekkî er-Râzî (ö. 598h.)

16- *Ğunyetu'l-Mutemellî Şerhu Meniyyeti'l-Musallî*, Şeyh İbrahim b. Muhammed b. İbrahim (ö. 956h.)

17- *el-Mebsût*, İmam Muhammed b. Ahmed b. Ebu Sehl Ebu Bekir Şemsu'l-Eimme es-Serahsî (ö. 483h.)

18- Ahmed b. Ebu'l-Yusr Sadrullîslâm el-Bezdevî'den (ö. 502h.) nakilde bulunmuş, fakat kitabının ismini belirtmemiştir.

19- *Kitâbu't-Tecrîd*, İmam Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Ebu'l-Huseyn el-Bağdâdî el-Kudûrî (ö. 428h.)

20- *Şerhu't-Tahâvî*, muhtemelen bu eserle İmam Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî el-Mısırî'ye (ö. 321h.) ait olan *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı kasdetmektedir.

21- *Tefsîru'l-Kâdî el-Beydâvî*, Abdullah b. Ömer b. Muhammed b. Ali (ö. 685h.)

22- *Şerhu'l-Meşârik*, İmam Muhammed b. Mahmud Ekmeluddin el-Bâbertî (ö. 783h.)

23- *Şerhu Sahîhi'l-İmam Muslim*, İmam Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mirî en-Nevevî (ö. 676h.)

24- *Kunyetu'l-Munye fî Tetimmeti'l-Ğunye*, Muhtar b. Mahmud b. Muhammed b. Muhammed ez-Zâhidî (ö. 658h.)

25- *Ta'lîmu'l-Muteallim Tarîka't-Taallum*, el-Hidâye müellifinin talebesi İmam Burhaneddin ez-Zernûcî

26- *Munyetu'l-Musallî ve Ğunyetu'l-Mubtedî*, Sedîduddin Muhammed b. Muhammed el-Kâşğarî (ö. 705h.)

27- *Tenbîhu'l-Ğâfilîn*, İmam Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed es-Semerkindî (ö. 373h.)

28- *el-Kâfî fi'l-Fıkh*, Şehid Hakim (el-Hâkimu's-Şehîd) olarak meşhur Muhammed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdullah el-Mervezî el-Belhî (ö. 344h.)

29- *el-Fetâva'n-Nesefiyye*, İmam Nesefî, Huseyn b. Hıdır b. Yusuf en-Nesefî (ö. 428h.)

30- *Cem'u'l-Cevâmi'*

31- *el-Hâvî'l-Kudsî fi'l-Furû'*, Kadî Cemaleddin Ahmed b. Muhammed b. Nuh el-Kâbisî el-Ğaznevî el-Hanefî, (600'lü yıllarda vefat etmiştir.)

İMAM BİRGİVÎ'NİN ÖNSÖZÜ

Kullarına namazı ikame etmeyi, rükünlerinde tadile riayet etmeyi emreden; namazı dinin en başı, İslâm'ın sağlam bir kulpu, amellerin en faziletlisi kılan, namazı bir nur, kurtuluş, anahtar, ateşi söndürme vesilesi, burhan, mizan, küfür ve imanı birbirinden ayıran unsur, ana direk, temel, sevgilinin göz sevinci, kulun ilk hesap konusu, günahların kefareti sebebi, en hayırlı amel, hataları silen amel, ilk farz kılınan, en sona kalacak amel, sonra namazı eksiksiz ve tam olarak yapanlar için müjdeler... ve müjdeler kılan Allah'a sonsuz hamd u senalar olsun!

Rasullerin en faziletlisi, namazı hiçbir münkere mahal vermeden en güzel biçimde rükünlerinde tadile dikkat ederek düzgünce kılan o üstün zata, yeryüzünde hüküm sürmüş, namazı ikame etmiş, zekatı vermiş, emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-munker görevini ifa etmiş olan ailesine ve ashabına salat ve selam olsun! O nesilden sonra öyle kimseler geldiler ki; namazı zayi ettiler; şehvetlerine uydular. Namaza gereken özeni göstermediler. Sünnetlerini, vaciplerini terk ettiler. Özellikle de oturuşlarda ve kavemede itminanı elden bıraktılar. Allah *teâlâ*'nın koruduğu kimseler dışında tümü namazın terki konusunda sanki görüş birliği ettiler.

Çoğunluğu namazı baştan terk etti. Onların namaz kılmaya hiç yeltenmediklerini görürsün. Bazısı da rükû ve secdeleri tam olarak yapmıyorlar. Sanki onlara rükû ve sec-

deleri eksiksiz ve tam yapın denmemiş gibi. Namazı eksik bırakanlara yazıklar olsun! Yazıklar olsun! Yazıklar olsun!

Bu tutum ve davranış çeşitli beldelede yaygınlaşınca ve böyle bir tutum sergileyenlere rıza göstermekle vacip olan uyarı görevinin terk edilmesi birbirine denk bir seviyeye gelince gayrete geldim. Dinî hassasiyetim beni vucûbiyeti ve bunun terk edilmesi konusundaki afetleri açıklayacağım bir risale kaleme almaya sevketti. Böylelikle söz konusu münkere rıza gösterenlerden olmayacak; genel olarak Müslümanlara nasihat görevimi ifa etmiş olacaktım. Bu hazırladığım risale de alemlerin Rabbine sunulmuş bir vesile ve kıyamet günü için de bir azık olacaktı.

Benim için muhalefeti önemli olmayan kimselerden bu konuda bir işaret gördüm ve tüm ciddiyet ve çabamla kolları sıvayarak Rabbime tevekkül içinde işe koyuldum. Risaleyi tadil-i erkanın, kavemenin,¹² oturuşun (celse) açıklaması, alimlerin bu konudaki görüşleri, muhtar olan mezhebin belirlenmesi, Kitab ve sünnetten ilgili deliller matlabı, terk edilme sonucu meydana gelecek afetlere kârlı uyarı şeklinde bir sıralamaya tabi tuttum. Daha sonra daha başka münker işleyenleri gördüm. Namaz fiillerinde imamdan önce davranıyorlar ve saf sünnetini terk ediyorlardı. Bu sebeple mütabaat ve saf düzeni sünnetiyle ilgili bir sonuç bölümü ekledim. Başarı, doğruya yönlendirme ve hakka erişirme Allah'tandır.

12 Kaveme: Namazda, rükudan kıyama kalkıp, bir kere "Sübhanе Rabbıyel Azim" diyecek kadar durmak.

TADİL-İ ERKAN'IN AÇIKLAMASI

Tadil-i erkanın açıklaması konusunda söylenenlerin en kapsamlı ve zahir olanı İmam Mutarrizî'nin¹³ *el-Muğarrab*'da¹⁴ söylediği ve *et-Tâtâr-hâniyye*'deki¹⁵ ifadelerle dayandırdığı şu cümledir: “(Tadil-i erkan) Rükû, secde, kaveme ve iki secde arasındaki oturuşlarda uzuvların süku-netinin sağlanmasıdır.”

el-İhtiyar'da¹⁶ zikredilen de buna yakındır: “Tadil-i erkan; rükû ve secdelerde itminan, rükûdan veya secdeden

¹³ Nâsır b. Abdiseyyid Ebi'l-Mekârim b. Ali, Ebu'l-Feth Burhânuddîn el-Huvârazmî el-Mutarrizî. Dil bilgini, edebiyatçı. Hanefî fakihlerindendir. 538h. yılında Curcaniye Huvârazm'da dünyaya gelmiştir. Bağdad'a gitmiştir. Mutezile reisiydi. Kitaplarının bazıları şunlardır: *el-İdâh*, *el-Muarrab fi'l-Luğa*, bu eserinin şerhi *el-Muğarrab fi Tertibi'l-Muarrab*. Huvârazm'da 610h. yılında vefat etmiştir. Vefat ettiğinde 300'den fazla mersiye yazılmıştır. Bkz. *Vefeyâtu'l-A'yân*, (1/151); *el-Fevâidu'l-Behiyye*, (s. 358).

¹⁴ Bkz. *el-Muğarrab fi Tertibi'l-Muarrab*, A-D-L maddesi.

¹⁵ *et-Tâtâr-hâniyye fi'l-Fetvâ*, imam, fakih Alim b. Alâ el-Hanefî'ye aittir. Birkaç cilt tutan büyük bir kitaptır. el-Muhîr el-Burhânî ez-Zahîra, el-Hâniye ve ez-Zahîra'nın meselelerini bir araya getirmektedir. el-Muhîr yerine “mim” harfini sembol olarak kullanmış, diğerleri için de isimlerini zikretmiştir. En başka ilimle ilgili bir bab açmış, daha sonra aynen el-Hidâye bablarının sırasını izlemiştir... Daha sonra bu eseri İmam İbrahim b. Muhammed (ö. 950h.), garip olanları veya çokça zikredilenleri ayıklayarak tek bir ciltte ihtisar etmiştir... İmam Alim b. Alâ 286h. yılında vefat etmiştir. Bu eserin yazma nüshasının bir cüzü Dâru'l-Kütubi'l-Katariyye'de Hanefî Fıkıhı bölümü altında 575 numara bulunmaktadır. Bkz. *Keşfu'z-Zunûn*, (2681).

¹⁶ Bkz. *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr* (1/71), Dâru'l-Erkam li't-Tabâa, Beyrut. Şeyh Abdullah b. Mahmud b. Mevdud el-Mavsîlî el-Hanefî tarafın-

kalkarken tam olarak doğrulup ayağa kalkmak veya otur-
maktır." Bu iki açıklama gerçekten kapsamlıdır. Diğerleri
de bunlara hamledilir. Meselâ *Şerhu Mecma'u'l-Bahreyn*¹⁷
müellifinin şu ifadeleri: "Ebû Yusuf¹⁸ rahimehullah şöyle de-
miştir: Namazda tadil-i erkan; rükû ve secdelerde itminan-
dır. Ayrıca ikisi arasındaki kavemenin tam ve eksiksiz ya-
pılması; secdeler arasında oturuşun tam yapılması da farz-
dır; terk edildiğinde namazı iptal eder. Şafiî¹⁹ rahimehullah

dan telif edilmiştir. Müellif 599h. yılında dünyaya gelmiştir. İlk eği-
timini babasından almıştır. Şam'a gitmiş ve orada Cemaleddin el-
Husarî'den ders almıştır. Kufe'de kadılık yapmıştır. Daha sonra bu
görevden azledilmiş ve Bağdad'a gitmiştir. 19 Muharrem 683h.
Cumartesi günü vefat edene dek de fetva ve tedris faaliyetlerinde
bulunmuştur. Eserlerinin ikisi; *el-Muhtâr* ve bunun şerhi *el-lhtiyâr*'dır.
Bkz. *el-Fevâidu'l-Behiyye*, (s. 180); *Keşfu'z-Zunûn*, (2/1622).

17 Ahmed b. Ali Saleb Muzafferuddin. İbn Sâati el-Baalbekî olarak tan-
nır. Bağdat'ta yetişmiş, ilimle meşgul olmuş, kemal derecesine ulaş-
mış ve asrının şer'i ilimler imamı mertebesine yükselmiş bir şahsiyet-
tir. Zekası, fesahati, hüsn-ü hattı nedeniyle kendisi için meseller söy-
lenirdi. 694h. yılında vefat etmiştir. Bkz. *el-Fevâidu'l-Behiyye*, (s. 51);
Hediyetu'l-Ârifin (1/100).

18 İmam, başkadı (kadî'l-kudât) Ebû Yusuf, Yakub b. İbrahim b. Habib el-
Ensârî el-Kûfî el-Bağdâdî. İmam Ebû Hanife'nin dostu ve talebesi. Ebû
Hanife'nin mezhebine göre ilk defa eser kaleme alan, meseleleri yaz-
dıran ve Ebû Hanife'nin ilmini yeryüzünün değişik bölgelerine yayan
ilk kişidir. *el-Emâlî ve'n-Nevâdir ve'l-Harâc* adında kitabı bulunmaktadır.
182 h. yılında Harun Reşid'in hilafeti döneminde vefat etmiştir. Bkz. *el-
Fevâidu'l-Behiyye*, (s. 372); *Tabakâtu İbn Sa'd* (7/320); *Tezkiratu'l-Huffâz*
(1/292).

19 Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris b. Abbas b. Şâfi' el-Kuraşî el-Matlabî.
Mezheb sahibi, birçok menkıbesi bulunan, tanınmış büyük bir imam-
dır. En meşhur eserleri: Fıkıh alanında *el-Umm*, fıkıh usulü konusunda
er-Risâle ve *Ahkâmu'l-Kur'ân*. 150h. yılında doğmuş; 204h. yılında ve-
fat etmiştir. Bkz. *Tabakâtu's-Şâfiyye*, (1/192); *Vefeyâtu'l-A'yân*, (3/305);
Şezerâtu'z-Zeheb, (2/9).

da böyle söylemiştir. Sadru's-Şerîa'nın,²⁰ Tâci's-Şerîa'nın²¹ namazın vaciplerini sayarken ve tadil-i erkana dair sözlerini şerh ederkenki ibaresi şöyledir: "Ebû Yusuf ve Şâfiî'nin hilafına. Zira onlara göre farzdır. (Tadil-i erkan) rükûda ve secdede de itminanı sağlamaktır. Bunun ölçüsü olarak bir tesbih miktarı takdir edilmiştir. Rükû, secde ve iki secde arasındaki itminan da aynı şekildedir."²²

Şöyle denirse: Rükû ve secde iki rükündür. Bu ikisinde itminan, tadil-i erkandan sayılır. Fakat kaveme ve oturuş rükün değildir. Bunlardaki itminan tadil-i erkan olarak nasıl sayılabilir?

Cevaben deriz ki: İntikal, hilafsız bir rükündür. İleride geleceği üzere bazı rivayetlerde başın kaldırılması da böyledir. Dolayısıyla bunlarda tadil yapılır. Tağlib babından (bir genelleştirme) olarak ya da Ebû Yusuf ve Şâfiî'nin mezhebindeki isimlendirmeye bakarak bu şekilde ifade edilmiş olması mümkündür. Zira onlara göre kaveme ve oturuş da birer rükündür. Kaveme ile murad edilen, rüku ile secde arasında-

²⁰ Ubeydullah b. Mesûd b. Tâci'sşeria Mahmud b. Sadru'sşeria el-Ekber el-Buhârî. Şerî kanunların koruyucusu, ferî meseleler ve usul konusunda şeyh, fakih, usulcû, hilâfci, muhaddis ve nahivci. *el-Vikâye* şerhi dedesinin teliflerindendir. En güzel şerhlerden biridir. Daha sonra *el-Vikâye*'yi ihtisar etmiş ve *en-Nikâye* adını vermiştir. Usul konusunda hoş bir metin kaleme almış ve *et-Tenkîh* adını vermiştir. Bu metnin şerhini hazırlamış ve *et-Tavdîh* olarak isimlendirmiştir. 747h. yılında vefat etmiştir. Bkz. *el-Fevâidu'l-Behiyye*, (s.185); *Ebcedu'l-Ulûm*, (3/121); *Keşfu'z-Zunûn*, (2/1047; 2/1269).

²¹ Mahmud b. Ahmed b. Ubeydullah b. İbrahim Tacu'sşeria el-Mahbûbî. İlmî babasından almıştır. Birçok eseri vardır. Eserlerinin bazıları şunlardır: *el-Vikâye*; bu eseri *el-Hidâye*'den seçme yoluyla hazırlamıştır. *el-Fetâvâ*, *el-Vâkıât*, *Şerhu'l-Hidâye*. 673h. yılında vefat etmiştir. Bkz. *el-Fevâidu'l-Behiyye*, (s. 338); *Keşfu'z-Zunûn* (2/2033)

²² Bkz. *Vikâyetu'r-Rivâye fî Mesâilî'l-Hidâye*, K. Salât, "Sıfatu's-Salât" Babı.

ki ayakta duruştur. Celse (oturuş) ile kastedilen ise iki secde arasındaki oturuştur. Sadru's-Şeria'nın "Bir tesbih miktarınca takdir edilir." sözü, itminanın en alt düzeyini ifade eder. Zeylaî²³ rahimehullah bunu tasrih ederek şöyle der: "En alt seviyesi bir tesbih miktarıncadır. Ef'alu tafdîl kalıbı en üst ve orta olmak üzere iki ayrı mertebenin varlığını gerektirir." Yeri geldiğinde bunun tahkiki ele alınacak inşaallah.

Namazın Bazı Rükünleri:

Fıkıhçıların bu konudaki ifadeleri detaylandırılmaya ihtiyac göstermektedir. Bunlar altı tanedir:

1- Rükû ve secde: Bunların rükün oldukları konusunda ne hilaf ne de şüphe bulunmaktadır.

2- Bu rükünlerin tadili, yani rükû ve secdede organların sükunetinin temini: Eklemlerin itminanının sağlanması da buna dahildir. Bu konudaki en alt ölçünün ne olduğunu beyan etmiştik. Ebû Yusuf ve Şâfi'ye göre bu da rükün sayılmaktadır. Ebû Hanife ve Muhammed'in görüşü; Cürcânî²⁴ tahricine göre sünnet; Kerhî²⁵ tahricine göre

²³ Osman b. Ali b. Mihcen Ebû Muhammed Fahreddin ez-Zeylaî. Fıkıh, nahiv ve feraiz bilgisi bakımından meşhurdu. 705h. yılında Kahire'ye geldi. Ders ve fetva verdi. *Kenzu'd-Dekâik* üzerine bir şerh çalışması yaptı ve bu esere *Tebyînu'l-Hakâik* adını verdi. 743h. yılında vefat etti. *el-Keşf* sahibi müellifin *el-Câmi'u'l-Kebîr* adında bir şerhi bulunduğunu kaydeder. Bkz. *el-Fevâidu'l-Behiyye*, (s. 194); *Keşfu'z-Zunûn* (1/569).

²⁴ Ali b. Muhammed b. Ali. Seyyid Şerif el-Cürcânî olarak tanınmaktadır. 740h. yılında Cürcân'da doğmuştur. Mısır'a gitmiş ve Şeyh Ekmeluddin Bâbertî'den okumuştur. Eserlerinin bazıları şunlardır: *Hâşiye alâ Evâilil-Keşşâf*, *Risâle fi's-Sarf*, *Hâşiyetu'l-Hidâye* vd. 816h. yılında vefat etmiştir. Bkz. *el-Fevâidu'l-Behiyye*, (s. 212); *ed-Dav'u'l-Lâmi'* (5/329).

²⁵ Ubeydullah b. Huseyn Ebu'l-Hasen el-Kerhî. İmam, fakih, usulcû, kanaatkar, iffetli, abid ve çokça oruç tutan değerli bir şahsiyettir. Irak Hanefilerinin reisliğine nail olmuştur. Ebû Hafs b. Şahin, Cassas er-

vaciptir. *el-Hidaye*'de²⁶ de böyledir. *Şerhu'l-Hidâye*'de müellif şöyle demiştir: Cürcânî'nin sözünün vechi şu şekildedir: Bu itminan, bir rüknün ikmalî için meşrudur. Dolayısıyla da intikallerdeki itminan gibi sünnettir. Kerhî'nin sözünün vechi de şöyledir: Bu itminan bizzat maksut olan bir rüknün ikmalî içindir. Bu şekilde olan her şey de kıraate kıyasla vaciptir. İntikal ise bunun hilafıdır. Zira bizzat kastedilmemektedir. İntikal ile kastedilen, bir başka rüknün edasına imkan hazırlamaktır. İki itminan arasındaki değişikliğin görülmesi için bu farkı dile getirmek istedim.²⁷

Rukû ve Secdede İtidalin Yeri Hakkında Bazı Alimlerin Görüşleri

et-Tâtârhâniyye ve *Salâtu'l-Eser*'de Hişam²⁸ → Muhammed²⁹ tarikiyle nakledilen bir mesele Muhammed'in

Râzî, Ebu Ali eş-Şâî gibi zamanının bazı imamı kendisinden ders almıştır. Bazı eserleri şunlardır: *Risâle fi'l-Usûl*, *el-Muhtasar fi'l-Furû*, *Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr ve'l-Kebîr* vd. 260h. yılında Kerh'te dünyaya gelmiş; 340h. yılında da Bağdat'ta vefat etmiştir. Bkz. *Târihu Bağdâd* (10/353); *Tezkiratu'l-Huffâz* (3/855); *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, (15/472).

²⁶ *el-Hidâye*'nin ifadesi şöyledir: "Kaveme ve celse, ikisine (Ebû Hanife ve Muhammed'e) göre sünnettir. Cürcânî *rahimehullah*'ın tahricinde itminan da böyledir. Kerhî *rahimehullah*'ın tahricinde ise vaciptir. Ona göre sehven terk edildiği durumda sehiv secdesi gerekir."

²⁷ Bkz. *el-Înâye Şerhu'l-Hidâye*; *Fethu'l-Kadîr* ile birlikte matbu. (1/212). (Müellif, *el-Înâye*'nin sözlerini biraz değiştirerek zikretmiştir.).

²⁸ Hişam b. Ubeydullah er-Râzî. Fakih, muhaddis, önde gelen alimle - den olan bir şahsiyettir. Mâlik ve Ebî Zî'b'den rivayette bulunmuştur. Ebû Yusuf ve Muhammed b. Ebu'l-Hasen'den fıkıh eğitimi almıştır. Alimler tarafından tevsik edilmiştir. Onun hakkında Ebû Hâtim "Sadûktur. Rey'de ondan daha değerli birini görmedim." demiştir. Eserlerinin birkaçı şunlardır: *en-Nevâdir fi'l-Furû*, *Kitâbu Salâti'l-Eser*. 201h. yılında vefat etmiştir.

²⁹ Muhammed b. Hasen b. Farkad Ebû Abdullah eş-Şeybânî. Ebû Hanife'nin talebelerinden ve mezhebini yayanlardan biridir. *Zahiru'r-*

kavlinin Ebû Yusuf *rahimehullah*'ın kavli gibi olduğuna delalet etmektedir. İbnu'l-Humâm³⁰ şöyle demiştir: "Muhammed'e rükû ve secdelerde itidalin terk edilmesi hakkında sorulduğunda 'Namazının geçerli olmayacağından endişe ederim.' demiştir. *el-Hulâsa*'da³¹ da böyledir.

Ebû Hanife *rahimehullah*'tan da böyle rivayet etmiş; *Şerhu'l-Munye*³² ve *ez-Zahîriyye*'de³³ zikretmiştir. Kadı

Rivaye olarak bilinen altı kitabın müellifidir. Ayrıca *Nevâdir* olarak adlandırılan kitapları da vardır. Diğer eserlerinden bazıları şunlardır: *el-Muvatta*, *el-Hucec*, *el-Âsâr*. 132h. yılında doğmuş; 189h. yılında vefat etmiştir. Kûfe'de yetişmiştir. Ebû Hanife, Ebû Yusuf, Zufer, Mâlik ve Sevrî'den ilim almıştır. Şafî'ye hocalık yapmıştır. Bkz. *Mizânu'l-İtidâl*, 3/513; *Târihu Bağdâd*, 2/172.

³⁰ Muhammed b. Abdulvâhid b. Abdulhamid Kemaluddin es-Sekenderî es-Sivâsî. İbnu'l-Humâm olarak meşhurdur. 788h. yılında dünyaya gelmiştir. Yetişme çağında babası ve beldesinin alimlerinden eğitim almıştır. Daha sonra Kâriu'l-Hidâye namıyla meşhur Siraceddin'den *el-Hidâye*'yi okumuştur. Araştırma ve inceleme ehli bir imam idi. Furû ve usule dair konularda mahir, muhaddis, müfessir, hafız ve nahivci bir zat idi. Makbul ve muteber eserleri vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: *Fethu'l-Kadîr bi Şerhi'l-Hidâye*, *et-Tahrîr fi'l-Usûl* vd. 861h. yılında vefat etmiştir. Bkz. *el-Fevâidu'l-Behiyye* (s. 296); *Şezerâtu'z-Zeheb* (7/289); *el-A'lâm*, (6/211)

³¹ Kastedilen Husameddin Ali b. Ahmed el-Mekkî er-Râzî'ye ait *Hulâsatu'd-Delâil fi Tankihi'l-Mesâil* adlı eserdir. Müellif 598h. yılında vefat etmiştir. Bahsedilen eser Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde Hanefi Fıkhî bölümünde 1321 numarada el yazması olarak bulunmaktadır.

³² *el-Munye*'yi birkaç alim şerhetmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: İbn Emîr el-Hâc el-Halebî adıyla tanınan Şeyh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed (ö. 879h.), *Ğunyetu'l-Mutemelli fi Şerhi Munyeti'l-Musallî*; Şeyh İbrahim b. Muhammed b. İbrahim (ö.956h.), *Hilyetu'l-Muhallî Şerhu Munyeti'l-Musallî*. Bkz. *Keşfu'z-Zunûn*, Hacı Halife.

³³ *ez-Zahîriyye* ile kastedilen İmam Zahiruddin Muhammed b. Ahmed b. Ömer el-Buhârî'ye ait *el-Fetâva'z-Zahîriyye*'dir. Müellif kendi çağında usul ve furu bakımından dinî ilimler alanında eşsiz bir şahsi-

İmam Sadru'l-İslâm Ebu'l-Yusr³⁴ *rahimehullah* rükû ve secde itidali terk edenin namazı iade etmesi gerektiğini ifade etmiş ve iade ettiği takdirde de birincinin değil ikincinin farz olacağını söylemiştir. Şeyh Şemsu'l-eimme Serahsî³⁵ *rahimehullah* da iade etmesi gerektiğini belirtmiş ve farzın ikinci ya da birinci olduğunu bildirmemiştir.³⁶

yettir. 619h. yılında vefat etmiştir. Eserlerinden biri olan *el-Fetâvâ'z-Zahîriyye* dünyanın çeşitli kütüphanelerinde el yazması olarak bulunan bir eserdir. Dâru'l-Kütubi'l-Katariyye, Hanefi Fıkhı Bölümü, no: 800; Mekke-i Mükerreme Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Hanefi Fıkhı bölümü, no: 258/132/18.

³⁴ Ahmed b. Muhammed Ebu'l-Yusr Sadru'l-İslâm b. Muhammed b. Abdulkerim b. Musa b. İsa Ebu'l-Meâlî el-Bezdevî. Usul ve furû konusunda parlak bir şahsiyetti. Maverâunnehir'de Hanefilerin reisliğinde bulunmuştu. 502h. yılında Hicaz'dan hac yolculuğundan dönüşü sırasında vefat etti. Bkz. *el-Fevâidu'l-Behiyye* (s. 70); *Ketâibu A'lâmi'l-Ahyâr* (s. 311).

³⁵ Muhammed b. Ahmed b. Ebû Sehl Ebû Bekir Şemsu'l-eimme Serahsî. İmam, allame, hüccet, kelamcı, munazaracı, fakih ve usulcü. Mezun olana dek Şemsu'l-eimme Hulvânî'den ayrılmamış ve zamanının eşsiz bir şahsiyeti haline gelmiştir. İlmî eserler vermiştir. Bu eserlerinden bazıları şunlardır: Fıkh alanında *el-Mebsût*; usul alanında *Usûlu's-Serahsî*; Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin kitaplarının şerhi; *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî* vd. 483h. yılında vefat etmiştir. Bkz. *Miftâhu's-Saâde*, Taşköprüzade (2/186); *Keşfu'z-Zunûn* (1/246); *el-A'lâm* (6/208)

³⁶ Bkz. İbnu'l-Humâm, *Şerhu Fethu'l-Kadîr* (1/211). Serahsî'nin şu ifadelerini nakletmiştir: "Derim ki: Allâme Kâsânî bu mesele hakkında tafsilatlı açıklama yapmıştır. Bu açıklama gerçekten hoş ve faydalı bir açıklamadır. Kerhî *rahimehullah*'ın rükûda ve aynı şekilde kavemede itminanın vacip olduğu konusundaki ifadesini tashih etmiştir. Şöyle demiştir: Sonra itminan Ebû Hanife ve Muhammed'e göre vaciptir. Kerhî de böyle zikretmiştir. Hatta itminanı sehven terk ederse, sehiv secdesi yapması gerekir. Ebû Abdullah el-Curcânî, itminanın sünnet olduğunu, sehven terk etmekle sehiv secdesi gerekmediğini zikretmiştir. Rükû ile secde arasındaki kaveme ile iki secde arasındaki kadede de durum aynıdır. Sahih olan, Kerhî'nin zikrettiğidir. Çünkü itminan, rüknün ikmal edilmesi babındandır. Rüknün ikmalî ise

İbnu'l-Humâm şöyle demiştir: "Namazın iadesinin vucûbiyeti konusunda herhangi bir işkal söz konusu değildir. Kerahat-i tahrime ile eda edilmiş olan her namaz için bu hüküm geçerlidir. İkinci namaz birincisini onarır. Çünkü farz tekrar etmez. İkincinin kılınması, vacibin değil de bir rüknün terkiyle birlikte bulunmakta olan birinci sebebiyle sakıt olmamasını gerektirir. Ancak bunun Allah'ın bir nîmeti olduğu; farzı edada gecikse bile -Allah *subhânallâhu ve teâlâ*'nın gerçekleştireceği bilindiğinden dolayı- kişinin lehine hesap edeceği söylenebilir."³⁷

3- Rükû ve secdeden intikal: Bir başka rükün kastedilse bile bu da bir rükündür. Çünkü kendilerinden sonra yer alan rükünler ancak bunlarla gerçekleştirilebilir.

4- Rükû ve secdeden başın kaldırılması: *et-Tâtâr-hâniyye*'de şöyle denmiştir: Ebû Hanife *rahimehullah*'tan çeşitli rivayetler gelmiştir. Bazı rivayetlerde rükû ve secdeden başın kaldırılmasının farz olduğu belirtilmiştir. Rükûdan başın kaldırılması sırasında kıyama dönmek ve iki secde arasındaki celseye dönmek farz değildir. Bu görüş İmam Muhammed *rahimehullah*'ın görüşüdür."

Fatiha'nın kıraat edilmesinin ikmalî gibi vaciptir. Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in bedevinin namazının yok hükmünde (geçersiz) olduğunu beyan ettiği görülmüyor mu? Namazın yok hükmünde olduğunun beyanı; ya bir rüknün olmayışı nedeniyle namazın gerçekten olmadığına dayanır. Ya da vacibin terk edilmesi sebebiyle meydana gelen eksiklik dolayısıyla namazın olmadığı nedenine dayanır. Bu nedenle namaz bir açıdan yok demektir. Sünnetin terk edilmesi ise, namazı yokluk sıfatına ilâştirmez. Zira sünnetin terk edilmesi fahiş bir eksiklik oluşturmaz. Bu sebeple sünnetin terki şiddetle mekruh görülür. Hatta Ebû Hanife'den "Namazının geçerli olmayacağından endişe ederim." dediği rivayet edilmiştir." *Bedâi'u's-Sanâi'* (1/394).

³⁷ Bkz. *Fethu'l-Kadîr*, 1/212.

a- Secdeden Başın Kaldırılmasının Ölçüsü:

el-Hidâye'de müellif şöyle demiştir: "Başın ne kadar kaldırılacağı konusunda görüş beyan ettiler. Daha sahih olan, secdeye daha yakın olduğu takdirde secdede bulunduğu varsayılacağından dolayı bu miktarın caiz olmadığıdır. Oturuş vaziyetine daha yakın ise bu caizdir. Zira bu durumda oturuyor olarak sayılacaktır. İkinci hal gerçekleşir."³⁸

en-Nihâye'de de şöyle ifade etmiştir: "Secdede başın kaldırılması rükün değildir. Rükün ancak intikaldir. Çünkü ikincisinin (intikalin ardındaki rükün) edası, ancak intikalle mümkündür. İkinci rükne intikal, ancak başın kaldırılmasından sonra mümkün olabilir. Bir başka rükne intikalin mümkün olabilmesi zorunluluğundan ötürü başın kaldırılması gerekir. Başı kaldırmadan intikal mümkünse, mesela yastık üzerine secde edip de yastık alındığında alını yere geçiyorsa bu durumda başı kaldırmamak yeterlidir."³⁹

Şeyh Ebu'l-Huseyn el-Kudûrî⁴⁰ *rahimehullah*, *et-Tecrid*'de şöyle demiştir: "Rükû konusunda ise, başı kesinlikle kaldırmadan secdeye intikal mümkündür. Başın kaldırılması bir rükün olarak belirlenmez."

et-Tâtârhanîyye'de şöyle ifade yer alır: "Ebû Hanife *rahimehullah*'tan rivayete göre intikal bir farizadır. Başın

³⁸ Bkz. *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mubtedî* (1/47).

³⁹ Bkz. *en-Nihâye alâ'l-Hidâye*, K. Salât, "Sıfatu's-Salât" Babı.

⁴⁰ Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Ebu'l-Huseyn el-Bağdâdî el-Kudûrî. Irak Hanefileri riyaseti görevinde bulunmuştur. Münazarada güzel ibarelere sahipti. Hadis dinlemiştir. *et-Târih* müellifi Hatib'den rivayette bulunmuştur. Eserlerinden bazıları şunlardır: *el-Muhtasar*, *Şerhu Muhtasari'l-Kerhî*, *Kitâbu't-Tecrid*. Bu son eseri delillerden soyutlanmış olarak Ebû Hanife ile Şafîi arasındaki ihtilafı konu etmektedir. Müellif 428h. yılında vefat etmiştir. Bkz. *Târihu Bağdâd* (4/377); *Vefeyâtu'l-A'yân* (78079); *el-Fevâidu'l-Behiyye* (s. 58).

rükûdan kaldırılması ve kıyama dönülmesi ise farz değildir. Mezhebinden sahih olan görüş budur. *el-Hâûî*'de şöyle denilmiştir: Namaz kılan kişi rükû edip de başını rükûdan kaldırmadan hemen secdeye kapansa, sehvetmiş olur. Ashabımızın birkaçından bu durumda sehiv secdesi gerektiği ifade edilmiştir.

5- Kaveme ve celse

6- Bu ikisinde itminan:

Celse, Kaveme ve Bu İkisinde

İtminan Hakkında Alimlerin Görüşleri:

Zeylaî şöyle demiştir: “Celse, celsede itminan, kaveme ve kavemede itminan Ebû Hanife ve Muhammed *rahimehumullah*'a göre sünnettir.”⁴¹

el-Hulâsa'da da şöyle ifade etmiştir: “İntikalde itidal ittifakla sünnettir.”

en-Nihâye'de “Kerhî ile Curcânî arasındaki ihtilaf, rükû ve secdede itminan konusundadır. İntikaldeki meşru itminanın Ebû Hanife ve Muhammed *rahimehumullah* kavline göre vacip değil de sünnet olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.” demiştir.

ez-Zahîriyye'de de şöyle beyan etmiştir: “Ashabımızdan gelene göre rükû kavemesini terk etmekle kişi günah işlemiş olur.”

el-Kunye'de belirtildiğine göre “Kadı Sadr, şerhinde, tadil-i erkan konusunda çok sert ifadeler kullanmıştır. Şöyle demiştir: Ebû Hanîfe ve Muhammed *rahimehumullah*'a göre vacip; Ebû Yusuf ve Şâfî *rahimehumullah*'a göre de farz olan her bir rükûnün ikmal edilmesidir. Rükû ve secde arasında yer

⁴¹ Bkz. Zeylaî, *Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik* (1/118)

alan kavemede her bir uzvu itminana erene dek durur. Ebû Hanife ve Muhammed *rahimehumullah*'a göre bu vaciptir. Hatta sehven terk ettiği takdirde kişinin sehiv secdesi yapması gerekir. Kasıtlı olarak terk ederse şiddetli bir kerahat işlemiş olur. Namazı tekrar iade etmesi gerekir. Tertibin sakıt olması vb. hakkında bu husus muteber sayılır. Meselâ cünüp olarak tavaf yapan kimsenin tavaflı tekrar iade etmesi gerekir. Muteber olan, birincisidir. Burada da durum aynıdır.”

et-Tâtârhâniyye'de ve *Şerhu't-Tahâvî*'de⁴² şöyle denilmiştir: “Kaveme ve celseyi terk ederse caizdir. Fakat şiddetle mekruhtur.” İbnu'l-Humâm, *el-Hidâye*'nin kavlini şerh ederken şöyle demiştir: “Sonra kaveme ve celse, ikisine göre (yani meşayih'in ittifakı ile) sünnettir. İşitmiş olduğum hilafa göre itminan ise bunun hilafıdır. Ebû Yusuf *rahimehullah*'a göre bunlar vaki olan devamlılık bakımından farzdır. İtminan halini kendiniz biliyorsunuz. Devamlılık bakımından ve dört *Sünen* kaynağının,⁴³

⁴² Tahavi; Ahmed b. Muhammed b. Selâme Ebû Cafer el-Ezdî el-Misrî *et-Tahâvî*. Sika, sebt, müctehid, alimlerin tüm mezhepleri konusunda bilgili bir şahıstır. Ebû Hanife ashabı riyasetinde bulunmuştur. Kendisinden sonra bir benzeri görülmemiştir. Taberânî ve bir grup alim kendisinden rivayette bulunmuştur. Önemli eserleri bulunmaktadır ki bazıları şunlardır: *Meâni'l-Âsâr*, *Muşkulu'l-Âsâr*, *el-'Akîdetu't-Tahâviyye*, ve bunun şerhi. Ferî meseleler hakkında *el-Muhtasar*. Müellif. Kahire'de 321h. yılında vefat etmiştir. Bkz. *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ* (15/27); *Tezkiretu'l-Huffâz* (3/808)

⁴³ Ebû Dâvûd, K. Salât (855)'te şu lafızla rivayet etmiştir: “*Rükû ve secde - de sırtını düzgün yapmadığı sürece kişinin namazı yeterli olmaz.*” Nesâî, *Sunen*, K. İftitâh (1027); K. Tatbik (1111) şu lafızla rivayette bulunmuştur: “*Rükûda ve secdede sırtını düzgün yapmayan kişinin namazı yeterli değildir.*” İbn Mâce, *Sunen*, K. İkâmeti's-Salât ve's-Sunne fihâ, (870)'te aynı lafızla rivayet etmiştir. Mektebu't-Terbiyeti'l-Arabî li Duvelî'l-Halîc adına Zuheyr Şâviş danışmanlığında basımı gerçekleştirilen *Sahihu*

Dârekutnî'nin⁴⁴ ve Beyhakî'nin⁴⁵ Ebû Mesûd radiyallâhu anh'dan rivayet ettiği hadisten dolayı kaveme ve celsenin de vacip olmaları gerekir. Bu hadiste Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: “Sırtını rükûda ve secdede düzgün yapmayan kimsenin namazı yeterli olmaz.”

Tirmizî, “Hasen-sahih hadis” demiştir.⁴⁶

Muhtemelen ikisi nezdindeki görüş de budur. Bu durumda sehiv secdesinin gerekmesi de buna delalet etmektedir. Çünkü *Fetâvâ Kâdîhân*'da sehiv secdesini gerektiren durumlarla ilgili fasılda şu ifade yer alır: “Namaz kılan kişi rükû ettiği ve başını rükûdan kaldırmayıp da sehven secdeye gittiği zaman -Ebû Hanife ve Muhammed rahimehumullah'ın kavline göre- namazı caizdir. Sehiv (secdesi) yapması gerekir. Ebû Yusuf'un 'bunlar birer farizadır' şeklindeki sözü amelî farzlar olarak, yani vacip olarak hamledilir. Böylece hilaf ortadan kalkar.”⁴⁷

Sunen-i Ibn Mâce (719)'da Allame Nasıruddin el-Elbânî rivayeti zikretmiştir. *el-Mişkât* (878); *er-Ravd* (136) ve *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd* (761).

⁴⁴ Dârekutnî, *Sunen*, “Luzûm İkâmeti's-Salb fi'r-Rükû ve's-Sucûd” Babı, (1/348), thk. Abdullah Hâşim el-Medenî. Rivayetin lafzı şu şekildedir: “Rükûda ve secdede omurgasını düz tutmayan adamın namazı yoktur.”

⁴⁵ Beyhakî değişik isnadlarla rivayet etmiştir. Bazısında “omurgası,” bazısında “sırtı” lafzı geçmektedir. Genelinde ise “omurgası” lafzı bulunmaktadır. Beyhakî rivayeti tashih etmiştir. *Sunen*, Beyhakî (2403, 2404) (2/88); “et-Tuma'nîne fi'r-Rükû” Babı (2556); “et-Tağlîz alâ men lem Yatimm er-Rükû ve's-Sucûd” Babı, (2557, 2558) (2/117).

⁴⁶ Tirmizî, “Namazda rükû ve secdede -omurgasını- düzgün tutmayan adamın namazı yeterli değildir.” lafzı ile rivayet etmiştir. *Sahîhu Sunen-i Tirmizî*, (217/265), “Mâ Câe fimen lâ Yukîm Sulbuhû fi'r-Rükû ve's-Sucûd” Babı. Ebû İsmâ “Ebû Mesûd el-Ensârî'nin hadisi hasen-sahih hadistir.” demiştir.

⁴⁷ İbnu'l-Humâm, *Fethu'l-Kadîr Şerhu'l-Hidâye* (1/212).

Ayrıca şunları da ifade etmiştir: "İtminan, kaveme ve celse konularından her biri hakkında delilin vucubiyet gerektirdiğini biliyorsunuz."⁴⁸ Bir diğer yerde de şöyle demiştir: "İnanıyorum ki kişi celsede ve kavemede omurgası düzgün olmadığı takdirde, geçen ifadelerden ötürü günah işlemiş olur."⁴⁹

Tadil-i Erkanın Terki Dolayısıyla Namazın Batıl Olduğunu Söyleyen Fakihler

Bu zayıf kul der ki:

Kadıhan meselesi ile istiḥadda bulunmasında nazar vardır (incelenmesi gerekir). Zira sehiv secdesini gerektirmesinin kavemeyi terk etmekle değil de sadece başın kaldırılmasını terk etmek nedeniyle de olması muhtemeldir. Yukarıdakilerden öğrenmiş olduğumuza göre birinci, ikinci gerektirmez. Fakat bu babda *ez-Zahîriyye, et-Tâtârḥâniyye* ve *el-Kunye*'den yaptığımız nakiller yeterlidir. Ayrıca farzların vacibe hamledilmesi Ebû Yusuf *rahimehullah*'ın mezhebine göredir. Hilafın ortadan kalkmış olduğu sahih değildir. Çünkü birçok muteber kaynakta zikredilenlere -ki biz de bunların bir kısmını geçen satırlarda dile getirdik- göre Ebû Yusuf *rahimehullah*'a göre tadil-i erkanın terk edilmesiyle namaz batıl olur. Şâfiî *rahimehullah*'ın mezhebi de budur.⁵⁰ Bu da rükün olma konusunda bir nastır. Daha sonra, sa-

⁴⁸ A.g.e.

⁴⁹ A.g.e.

⁵⁰ Bu nedenle Şafii mezhebi alimlerinin itidal ve itminanı namaz rükünleri içinde zikrettiklerini görüyoruz. Şeyh Ali Muhyiddin el-Karadâğî tarafından tahkik edilen *el-Vasît* (2/707)'de İmam Gazâlî bunu beyan etmiştir. İmam Şâfiî de *el-Umm* (1/113 ve 115)'te bu noktaya işaret etmiştir. İmam Nevevî de *er-Ravda*'da buna işaret etmektedir. Bkz. *Ravdatu't-Tâlibîn*, (1/255-251), el-Mektebu'l-İslâmî.

hih olan rivayete göre İmam Ahmed⁵¹ ve İmam Malik'in⁵²

Nitekim İmam İbn Kudâme *rahimehullah* da *el-Muğnî* adlı eserinin birkaç yerinde (1/300, 305, 308) bu hususu beyan etmiştir. İtidalin terk edilmesinin namazı bozan hususlardan olduğunu zikretmiştir. Şöyle demiştir: "Namaza başlama tekbirini (tekbir-ihram), imam ya da münferidken Fatiha okumayı, rükûyu, rükûdan sonra itidali, secdeyi, secde-den sonra itidali veya ... terk eden kimsenin, ister kasıtlı olsun, isterse sehven olsun namazı batıl olur." İbn Kudâme, *el-Muğnî* (1/366).

- 51 Bkz. *el-Muğnî*, (1/300, 305, 308, 366); *Hâşiyetu'r-Ravdî'l-Murabba'* (2/46). Bu son eserin müellifi, itidali namaz rükünlerinden saymıştır.

İbn Kudâme (1/300), iki secde arasında itidalin ve rükûdan kalkışta-ki itidalin hükmü hakkında açıklama yaparak şöyle demiştir: "Bu kalkış ve bu sıradaki itidal vaciptir. Şâfiî de böyle demiştir. Ebû Hanife ve Malik ashabından bazıları vacip olmadığı; çünkü Allah'ın böyle bir emri bulunmadığını, yalnızca rükû, secde ve kıyamı emrettiğini, dolayısıyla da bunun vacip olmadığı söylemişlerdir... Bizim delilimiz Hz. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in namazını kusurlu kılan kimseye bunu emretmiş olması ve kendisinin de bu uygulamaya devam etmesidir. Bu husus da '*Beni nasıl namaz kılarken gördüyseniz öyle namaz kılın!*' sözüne dahildir." Ayrıca Bkz. *Şerhu Munteha'l-İrâdât* (1/205).

- 52 Aralarında İmam Abdulvehhâb el-Bağdâdî'nin de bulunduğu bazı Mâlikî alimler rükû ve secdede itidalin vacip olduğunu, en az da olsa bir miktar durmanın yeterli olacağını bildirmişler, müstakil bir farz olarak zikretmemişlerdir. (Abdulvehhâb el-Bağdâdî) şöyle demiştir: "Rükû ve secde üzerine ek bir farz olarak saymıyoruz. Çünkü rükû ve secde isimleri onu da ihtiva etmektedir."

Bkz. Abdulvehhâb b. Nasr el-Bağdâdî, *et-Telkîn fi'l-Mezhebi'l-Mâlikî* (1/93). Bu meselede ulemanın ihtilaf sebebini beyan sadedinde İmam İbn Ruşd detaylı açıklamada bulunmuş ve şöyle demiştir: "Ebû Hanife, rükûdan itidal ve rükû içinde itidalin vacip olduğu görüşüne kail olmuştur. Şâfiî de vacip olduğunu söylemiştir. Mâlik'in ashabı ise ihtilaf etmişlerdir. Mezhebinin zahiri acaba bu hususun sünnet olduğunu mu, yoksa vacip olduğunu mu gerektirmektedir? Bu konuda Mâlik'ten herhangi bir nas aktarılmış değildir. Bu konuda alimlerin ihtilaflarının sebebi, ismin kullanıldığı şeyin bazısının mı, yoksa tümünün mü alınması gerektiği konusundaki ihtilaftır. Tamamının alın-

mezhebi, zikredilen altı hususun rükûn ve farz olmaları konusunda Şafî ve Ebû Yusuf'un mezhebi gibidir. Zikrettiklerimizden zahir olduğuna göre bunlardan, yani rükû, secde ve intikalden ikisi hilafsız olarak birer rükûn ve farzdır. Hilaf geri kalan dördündedir. Rükû ve secdedeki itminan hakkında Ebû Hanife ve Muhammed *rahimehumullah*'tan gelen üç rivayet bulunmaktadır. Bunların daha sahih olanı vücutiyet yönündedir. Bundan bir sonraki, sünnet; en zayıf olanı da rükûn olma ihtimali yönündedir. Rükû ve secdeden başın kaldırılması hakkında da Ebû Hanife *rahimehullah*'tan iki rivayet bulunmaktadır. Bunların en sahihi vacip; diğeri ise rükûn olduğu yönündedir. Muhammed'e göre rükündür. Kave, celse ve bunlarda itminan hakkında ise Ebû Hanife ve Muhammed'den gelen iki rivayet bulunmaktadır. Meşhur ve zahir olanı sünnet; diğeri ise vacip olduğu yönündedir.

el-Hulâsa'da, *en-Nihâye*'de ve diğerlerinde bu konunun sünnet olduğu üzerinde ittifak ve icma ettikleri yönünde zikredilenler meşhur rivayetlere ya da bu müelliflerin kendi

ması gerektiği görüşünde olanlar itidali şart koşmuşlardır." *Bidâyetu'l-Muctehid* (1/329), thk. Muhammed Subhî Hasen.

Derim ki: Malikî kitaplarında -kendi mezheblerine göre- sahih mezhebin ya da sahih rivayetin tadil-i erkanın farz olduğu yönünde bir bilgi bulamadım. Yalnızca İbn Kudâme'nin işaret edip bazı Malikîlere isnad ettiği görüş bundan müstesnadır. Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye *rahimehullah* da bu görüşe şu ifadeleriyle işaret etmektedir: "Rükûdan kalkmak ve rükûdan itidal konusunu İbrahim Nehaî, Ebû Hanife, Sevrî vb. gibi Kûfe fakihlerinin çoğu tarafından tanınmamaktadır. Diğer bölgelerin fakihlerinin ve eser alimlerinin çoğu bunu tanımaktadır. Çünkü bu hususta Hz. Peygamber *sallâllâhu aleyhi ve sellem*'den gelen birçok rivayet vardır. Bu alimlerden olarak Evzâî, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, İshak, Ebû Ubeyd sayılabilir. Mâlik'ten gelen iki rivayetten biri de bu yöndedir." Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-Kubrâ* (2/103) (145/61).

tahriclerine hamledilir. Aksi halde geçen satırlarda Ebû Hanife ve Muhammed'den, vacip oldukları yönünde rivayet bulunduğunu ve sonra bu mezheb ve rivayetlerden sahih olanın hangisi olduğunu, yani dördünün vacip olduğunu dinlemişsiniz. Bu dördü ile kastedilen rükû ve secdede itminan, rükû ve secdelerden başın kaldırılması, kaveme, celse ve bu ikisinde itminan.

Bunlardan herhangi birini kasıtlı olarak terk eden kişi günah işlemiş olur, namazı iade etmesi vacip olur. Sehven terk ettiği takdirde de sehiv secdesi yapması gerekir.

Hem sonra şunu da bilmelisiniz: Vaciplik bazı şeylerle sabit olmaktadır. Bunlardan biri Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* tarafından terk edilmeksizin devamlı olarak uygulanması ve terk eden kişinin bu tutumunun reddedilip inkar edilmesidir. Bir diğer şey de hakkında delalet-i zanni olan bir ayetin varlığıdır. Bir diğeri de haber-i vahiddir. Sahih mezhebe dair delilleri inşaallah zikredeceğiz. Bu delillerin bir kısmı iddianın bütününe; bir kısmı da bir bölümüne delalet etmektedir. Başarı Allah'tandır.

NAMAZIN İKAMESİ VE TADİL-İ ERKAN KAVRAMLARI

İTİDALİN VACİP OLUŞ DELİLLERİ

1- Kitab'dan Delil:

“Namazı ikame edin (kılın)!” (Nur, 56) ayet-i kerimesi. Namazın ikame edilmesi tadil-i erkandır.⁵³ Fiillerinde herhangi bir eksik, gedik, eğrilik meydana gelmesin diye muhafaza edilmesidir. Bir çubuk düzeltildiği, tesviye edilip eğriliği giderildiği zaman ayaktaki bir insan gibi dimdik ve dümdüz olur. Kadı⁵⁴ ve diğer müfessirler⁵⁵ de bunu ifade etmişlerdir. Emir, vucûbiyet ifade eder.

⁵³ İmam İbn Kesîr şöyle demiştir: Dahhâk, İbn Abbas'tan naklen şunları söylemiştir: "Namazın ikamesi; rükû, secde, tilavet, huşu ve namaza her şeyiyle yönelme (ikbal) fiillerini tam olarak yapmaktır." *Tefsiru İbn Kesîr* (1/43). Aynı şekilde Muhammed b. Cerîr et-Taberî de *Tefsir*'inde (1/104) şöyle demiştir: "Namazın ikamesi; hadleri, farzları ve vacipleri ile farz kılındığı şekilde eda edilmesidir. Çarşı-pazarda alış-veriş işlerini tatil etmedikleri zaman 'Ekâme'l-kavmu sûkahum (insanlar çarşılarını ikame ettiler)' denir..." Kurtubî de şunları kaydetmiştir: "Namazın ikamesi, rükünleri, sünnetleri ve heyetleriyle vakitleri içinde eda edilmesidir. 'Kâme'-ş-Şey' denir. Bu söz o şeyin daimî ve sabit olduğu manasına gelir. Ayaklar üzerinde dikilmek anlamında değildir. Hak kaim oldu (kâme'l-hakk) sözü gibidir. Yani hak ortaya çıktı, sabit oldu manasına gelir." *Tefsiru'l-Kurtubî* (1/164).

⁵⁴ "Kadı" ile kastedilen tanınmış bir müfessir olan Kadı Beydâvî'dir. Tam adı Abdullah b. Ömer b. Muhammed b. Ali Ebû'l-Hayr Nasıruddin el-Beydâvî eş-Şâfiî'dir. İmam, allame, fıkıh, tefsir, her iki ilmin usulü, Arap dili ve mantık konularında bilgiliydi. Olayları iyi irdeleyen salih bir kimseydi. En meşhur eserleri şunlardır: Tefsir konusunda *Muhtasaru'l-Keşşâf*, usul alanında *el-Minhâc* ve şerhi, usulu'd-din (akide-kelam) alanında *el-İdâh*. 685h. yılında vefat etmiştir. Bkz. Dâvûdî, *Tabakâtu'l-Mufessirîn* (1/242); *Şezerâtu'z-Zeheb* (5/392).

⁵⁵ "Namazları ikame ederler." ayetinin tefsirinde Kadı Beydâvî şunları dile getirmiştir: "Yani tadil-i erkana riayet ederler. Namaz fiillerinde

"Bu vacip değil de farz olduğuna delalet ediyor." denirse, şöyle cevap veririz: Evet, taayyun ederse (farzdır). İkame; namaza devamlılık, muhafaza, namazın edası için kolları sıvamak, sabır göstermek olarak da tefsir edilmiştir.⁵⁶ Ayet tadil-i erkandan başkasına muhtemel olduğu takdirde delaleti katî olmaz.

"İhtimal ile birlikte nasıl hüccet olabilir?" denirse, cevap şöyle deriz: Bu durumda hüccet oluşu başka manaya olan tercihe şayanlığından dolayıdır. Kadı şunları ifade etmiştir: "Birincisi daha zahir ve hakikate daha yakındır."⁵⁷ *el-Keşşâf* müellifi şöyle demiştir: "İkamet, kıyam ile aynı kökten türemiştir. Hemze geçişlilik (tadiye) içindir. 'yukîmûne's-salâte (namazı ikame ederler)' sözünün hakikati, namazı dimdik veya düzgün bir biçimde kırlarlar, şeklindedir. Fakat ikinci manada kullanımı daha çoktur. Çubuğu düzeltti, anlamındaki 'ekâme'l-ûd' gibi olan manayı kastediyorum. Bu

eksiklik, yanlışlık meydana gelmesin diye dikkat eder, muhafaza ederler. Namazın ikamesi, çubuğun eğriliğinin giderilip düzeltilmesi manasına gelen "ekâme'l-ûd" ile aynı anlama gelir. Ya da namaza devamlılık gösterirler. Bu da "kâmeti's-sûk" (çarşı, işlemeye devam ediyor), "ekamtuhâ" (çarşı-pazarda alış-verişi devam ettirdim) manasına dayanır. Şair şöyle demiştir:

"Dirâb Pazarı'nı Iraklıların

Bir yıl sürdürdü bir ceylan."

Yani çarşı-pazarın revaçta olup rağbet görerek muhafaza ve devamının sağlanmasıdır. Çarşı muhafaza edilmez de zayi olursa kesada ve durgunluğa itilir, rağbet görmez." *Tefsiru'l-Beydâvi* (1/104).

⁵⁶ Bu tefsir, Kadı Beydâvi tarafından dile getirilmiştir: "Hiçbir gevşeklik, tembellik göstermeden namazın edası için kolları sıvarlar. Bu, Arapların 'bir işin yapılması konusunda ciddiyet ve sabır gösterdi' manasına gelen 'Kâme bi'l-emr' 'ekâmehû' sözlerine dayanmaktadır." a.g.e. (1/104).

⁵⁷ A.g.e.

manada kullanımı 'ayağa kaldırdı ve dikeltti' anlamındaki 'ekâme zeyden' şeklindeki kullanımdan daha fazladır. Her ne kadar düzgün olan şey tahkik bakımından dik ayakta duran manasına raci olsa da durum böyledir. Bu ifadenin tadil-i erkan, bedenin düzgün tutulması vb. için müstear bir kullanım olduğu da ifade edilmiştir. Çünkü bu ifade bu husus için de bir hakikattir. İşin doğrusu bu ifade, bu mana konusunda da (istiare değil) hakikattir. Takdim, her iki kabile üzerinde de eşit derecede vuku bulur. Hatta düzgünlük vasfı din, görüş, yol vb. manalar için daha fazla kullanılır. Bu vasfı çubuk vb. somut şeylerden alıp soyut olan manalara nakletmişlerdir. Musannıfın seçimi bu yöndedir. Tahkikte hilaf bulunmamaktadır. En tercihe şayan olan yorum budur."⁵⁸

el-Keşşâf müellifi daha sonra diğer üç vechin zayıf olduğunu uzun ifadelerle beyan etmiştir.

Bu aciz kul da şunları eklemek ister: Bu vecihlerin zayıf olmadığı kabul edilirse, geçerli olduklarında ihtilaf kalmaz. Tadil-i erkan anlamında ikame, ya *el-Keşşaf*'ta zikredildiği gibi hakikat ya da Kadı'nın zikrettiğine göre hakikate⁵⁹

⁵⁸ Bkz. *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûnu'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Tevîl* (1/129).

⁵⁹ "Hakikat; konulmuş olduğu mananın kastedildiği isme denir. Bir şeyin hak olması (hakka, yahikku, hakkan, hakkun, hâkkun, hakîkun) anlamından alınmıştır." *Usûlu'l-Bezdevî me'a Keşfi'l-Esrâr* (1/160). Curcânî şöyle demiştir: "İstilahta (hakikat); konuşmada bir terim olarak konulmuş olan manası için kullanılan kelimedir." *et-Ta'rîfât* (s.121). Abdulaziz el-Buhârî şöyle demiştir: "Şu bilinmeli ki, hakikat üç kısma ayrılır: Luğavî, şerî ve örfî. Hakikî anlamı koymuş, belirlemiş olan kişi lugat ortaya koyan bir kimse ise, buna 'luğavî hakikat' denir. 'Konuşan canlı' manasında kullanılan 'insan' kelimesi gibi. Hakiki manayı koyan Şâri ise, buna da 'şerî hakikat' denir. Özel ibare için kullanılan 'namaz' kelimesi gibi. Eğer belli değilse, buna da 'örfî hakikat' denir. Dört ayaklı hayvanlara 'dâbbe' denildiği şekliyle genel örf olabildiği gibi

daha yakındır. Hakikatin taazzuru durumu dışında mecaza⁶⁰ gerek yoktur. Hakikate yakın olan mecaz, uzak olana göre daha evladır. Amelin vücûbu konusunda kafi zannın gerektirmesinden daha az bir şey yoktur.

2- İtidal ve İtminanın Vucûbu Hakkında Sünnetten Deliller:

Konu hakkında sünnetten deliller oldukça çoktur. Bunların bazısını şöylece zikredebiliriz:

1- Mâlik dışında altı imamın da Ebû Hureyre *radıyallâhu anh'tan* rivayet ettiklerine göre Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* mescide girdi. Bir adam da mescide girdi ve namaz kıldı. Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem'e* selam verdi. O da selama karşılık verdi ve şöyle dedi: “Dön ve namaz kıl! Sen namaz kılmadın.” Adam geri döndü ve önce kıldığı gibi bir namaz kıldı. Sonra geldi ve Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem'e* selam verdi. Rasûlullah “Geri dön ve namaz kıl! Sen namaz kılmadın!” buyurdu. Bu üç kez oldu. Adam, “Seni hak ile peygamber olarak gönderene yemin olsun ki, bundan daha iyisini yapamı-

her taifeye özgü terimlerde olduğu şekliyle özel örf de olabilir.” Buhârî, *Keşfu'l-Esrâr* (1/160).

⁶⁰ Mecaz: Âmidî, “Mecaz, lugatte, cevazdan alınmadır. Bu da bir halden bir hale intikaldir. Bu manada ‘Falan kimse bir yandan bir yana geçti.’ denir. Mecaz, usulcülerin ıstılahında lafzın hakikat yönünden bir başka yöne intikalidir.” *el-Ahkâm* (1/28). İbnu's-Sâatî de şöyle demiştir: “Mecaz, konuşmada ilk ıstılah olarak belirlenmiş manadan bir başka anlam için aralarında var olan benzerlik ilişkisinden dolayı kullanılan lafızdır. Şekil hakkında nakışlı bir şeye insan denilmesi; görünen bir sıfat hakkında da cesaret için aslan denilmesi gibi.” *Nihâyetu'l-Vusûl ilâ İlmi'l-Usûl* (371). Hakikat ve mecaz hakkında tafsilat için bakınız: *Usûlu's-Serahsî* (1/170); *Teyşîru't-Tahrîr* (2/63); *Şerhu'l-Kevkebi'l-Munîr* (1/149); *Fevâtihu'r-Rahamût bi Şerhi Musellemi's-Sebût* (1/203).

yorum. Öğret bana!” dedi. Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: “Namaza kalktığın zaman tek-bir al! Sonra Kur’an’dan beraberinde ne varsa kolayına geleni oku! Sonra rükûda itminan bulana dek rükû et! Sonra dimdik (itidali sağlayana) olana kadar ayağa kalk! Sonra secde itminan bulana kadar secde et! Sonra oturur vaziyette itidali sağlayana kadar (başını) kaldır! Sonra da namazının tümünde böyle yap!”⁶¹

Şeyh Ekmeluddin,⁶² *Şerhu’l-Meşârik*’te “Sonra oturur vaziyette itdali sağlayana kadar (başını) kaldır!” sözünü açıklarken “tadil-i erkanın vacip olduğuna delalet etmektedir.” demiştir. Bu ifadede *el-Muğarrab* ve *el-İhtiyâr*’dan aktardığımızı göre tadil-i erkanın kavemede itminanın sağlanmasını da kapsadığına ve bunun vacip olduğuna dair delil vardır.

2- Buhârî ve Muslim’in Berâ b. ‘Âzib *radiyallâhu anh*’tan rivayetine göre “Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*’in rükûsu, secdesi ve iki secde arasındaki celsesi, rükûdan başını kaldırdığındaki durumu, kıyam ve kade dışındakileri

⁶¹ Buhârî, K. Ezân (793); Muslim, K. Salât (397); Tirmizî, *Sahîhu Sunen-i Tirmizî*, K. Salât (248/303); Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, K. İftitâh (851/884); Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, K. Salât (762/856). Rivayetin bir benzeri için bakınız: İbn Mâce, *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce*, K. İkâmeti’s-Salât ve’s-Sunne fihâ (869/1060).

⁶² Muhammed b. Muhammed b. Mahmud Ekmeluddin el-Bâbertî. İmam, muhakkik, ilim deryası (mutebahhir), hafız ve zabıt bir şahsiyettir. Hadis ve hadis ilimlerinde parlak bir alimdir. Değerli eserleri vardır ki bazıları şunlardır: *el-İnâye bi Şerhi’l-Hidâye*, *Havâşî’l-Keşşâf*, *Şerhu’l-Ferâidi’s-Sirâciyye*, *Şerhu’l-Meşârik*, *Şerhu Usûli’l-Bezdevî* vd. Hicrî 710 küsur yıllarında dünyaya gelmiş, 786h. yılında vefat etmiştir. Bkz. *el-Fevâidu’l-Behiyye* (320); *Mu’cemu’l-Muellifin* (11/298); *İdâhu’l-Meknûn* (2/353).

takriben müsavi idi.”⁶³ Bu hadis devamlılığa delalet etmektedir. Bir rivayette de “Muhammed *sallallâhu aleyhi ve sellem* ile birlikte kılınan namazı dikkatle takip ettim. Kıyamını, arkasından rükûunu, arkasından rükûdan doğruluşunu, sonra secdesini, sonra iki secde arasındaki oturuşunu, sonra tekrar secdesini ve selam vermekle kalkıp gitmesi arasındaki oturuşunu takriben müsavi buldum.”⁶⁴

İmam Nevevî⁶⁵ şöyle demiştir: “Bu hadiste kıraatin ve teşehhüdün hafif tutulacağı, rükû ve secdede itminanın uzatılacağı ve rükû ve secdede itidalin sağlanacağı konusunda delil vardır.”⁶⁶

Ayrıca Nevevî şunları söylemiştir: “‘Takriben müsavi idi’ sözü namazın bir kısmında diğer kısmına göre hafif bir uzunluk bulunduğuna delalet etmektedir. Bu (hafif uzunluk) da kıyamdadır. Muhtemelen teşehhüdde de olabilir. Bil ki

⁶³ Buhârî, K. Ezan (792 ve 801); Muslim, K. Salât (471); Timizî, *Sahihu Sunen-i Tirmizî*, K. Salât (230/279); Nesâî, *Sahihu Sunen-i Nesâî*, K. Tatbîk (1020/1065) ve 1100/1148); Ebû Dâvûd, *Sahihu Sunen-i Ebi Dâvûd*, K. Salât (758/852).

⁶⁴ Bu lafız Muslim’e aittir. K. Salât (471).

⁶⁵ Yahya b. Şeref b. Mirî en-Nevevî. Şeyhu'l-İslâm Ebû Zekeriyya. Müteahhir ulemanın üstadı. Seyyid, nefsi isteklere düşmekten sakınan, yumuşak huylu, cesur, dünya harap olsa aldırmayacak derecede zahid biriydi. Bir an olsun itaattan uzak kalmazdı. Bununla birlikte fıkıh, hadis metinleri, rical isimleri, lugat ve tasavvuf gibi çeşitli ilim dallarında mahirdi. Çok kıymetli, enfes eserleri bulunmaktadır. Bunların bazıları şunlardır: *Riyâzu's-Sâlihîn*, *Şerhu Sahih-i Muslim*, *el-Ezkâr*, *Ravdatu't-Tâlibîn*, *el-Erbâin*, *el-Mecmû Şerhu'l-Muhezzeb*, *Tehzibu'l-Esmâ ve'l-Luğât*, *Tabakâtu'l-Fukahâ* vb. İlim, fikir ve tahkik bakımından yapılan çalışmalarıyla, zühd ve vera ile dolu geçen bir hayatın ardından 676h. yılında vefat etmiştir. Bkz. *Tezkiretu'l-Huffâz*, (4/1470); *Şezerâtu'z-Zeheb* (5/345); Subkî, *Tabakâtu'ş-Şâfiyyeti'l-Kübrâ* (8/355); Abdulğani ed-Dakr, *el-İmâmu'n-Nevevî*.

⁶⁶ Nevevî, *Şerhu Sahih-i Muslim* (4/188).

bu hadis, bazı durumlara hamledilmiştir. Aksi halde hadisler kıyamın uzatılması konusunda sabit olmuştur.”⁶⁷

Bu aciz kul da şunları söylemek ister: Bu hadis-i şerifte kaveme ve celsedeki itminan seviyelerinin en üst mertebesine delalet bulunmaktadır. Bu mertebe de yaklaşık olarak Fatiha Sûresi okunacak kadar bir miktardır. Çünkü kıyamda Fatiha Sûresi ve beraberinde üç ayet okunması gerekmektedir. Zahir olan ‘Sübhanেকে Allahumme...’nin (Sübhanেকে'nin) ve euzu besmelenin de okunacağıdır. Muşaviliğe yakın olarak en alt mertebe ise, bunun yarısından daha fazla yapmaktır.

3- Hadislerden biri de Enes *radiyallâhu anh'tan* rivayet edilmiş olandır. Buna göre Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Rükû ve secdeyi tam yapın!”⁶⁸ Eksiksiz/tam yapmak, ancak itminanla olabilir. Bu da itminanın vucubuna delalet eder.

4- *el-Kebîr*'de Taberânî, Ebû Ya'lâ ve İbn Huzeyme tarafından Amr b. Âs, Halid b. Velid ve Şurahbil b. Hasene'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*, namaz kılarken rükûunu tam yapmayan ve secdesinde de gagalayan bir adam gördü. Şöyle buyurdu: “Bu (adam) bu

⁶⁷ A.g.e.

⁶⁸ Buhârî, Enes *radiyallâhu anh'tan* Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittiğini rivayet etmiştir: “Rükû ve secdeyi tam yapın! Nefsim elinde bulunana yemin olsun ki, siz rükû ettiğiniz ve secde ettiğiniz zaman ben arkamdan sizi görüyorum.” K. Eymân ve'n-Nuzûr (6644); Muslim, K. Salât (425); Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, K. Tatbîk (1009/1054)'da şu lafızla yer alır: “Rükû ettiğinizde ve secde ettiğinizde rükû ve secdeyi tam yapın!” Ayrıca (1117)'de yer alır.

hali üzere ölse, Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem milletinden başka bir şey üzere ölmüş olur.”⁶⁹

Hadislerden biri de Buhârî rahimehullah'ın Zeyd b. Vehb radiyallâhu anh'tan yaptığı rivayettir. Şöyle demiştir: “Huzeyfe, rükûunu ve secdesini tam yapmayan bir adam gördü. Namazını bitirince o adamı çağırdı ve ona ‘Sen namaz kılmadın.’ dedi. Adam ‘Ben kıldım sanıyorum.’ dedi. (Huzeyfe) ‘Eğer ölürsen sünnet üzere ölmüş olmazsın.’ dedi.”⁷⁰ Bir rivayete göre de “Eğer ölürsen, Allah teâlâ'nın Muhammed'e verdiği fitrat üzere ölmüş olmazsın.” dedi.⁷¹

Bu iki hadiste çok büyük bir tehdit bulunmaktadır.

5- Bu hadislerden biri de Mâlik⁷² rahimehullah'ın Nu-man radiyallâhu anh'tan rivayet ettiği şu hadistir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: “İçki içen, hır-

⁶⁹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*'de Ebû Abdullah el-Eş'arî radiyallâhu anh'tan mufassal olarak tahrir etmiştir. Buna göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, namaz kılarken rükûunu tam yapmayan ve secdesini de gagalayan bir adam gördü. Bunun üzerine şöyle buyurdu: “Bu (adam) bu hali üzere ölse, Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem milletinden başka bir şey üzere ölmüş olur.” Sonra da şöyle buyurdu: “Rükûunu tam yapmayan ve secdesini gagalayanın misali, aç olduğu halde bir ya da iki hurma yiyen ve açlığına hiçbir fayda sağlamayan adama benzer.” *el-Mucemu'l-Kebîr* (3840) (4/115), thk. Şeyh Hamdi es-Selefi.

İbn Huzeyme, *Sahîh* (665) (1/332), thk. Dr. Muhammed Mustafa el-A'zamî; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ* (2406) (2/89), thk. Muhammed Abdulkadir Atâ; Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr* (2690) (4/247).

⁷⁰ Buhârî, K. Salât (389).

⁷¹ Buhârî, K. Ezân (791).

⁷² İmam Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî. Hicret Yurdu'nun imamı. Dört imamdan biri. Fıkıh, hadis ve reyi bir arada cem etmiştir. Mâlik Medine'deyken hiç kimse fetva vermezdi. Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in hadislerine o derece değer verirdi ki Medine'deyken bineğe bile binmemiştir. Birçok menkıbesi bulunmaktadır. *el-Muvatta* adlı eserinde hadisleri bir araya getirmiştir. *Kütüb-i Sitte* sahipleri ondan

sızlık yapan ve zina eden kişi hakkında ne dersiniz?" Bu sözü edilenler hakkında vahy nazil olmazdan önce idi. Sahabiler "Allah ve Rasûlü en iyisini bilir." dediler. Rasûlullah "Bunlar birer fuhşiyattır ve cezaları vardır. En kötü hırsız namazından çalandır." buyurdu. "Namazından nasıl çalar ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorduklarında "Namazın rükûsunu ve secdesini tam olarak yapmaz" dedi.⁷³ Hırsızlık haram iken en kötüsü hakkında ne düşünürsünüz?

6- Ebû Dâvûd ve Nesâî, Abdurrahman b. Şibl radiyallâhu anh'tan şunu rivayet etmişlerdir: "Rasûlullah sallallâhu aleyhi

rivayette bulunmuştur. 179h. yılında vefat etmiştir. Bkz. *Vefeyâtü'l-A'yân* (3/284); *ed-Dîbâcu'l-Muhezzeb* (1/62); *Tezkiratu'l-Huffâz* (1/207)

⁷³ Mâlik, *Muvatta* (401) (1/167), "el-Amel fî Câmi'i's-Salât" Babı, thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî; İbn Huzeyme, *Sahîh* (663) (1/331), thk. Dr. el-A'zamî. Abdullah b. Ebî Katâde → Babası → Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem tarikinden. İbn Hibbân, *Sahîh* (5/209)'da Ebû Hureyre radiyallâhu anh'tan benzer bir hadis; Hâkim, *el-Müstedrek* (835, 836) (1/353)'te tahrir etmiş ve "Şeyhayn'in şartına göre sahih hadistir. Fakat tahrir etmemişlerdir." demiştir. Dârimî, *Sunen* (1328) (1/350); Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ* (8/209)'da Mâlik ile aynı senedle tahrir etmiştir. Bu rivayette Şâfiî'nin şu sözü yer almaktadır: "Bunun manasının bir benzeri Kitabullah'taki şu ayettir: 'Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedin. İçinizden fuhuş yapan her iki tarafa ceza verin; eğer tevbe eder, uslanırlarsa artık onlara ceza verip eziyet etmekten vazgeçin; çünkü Allah tevbeleri çok kabul eden ve çok esirgeyendir.'" (Nisa, 15-16) Şâfiî devamla şöyle demiştir: "Zina edenlerin dünyadaki ilk cezaları budur: Hapis ve eza. Sonra Allah hapis ve ezayı Kitabında neshetmiş ve şöyle buyurmuştur: 'Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun...' (Nûr, 2)" Taberânî, *el-Evsat*, (5/59; 8/130)'da Ebû Saîd el-Hudrî radiyallâhu anh → Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem tarihiyle tahrir etmiştir. Benzer bir rivayeti de Ahmed, *Musned* (11518) (3/56)'da tahrir etmiştir.

ve sellem karga gibi gagalamaktan, yırtıcı hayvanlar gibi oturmaktan (iftiraş) ve deve gibi yer edinmekten nehyetmiştir.”⁷⁴

7- İmam Ahmed,⁷⁵ İbn Mâce,⁷⁶ İbn Huzeyme⁷⁷ ve İbn Hibbân'ın⁷⁸ Ali b. Şeybân *radiyallâhu anh*'tan rivayet ettiklerine göre, o şöyle anlatmıştır: “Çıktık, Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in yanına kadar gittik. Ona biat ettik ve arkasında namaz kıldık. Gözlerinin ucuyla namazını ikame etmeyen, yani omurgasını rükûda düzeltmeyen bir adam gördü. Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* namazını bitirince ‘Ey Müslümanlar topluluğu! Rükû ve secdede omurgası düzgün olmayan kimsenin namazı yoktur.’ buyurdu.”

Yani rükû ve secdenin hemen akabinde sırtını düzeltmeyen, kaveme ve celseyi terk edenin namazı yoktur. Bu hadis (kaveme ve celsenin) vacip olduğuna delalet etmektedir.

⁷⁴ Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, “Salâtu men lâ Yukîm Salbuhû fi’r-Rükû ve’s-Sucûd” Babı (768/862); Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî* (1064/1112); İbn Mâce, *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce* (1176/1429) “Mâ Cae fi Tavtîni’l-mekân fi’l-Mescid Yusallî fih” Babı; Ahmed, *Musned* (15510, 15511, 15647) (3/428, 444).

⁷⁵ Ahmed, *Musned* (16276) (4/23), Ali b. Şeybân hadisi. Bu hadiste “Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*’e bir heyet içinde gittiği...” belirtilmektedir.

⁷⁶ İbn Mâce, *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce*, K. İkâmeti’s-Salât ve’s-Sunne fihâ (711/781). Ahmed b. Ebî Bekr el-Kenânî şöyle demiştir: “Bu, ricali sika olan sahih bir isnaddır. Musedded, *Musned*’inde Mulâzimbihi tarikinden; İmam Ahmed de bu vecihten; İbn Huzeyme *Sahîh*’te Muhammed b. Musennâ ve Ahmed b. Mikdâm, her ikisi → Mulâzimbihi tarikinden rivayet etmiştir. İbn Hibbân, *Sahîh*’te isnad ve metniyle rivayet etmiştir. Ayrıca bu rivayetin Ebû Hureyre hadisinden bir de şahidi vardır. Buhârî bunu *Sahîh*’te ve dört *Sünen* sahibi, İbn Mesûd hadisinden rivayet etmiştir.” *Misbâhu’z-Zucâce* (1/108).

⁷⁷ İbn Huzeyme, *Sahîh* (593) (1/300), thk. Dr. Muhammed Mustafa el-A’zamî.

⁷⁸ İbn Hibbân, *Sahîh* (1891) (5/217), thk. Şuayb el-Arnâût.

8- Ebû Ya'lâ⁷⁹ ve İsbahânî, Ali radiyallâhu anh'tan şöyle rivayet etmiştir: "Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem rükûdayken kıraatte bulunmamı nehyetti. Şöyle dedi: "Ey Ali! Namazda omurgası düzgün olmayan kimse, hamile kadına benzer. Nifası yaklaştığında (bebeği) düşürür. O zaman da ne hamiledir; ne de çocuk sahibidir."

Bu benzetme, kaveme ve celsenin terk edilmesi dolayısıyla namazın batıl olduğunu belirtmektedir. Çünkü namazda omurganın düzgün tutulması ile istenen kaveme ve celsedir. Fakat haber-i vahid ile farziyet ve rükniyet değil vücubdur.

Bu hadislerden birini de Taberânî, *el-Kebîr*'de,⁸⁰ İmam Ahmed de *Musned*'de Talk b. Ali radiyallâhu anh'tan rivayet etmişlerdir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Allah teâlâ rükû ve secdesinde omurgasını düzgün tutmayan kulun namazına bakmaz."

9- Buhârî ve Muslim, Enes radiyallâhu anh'tan şöyle rivayet etmiştir: "Ben, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'i bize nasıl namaz kıldırırken gördüysem size de öyle namaz kıldır-

⁷⁹ Ebû Ya'lâ, *Musned* (315) (1/267), thk. Huseyn Suleym Ahmed. Muhakkik, "Mûsâ b. Ubeyd ez-Zubedî zayıf olduğundan rivayetin isnadı zayıftır." demiştir. A.g.e.

Ayrıca Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*'de tahrir etmiş ve Ebû Ya'lâ'ya isnad etmiştir. Bkz. *Mecma'u'z-Zevâid* (2/122); Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ* (3817) (2/387)'de "Namazı tam olmaz." ifadesi ile tahrir etmiştir. Munzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb* (758) (1/200)'de ve Deylemî, *el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb* (6435) (4/141)'de zikretmiştir.

⁸⁰ Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebîr* (8261) (8/338)'de şu lazıfla tahrir etmiştir: "Rükû ve secdesinde sırtını düzgün tutmayan kulun namazına bakmaz." Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid* (2/120)'de zikretmiş ve Ahmed ile Taberânî'ye dayandırmıştır. Heysemî, ricalinin sika olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Makdisî de *el-Ehâdisu'l-Muhtâra* (8/166)'da zikretmiş ve isnadının sahih olduğunu söylemiştir. Munzirî de *et-Terğîb ve't-Terhîb* (751) (1/198)'de zikretmiş, ravilerinin sika olduğunu belirtmiştir.

maktan geri kalmam.” Sâbit şöyle dedi: “Enes, sizin yaptığınızı görmediğim bir şey yapardı. Başını rükûdan kaldırdığı zaman ayakta öyle dururdu ki, gören ‘unuttu galiba’ derdi. Başını secdeden kaldırdığı zaman da gören ‘unuttu herhalde’ diyecek kadar dururdu.”⁸¹ Bir rivayette de “İki secde arasında başını kaldırdığı zaman”⁸² ifadesi yer almaktadır.

10- Ebû Dâvûd, Enes *radiyallâhu anh*’tan şöyle rivayet etmiştir: “Tam olması ile birlikte gayet kısa olan bir nazmı Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*’den başkası arkasında kılmadım. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem semiallâhu limen hamideh* dediği zaman ayağa öyle kalkardı ki, ‘(galiba) unutup yanıldı’ derdik. Sonra tekbir ve secde ederdi. İki secde arasında öyle otururdu ki ‘(herhalde) unutup yanıldı’ derdik.”⁸³

11- Buhârî’nin Mâlik b. Huveyris’ten rivayet ettiğine göre, ashabına şöyle demiştir: “Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*’in namazını size haber vermeyeyim mi?” Bunu namaz vakti olmayan bir zamanda söylemişti. “Ayağa kalktı, sonra rükû etti. Ardından tekbir aldı, sonra başını kaldırdı. kısa bir süre ayakta durdu.”⁸⁴

12- Muslim, Ebû Saîd *radiyallâhu anh*’tan şöyle rivayet etmiştir: “Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* rükûdan başını kaldırdığı zaman şöyle derdi:

⁸¹ Buhârî, K. Ezan (800); Muslim, K. Salât (472). Lafız Muslim’e aittir. Bir benzerini de Ahmed, *Musned* (13354) (3/226)’da rivayet etmiştir.

⁸² Buhârî, K. Ezân (801).

⁸³ Ebû Dâvûd, *Sunen*, K.Salât (853); İsbahânî, *el-Musnedu’l-Mustahrac alâ Sahîhi’l-İmâm Muslim* (1045) (2/88-89); Ebû Ya’lâ, *Musned* (3360) (6/99); el-Elbânî, *Sahihu Sunen-i Ebî Dâvûd* (759) (1/160).

⁸⁴ Buhârî, K. Ezân (819). Lafzı şu biçimdedir: “Size Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*’in namazını haber vermeyeyim mi? Bunu namaz vakti olmayan bir zamanda söylemişti...”

«رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ، مِلءُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَمِلءُ مَا شئتَ مِنْ شَيْءٍ
بَعْدُ. أَهْلُ الثَّنَاءِ وَالْمَجْدِ، أَحَقُّ مَا قَالَ الْعَبْدُ، وَكُلُّنَا لَكَ عَبْدٌ. اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ
لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُغْطِيٍّ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ».

“Ey Rabbimiz! Göklerle yer ve onlar dışında dile-
diğin her şey dolusunca hamd ancak Sanadır. “Gökler
dolusu, yer dolusu, ikisi arasındaki mesafe dolusu
ve bundan sonra dilediğin şeyler dolusunca (hamd
Sanadır). Ey övgü ve şeref sahibi! Bir kulun, -ki hepimiz
senin kulunuz- söylediği en doğru söz şudur: Allah’ım!
Senin verdiğine mani olacak yoktur, Senin vermediğini
de verecek yoktur. İtibar sahiplerine, itibarları, Senin
yanında fayda vermez.”⁸⁵⁸⁶ Bu hadiste kaverne itminanı-
nın uzun tutulması yer almaktadır.

13- Muslim ve Ebû Dâvûd, Hz. Âişe radiyallâhu anha’nın
şöyle anlattığını rivayet etmiştir: “Rasûlullah sallallâhu aley-
hi ve sellem namaza tekbir ile, kıraate de elhamdu lillâhi
rabbi’l-âlemîn’i okumakla başlardı. Rükû ettiği zaman ba-
şını ne yukarıya diker; ne de aşağıya eğdi; ikisinin arasın-
da tutardı. Başını rükûdan kaldırdığı zaman iyice doğrulma-
dan secdeye gitmezdi. Başını secdeden kaldırdığı zaman da
iyice doğrulup oturmadan (ikinci) secdeye gitmezdi. Her iki
rekatta tahiyatı okur, sol ayağını yayıp sağ ayağını diker-
di. Şeytan oturduğundan nehyeder; insanın vahşi hayvanlar

⁸⁵ Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Muslim Tercume ve Şerhi*, 3/271’den (çev.-)

⁸⁶ Muslim, K. Salât, “Mâ Yekûl izâ Rafa’a Ra’sêhû mine’r-Rükû” Babı (477)
(1/374). Benzer bir rivayeti İbn Huzeyme, *Sahih* (613) (1/319)’da,
Dârimî, *Sunen* (1313) (1/344)’te; Nesâî, *es-Sunenu’l-Kubrâ* (655)
(1/224)’te tahrir etmiştir.

gibi ellerini yere yayarak oturmasını yasaklardı. Namazını selam vererek bitirirdi.”⁸⁷

Bu beş hadis devamlılığa delalet ederler.

⁸⁷ Muslim, K. Salât, “Mâ Yecma’u Sıfate’s-Salât ve mâ Yeftetih bih...” Babı (498) (1/357); Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd* (705/783). BU rivayette “Şeytan oturduğundan ve vahşi hayvan gibi yayılmaktan nehyederdi” ifadesi yer alır. Ayrıca Ebû Nuaym el-asbahânî, el-*Musnedu’l-Mustahrac alâ Sahîhi’l-İmâm Muslim* (1101) (2/107)’de; Beyhaki, el-Kubrâ, “Hatmu’s-Salâti bi’t-Teslîm” Babı (2785) (2/172)’de ve Ahmed, *Musned* (24023) (6/31)’de zikretmiştir.

TADİL-İ ERKANIN TERKİNİ ALIŞKANLIK HALİNE GETİRMENİN ZARARLARI

Şunu bilmelisiniz ki, birçok insan kaveme ve celsedeki itminan bir yana kaveme ve celseyi dahi terk etmişlerdir. Bunlar, sanki neshe uğramış bir şeriata dönüşmüştür. Biz alışkanlık edinilmiş olarak tadil-i erkanın terk edilmesini afetlere açılan bir kapı olarak görmekteyiz. Tadil-i erkan -giriş kısmında da tanıtmış olduğumuz üzere- rükû, secde, keveme ve celsedeki itminanı da kapsar. İlk ikisindeki itminanın terk edilmesi insanlar arasında az olarak görülse de deriz ki; bunun afetleri, avamın âdetlerine aldanmış olan cahillerden, makam-mevki ve dünya malı sarhoşluğuna kapılmış alimlerden ve insanların çıkarlarıyla meşgul olan gafillerden başkasına anlatmaya gerek olmayacak derecede çok ve açıktır. Tadil-i erkanın terkinin alışkanlık haline getirilmesi sebebiyle şu anda aklıma geliveren afetler otuz tanedir:

1- Fakirliğe sebep olması: Tadil-i erkan ve buna gösterilen tazim, rızkın celbedilmesindeki en güçlü sebeplerdendir. Bunun aksi (tadil-i erkanın önemsenmemesi) ise, rızka mani olan nedenlerdendir. *Ta'lîmu'l-Mute'allim*'de böyle zikredilmiştir.⁸⁸

⁸⁸ *Ta'lîmu'l-Muteallim, el-Hidâye* müellifinin talebelerinden İmam Burhaneddin ez-Zernûcî'ye ait muhtasar bir eserdir. Prof. Dr. Mervan Kabbânî tahkiki ile el-Mektebu'l-İslâmî tarafından 2000m. yılında Beyrut'ta basılmıştır. İlim, ilmin önemi, ilmin değeri, öğrenilmesi gibi konularla alakalı çeşitli bablar içermektedir. Konu ile alakalı olan bu eserdeki metin şu şekildedir: "Rızkı celbeden en güçlü sebepler; namazın tazim, huşu, tadil-i erkan, diğer vacipleri, sünnetleri ve edeb-

2- Ahiret alimlerinden olarak görülen kimselere buğzedilmesine sebep olması, onlara hürmet ve saygıyı giderip dinleri konusunda itham edilmeleri, fiil ve sözlerinde onlara itimat edilmemesi.

3- Şahitliğin düşmesi nedeniyle insanların haklarının zayi olması: Kaveme ve celseyi ya da ikisinden birinde itminanın terk etmeyi âdet haline getirmiş kişi, masiyette ısrarcı hale gelmiştir. Tezkiye ve tadil edilmez.

4- Gücü yeten herkese bu işin inkarını ve uyarmayı vacip kılması: İnkâr etmediği, uyarmadığı durumda da başkalarının günaha girmelerine sebep olması.

5- Gece-gündüz günde beş kez, hatta daha fazla sayıda işlenen günahın diğer insanlara izhar edilmesi: Bu da bir başka günah olması bakımından ve günahın gizli tutulması hilafına, mağfirete daha da uzaktır. Günahın gizlenmesi mağfirete daha yakındır. Zira rivayetlerde⁸⁹ bildirildiğine göre Allah *celle celâluhû*, günahlarının arzedilmesi sırasında bir kuluna, “*Dünyadayken onları senin hakkında örttüm. Bugün de aynı şekilde örtüyorum.*” diyecektir.

leri ile ikamet edilmesidir.” (s. 125) (Eser Dr. Vehbi Yavuz tercüme, şerh ve dipnot çalışması ile Sahaflar Kitap Sarayı tarafından 1979 yılında yayınlanmıştır. -çev.-)

⁸⁹ Bu rivayetlerden birini İbn Ömer *radıyallâhu anhuma* isnadıyla Buhâri rivayet etmiştir. Bu rivayette İbn Ömer *radıyallâhu anhuma* şöyle demiştir: “Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*’i işittim, şunları söylüyordu: “Mümin, Rabbine yaklaştırılır. Ta ki üzerine örtüsünü koyar. Ona günahlarını ikrar ettirir. ‘Şu günahı biliyor musun?’ ‘Evet, biliyorum. Rabbim! İki kez biliyorum.’ Bunun üzerine (Allah *teâlâ*) şöyle buyurur: “Dünyadayken onları örtmüştüm. Bugün de onları bağışlıyorum...” Buhârî, K. Tefsiri'l-Kur'ân (4685). Bir benzeri Muslim, K. Tevbe (2768); İbn Mâce, *Sahihu Sunen-i İbn Mâce*, K. Mukaddime (151/183)

6- Namazın iadesinin vacip ve farz olması: Bu husus giriş bölümünde zikredilmişti. Namazı iade etmediği takdirde iki kere günah işlenmiş olur.

7- Allah muhafaza Muhammed *sallallâhu aleyhi ve sellem* milletinden başka bir millet üzere ölünür: Matlabda⁹⁰ da bu husus zikredilmişti.

8- Böyle biri hakkında “hırsız” ifadesini kullanmak doğru olur: Hatta böyle bir işi işleyen kimse daha önce de zikredilenlerden⁹¹ dolayı en kötü hırsızdır.

9- Allah *celle celâluhû*’nun, onun namazına bakmasından mahrum kalması: Bu konu da daha önce zikredilmişti.⁹²

10- Namazın kabul olmaması: Nitekim Abahânî, Ebû Hureyre *radiyallâhu anh*’tan merfu olarak şöyle rivayet etmiştir: “Adam altmış sene namaz kılar; ama tek bir namazı bile kabul olunmaz. Muhtemelen rükûsunu tam yapıyor, ama secdesini tam yapmıyordur. Ya da secdesini tam yapıyor, ama rükûsunu tam yapmıyordur.”⁹³

⁹⁰ Müellif bununla tahriri daha önce geçmiş olan ve Şurahbil tarafından rivayet edilen hadise işaret etmektedir. Buna göre Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* namaz kılarken rükûsunu tam yapmayan ve secdesini de gagalarcasına yapan bir adam görmüştü. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: “Bu, bu hali üzere ölse, Muhammed *sallallâhu aleyhi ve sellem* milletinden başka bir şey üzere ölür.”

⁹¹ Müellif şu hadise işaret etmektedir: “Hırsızların en kötüsü namazını çalandır.” Ahab “Namazını nasıl çalar ey Allah’ın Rasûlü?” diye sordular. “Ne rükûsunu tam yapar, ne de secdesini...” diye cevap verdi. Hadisin tahriri daha önce geçmişti.

⁹² Müellif şu hadise işaret etmektedir: “Allah rükûsunda ve secdesinde omurgasını düzgün bir duruma getirmeyen kulun namazına bakmaz.” Bu hadisin tahriri daha önce geçmişti.

⁹³ İbn Ebî Şeybe, *Musannef* (2963) (1/257). Munzirî, et-Terğib ve’t-Terhib (753) (1, 199)’da zikretmiş ve “Ebu’l-Kâsim el-İsbahânî rivayet etmiştir. Senedine bakılmalıdır.” demiştir.

11- Namazın kolunun-kanadının kırık olması/eksik olması: Taberânî'nin *el-Evsat*'taki rivayetine göre Ebû Hureyre *radiyallâhu anh* şöyle demiştir: "Benim hazır bulunduğum bir gün Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* ashabına şöyle dedi: "Şu sütun sizden birinizin olsa, kolunun-kanadının kırık olmasını istemez. O halde nasıl oluyor da kasıtlı olarak Allah *teâlâ* için yapılan namazın kolunu kanadını kırıyor. Muhakkak ki Allah *teâlâ* ancak tam olarak kabul eder."⁹⁴

12- Namazın yüze çarpılması ve yükseltilmemesi: İsbahânî, Ömer b. Hattab *radiyallâhu anh*'tan şöyle rivayet etmiştir: "Hiçbir namaz kılan yoktur ki, mutlaka sağında bir melek ve solunda bir melek bulunur. Namazı tam yaparsa, yukarı çıkarırlar. Tam yapmazsa, o namazı sahibinin yüzüne vururlar."⁹⁵

13- Allah *teâlâ* ile münacatta edepsizlik etmek, namazla ilgili emrini terk etmek: Nitekim İbn Huzeyme, Ebû Hureyre *radiyallâhu anh*'tan şöyle rivayet etmiştir: "Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* bize öğle namazını kıldırdı. Selam verince safların sonunda bulunan bir adamı çağırdı. 'Ey falan! Allah'tan korkmaz mısın? Nasıl namaz kıldığını

⁹⁴ Taberânî, *el-Mucemu'l-Evsat* (6296) (6/241). Taberânî şöyle demiştir: "Bu hadis Bilal b. Yahyâ b. Talha'dan, ancak Abdulmelik b. Yahyâ b. ez-Zubeyr rivayet etmiş ve Hâlid b. Zeyd el-'Amrî bu rivayette teferrud etmiştir." Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid* (2/22, 121)'de zikretmiş ve "Taberânî, *el-Evsat*'ta rivayet etmiştir. İsnadı hasendir." demiştir. Ayrıca Munzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb*'de zikretmiş "Taberânî, *el-Evsat*'ta hasen isnadla rivayet etmiştir." demiştir. Bkz. *et-Terğîb ve't-Terhîb* (754) (1/99, 198)

⁹⁵ Munzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb* (760) (1/200)'de zikretmiş ve İsbahânî'ye dayandırmıştır. Ayrıca Munâvî, *Feyzu'l-Kadîr* (5/500)'de zikretmiştir. Deylemî de *Musnedu'l-Firdevs* (6091) (4/29)'da tahrir etmiştir.

bir bakmaz mısın? Biriniz namaz kılmaya kalktığı zaman Rabbi ile münacatta bulunmaya kalkmış demektir. Bu yüzden O'nunla nasıl münacatta bulunduğuna bir baksın!' buyurdu."⁹⁶

14- Ümitsizlik ve hüsrân: Tirmizî, Ebû Hureyre radiyallâhu anh'tan merfu olarak şöyle rivayet etmiştir: "Kıyamet gününde kulun ilk hesaba çekileceği amel namazıdır. Namaz düzgün ve elverişliyse felah bulur, kurtulur. Namaz bozuk/fasit ise, umduğuna eremez, hüsrana uğrar."⁹⁷ Fasid ile murad edilen, batıl olması ise; bu durum Ebû Yusuf, Şafî, Ahmed ve Mâlik rahimehumullah'ın kavline göre afettir. Fakat zahiren murad edilen mana, istenilen vasfın değişmesidir. İnci sarardığı zaman "İnci fasid oldu (Fesede'l-lu'lu);" et koktuğu zaman "et fasit oldu (fesede'l-lahm)" denir. "Fasid satış" tabiri de bu manaya gelir. Buna göre de Ebû Hanife ve Muhammed rahimehumullah'ın kavline göre afet olur.

15- Diğer amellerin fesadına da sebep olur: Taberânî, el-Evsat'ta Abdullah b. Kır'tan merfu olarak şöyle rivayet etmiştir: "Kulun kıyamet gününde ilk hesaba çekileceği

⁹⁶ İbn Huzeyme, *Sahîh*, "el-Emr bi'l-Huşû fi's-Salât" Babı (474) (1/241). Ayrıca Hâkim, *el-Müstedrek* (861) (1/361)'de tahrir etmiş ve "Muslim'in şartına göre sahih bir hadistir. Fakat bu siyakta tahrir etmemişlerdir" demiştir.

⁹⁷ Tirmizî, *Sunen*, thk. Ahmed Şâkir, "Mâ Cae enne Evvele mâ Yuhâsebu bihi'l-'Abd Yevme'l-Kıyâmeti es-Salât" Babı (413) (2/269)'da mufassal olarak tahrir etmiştir. Ebû İsâ, hadisi serdettikten sonra "Ebû Hureyre'nin hadisi bu vecihten Ebû Hureyre'dan hasen-garip hadistir." Ebû Abdullah el-Makdisî el-Hanbelî, *el-Ehâdisu'l-Muhtâra* (2578) (7/145)'te Enes b. Mâlik radiyallâhu anh'tan merfu olarak tahrir etmiş, "Şahidlerden dolayı isnadı hasendir." demiştir. Ayrıca Nesâî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, "el-Muhâsebe alâ's-Salât" Babı (465) (1/232), Şeyh Ebû Gâdde takdimiyle. Bkz. Şeyh el-Elbânî, *Sahîhu Sunen-i Tirmizî* (337), thk. Zuheyr eş-Şâviş.

şey namazdır. Namaz düzgün olursa, diğer amelleri de düzgün olur. Namaz fasid olursa, diğer amelleri de fasid olur."⁹⁸ Maksat, bu amellerin bozuk olduğunun ortaya çıkmış olması bariz şekilde görülmesidir, örtülüp gizlenmesidir. Nitekim diğer amellerin düzgün olması ile kastedilen de fasidlikleri örtüldüğü için düzgün olarak addedilmesidir. Kişinin düzgün olan amelleri fasid sayılmaz. Bozuk bir amelle kişinin bütün amelleri fasid olmaz. Bu Harici görüşüdür, Ehl-i Sünnet böyle düşünmemektedir.

16- Tadil-i erkanı terk ederek nafle namazlar kılan kimse günah işlemiş olur ve ateşte azabı hak eder. O nafle namazları tekrar kılması/iade etmesi vacip olur. İade etmediği takdirde ilki gibi bir başka günah daha işlemiş olur. Bu namazın sünnet olduğunu varsaysak, azaba müstehak olur ve şefaatten mahrum kalır. Halbuki bu nafle namazı hiç kılmasa, azaba da, cezaya da müstehak olmaz; şefaatten de mahrum kalmaz. Ancak bu hatayı yapan insanlar iyi ve güzel yaptıklarını sanan kimselerden olur. Ama Allah hiç hesap etmedikleri şeyleri onlara gösterir. Cehalet ve gururdan doğan apaçık hüsrân ve büyük aldanış işte budur. Bütün kötülüklerden Allah'a sığınırız.

17- Cahil kimselere örnek olmak: Cahil kimseler böyle namaz kılanları kendilerine örnek alarak tadil-i erkanın lazım olmadığını zannedebilirler. "Böyle olmasaydı, alim ve zahid bir kimse terk eder miydi hiç?" diye düşünebilirler. Böylelikle kıyamete dek kendilerini örnek alan kişilerin günahını da almış olurlar. Ölür, ama zamanın sonu gelene

⁹⁸ Taberânî, *el-Mucemu'l-Evsat* (1859) (2/240). Hadisin birinci cüzünü *Sünen* sahipleri tahrir etmiştir. Hadis sahihtir. Şeyh Nasıruddin el-Elbânî'nin beyan ettiği şahidleri vardır. Bkz. *Silsiletu'l-Ehâdisi's-Sahihâ* (1748) c. 4.

kadar günah almaya devam eder. Muslim,⁹⁹ Nesâî,¹⁰⁰ İbn Mâce¹⁰¹ ve Tirmizî,¹⁰² Cerîr *radiyallâhu anh*'tan merfu olarak şöyle rivayet etmişlerdir: "Kim İslâm'da kötü bir yol açarsa, bunun günahı da, bununla amel edenlerin günahı da, günahlarından hiçbir şey eksilmeksizin o kişinin boynunadır."

Ahmed ve Hâkim'in Huzeyfe *radiyallâhu anh*'tan merfu olarak yaptıkları rivayet şöyledir: "Kim şerli bir yol ortaya koyarsa ve buna uyarsa onun günahını alır; ayrıca kendisine uyanların günahlarının bir benzerini de onların günahlarından hiçbir şey eksilmeksizin alır."¹⁰³ Bu afet, alim ve zahid kimselere mahsustur.

⁹⁹ Muslim, (1017) (2/704).

¹⁰⁰ Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, "er-Tahrîd alâ's-Sadaka" Babı (2394/2554).

¹⁰¹ İbn Mâce, *Sunen*, "Men Senne Sunneten Haseneten ev Seyyieten" Babı (203) (1/74). Benzer bir rivayet Ebû Hureyre *radiyallâhu anh*'tan (204) (1/74)'te yer alır. Şeyh el-Elbânî sahih olduğunu ifade etmiş; bunu Şeyh Zuheyr eş-Şâviş danışmanlığında Mektebu't-Terbiye tarafından yayınlanan *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce* (168)'de, *Ahkâmu'l-Cenâiz* (178)'de ve *et-Ta'liku'r-Rağîb* (1/47)'de zikretmiştir.

¹⁰² Tirmizî, *Sahîhu Sunen-i Tirmizî*, K. İlm (2156/2675). Lafzı şöyledir: "Kim şerli bir yol açarsa ve buna ittiba ederse, bunun günahı da, bu yolla uyanların günahları da, hiçbir şey eksilmeksizin onun boynunadır." Ayrıca İbn Huzeyme, *Sahîh* (2477) (4/112); İbn Hibban, *Sahîh* (3308) (8/102); İsbahânî, *el-Musnedu'l-Mustahrac alâ Sahîhi'l-İmam Muslim* (2279) (3/93); Ahmed, *Musned* (19107) (4/357).

¹⁰³ Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*, "Men Senne Hayran ev Gayrahû ev Da'â ilâ Hudâ" hakkında bab (1/167)'da tahrir etmiş ve şöyle demiştir: "Ahmed, Bezzâr ve el-Evsat'ta Taberânî rivayet etmiştir. Ricali sahih riclidir. Ebû Ubeyde b. Huzeyfe bundan müstesnadır. İbn Hibban onu tevsik etmiştir."

Derim ki: Taberânî, *el-Evsat* (3/116)'da Ebû Hureyre *radiyallâhu anh*'tan rivayet etmiştir. Ahmed, (23281) (5/387)'de Huzeyfe *radiyallâhu anh*'tan tahrir etmiştir. Ayrıca Munzirî, *et-Terğîb ve't-Terhib* (96) (1/48)'de zikretmiştir. Allame Suyûti de Ahmed'den naklen *Esbâbu Vurûdi'l-Hadis*,

18- Namaz fillerinin yapılması sırasında imamın önüne geçilmesine sebep olması: Bu haramdır. Hatta İbn Ömer ve Züfer'e göre namazı bozmakta, iptal etmektedir. Sonuç bölümünde bu hususa inşaallah değinilecek.

19- İntikallerdeki meşru zikirlerin, intikal tamam olduktan sonra yapılmasına sebep olması: Meselâ; kaveme ve kavemedeki itminanın terk edilip *semiallâhu limen hamideh* veya *Rabbenâ leke'l-hamd* ya da ikisinin beraber söylenmesi; tam secdeye giderken tekbir alınması. Hatta bazen tekbir secdeden sonra da alınabilmektedir. Sünnet olan, *semiallâhu limen hamideh* sözünün başın rükûdan kaldırılması sırasında söylenmesidir. *Rabbenâ leke'l-hamd* sözünün de kaveme itminanı esnasında söylenmesi sünnettir. Tekbirin secdeye gidiş anında alınması ise... Bazen ikinci tekbinin birazı secdeden sonraya kalmaktadır. Sünnet olan ise, ilk tekbinin başın kaldırıldığı anda; ikincisinin de secdeye giderken alınmasıdır. Öteki şekilde yapılması ise mekruhtur.

et-Tâtârhâniyye'de "İntikallerdeki meşru zikirlerin intikalın tamam olmasından sonra yapılması mekruhtur." ifadesi yer alır.

el-Munye'de müellif şunu kaydetmiştir: "Bunda, yani intikallerdeki meşru zikirlerin intikal tamam olduktan sonra yapılmasında iki kerahat bulunmaktadır: Zikirlerin yerlerinin terk edilmesi, kendilerine ait olmayan yerde yapılmaları."

20- Zikirlerde mekruh şeylerden birine sarılmak: Sütratle hepsini okumak sebebiyle harekeyi, hatta harfi terk ederek yapılan lahn-ı¹⁰⁴ celî. Özellikle de münferiden kılı-

thk. Yahyâ İsmail Ahmed (165) (1/181)'de zikretmiştir. Hâkim, *el-Müstedrek* (3906) (2/561), thk. Mustafa Abdulkadir 'Atâ.

¹⁰⁴ Lahn; iki manaya kullanılmaktadır. Bunlardan biri konuşulan dil, lisan anlamına gelir. "Adam kendi diliyle konuştu" anlamında "Lahana'r-

nan namazlarda böyle yapılabilir. Tesmî,¹⁰⁵ tahmîd¹⁰⁶ ve tekbir bir arada toplanıp söylenebilir. Kişinin, kaveme veya kavemedeki itminanı terk ettiği takdirde, bir-

racul bi lahnih" denir. Lahnın diğer manası da zekî olmaktır. "Zekî adam" anlamında "racul lahn" denir. Sözün bir başka yöne çevrilmesi konusunda da lahn kelimesi kullanılabilir. Meselâ "Sözünün delalet ettiği şeyden anladım" manasında "ariftu zâlike fî lahni kavlih" denir. "Andolsun ki sen onları sözü çektikleri cihetten (lahni'l-kavl) tanır-sın." (Muhammed, 30) ayeti de bu manadadır. Lahn, sesin çeşitli şekillere sokulması manasında da kullanılır. Bu manasıyla lahn, şarkıya benzetilmektedir. Kiraatinde makam yapan kişi için, "lelan fî kırâetih" denir. Ayrıca lahn, hata ve doğruya muhalif manasında gelir. İraba aykırı kiraatle okuyan kişi için "lahhân" tabiri kullanılır. Yaptığı bu işe de lahn denir. Çünkü sözünde, doğru yönden sapan, istikamet kastından başka yöne dönen kişiye benzemektedir. Şair şöyle söylemiştir: "Hata etmeyen (lem yelhan) kuralına uygun bir bilgi önceliğine eriştim."

Lahn iki kısımdır: Lahn-ı celî (açık lahn) ve lahn-ı hafî (gizli lahn). Her bir kısmın kendine has bir tanımı ve diğerinden ayıran özel hakikati vardır.

Lahn-ı celî: Lafızda meydana gelip de manayı ve harfi etkileyen bozukluk.

Lahn-ı hafî: Lafızda meydana gelen, manayı değil de harfi etkileyen bozukluktur.

Yani lahn-ı celî bazı harekelerde meydana gelen değişikliktir. Meselâ "en'amte aleyhim" ayetinin "en'amtü" şeklinde ötreli okunması gibi. Ya da manayı değil de sadece harfi etkileyen bozukluk "el-hamdu lillâhi" ayetinin "el-hamdu lillâhe" ve "el-hamdu lillahu" olarak okunması gibi.

Lahn-ı hafîde ise, meselâ "râ" harflerinin tekrarlanması, "nun" harflerini tınlatarak okumak, "lam" harflerini kalın okumak gibi... Lahnın bu kısmını ancak maharetli ve tecvit kurallarına hakim olan kâiler fark edebilir.

Muhammed b. Muhammed el-Cezerî, *et-Temhîd fî İlmi't-Tecvid*'den özetle. Ayrıca Bkz. *el-Kâmûsu'l-Muhît* (s.1108); *Curcânî, et-Ta'rifât* (s. 245); Râgıb el-Asfahânî, *Mu'cemu Mufredâti'l-Kur'ân* (s. 503).

¹⁰⁵ Tesmî: "Semiallâhu limen hamideh" demek. (çev.)

¹⁰⁶ Tahmîd: "Rabbenâ leke'l-hamd" demek. (çev.)

birine girdirmeden (idmac) ve lahn yapmadan, rükû ve secdeden başını kaldırması esnasında bu üçünü araya sığdırması mümkün değildir. *el-Bezzâziyye*'de¹⁰⁷ "Lahn, hilafsız haramdır." demiştir. Bunların bir kısmının secdeye yerine getirilmesinin mekruh olduğunu giriş bölümünden hatırlayacaksınız. Bir kısmının terk edilmesi ise ehven-i şerdir.

Zikrettiğimiz bu maddelere fıkıhçı Ebu'l-Leys¹⁰⁸ rahimehullah'ın *Tenbîhu'l-Ġâfilîn*'de "Her Bir Kötülük İçin On Ayıp Bulunması İle İlgili Günahlar" Bölümünde zikrettiklerini de ekleyelim:

21- Emrine muhalefet etmek suretiyle Yaratıcısının gazabını çekmek.

22- Düşmanı sevindirmek. Allah'ın düşmanı İblis *aleyhille*'dir.

23- Cennetten uzaklaşmak.

24- Cehenneme yaklaşmak.

25- En sevdiği nefesine, yani kendine yüz çevirmek (soğuk olmak).

¹⁰⁷ *el-Fetâva'l-Bezzâziyye*, 827h. yılında vefat etmiş olan ve İbnu'l-Bezzâz el-Kerderî olarak tanınan Şeyh İmam Hafızuddin Muhammed b. Ahmed b. Şihâb'a aittir. Çeşitli kitaplarda yer alan fetva ve vakıalarla ilgili meseleleri özetleyen ve delilin desteklediği yerde tercihte bulunan kapsamlı bir kitaptır. *el-Câmi'u'l-Vecîz* olarak adlandırmıştır. İmamlar bu eserin dayanak olacağını ifade etmişlerdir. Daha detaylı bilgi için bakınız: *Keşfu'z-Zunûn* (1/242).

¹⁰⁸ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim es-Semerkindî el-Fakih Ebu'l-Leys. "İmamu'l-Hudâ" olarak tanınır. İmam, fakih, muhaddis, hafız idi. Çeşitli eserleri bulunmaktadır. Bunların bazıları şunlardır: *Hazânetu'l-Fikh*, *en-Nevâzil*, *Uyûnu'l-Mesâil*, *Tenbîhu'l-Ġâfilîn*. 373h. yılında vefat etmiştir.

Bkz. *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ* (16/332); *Keşfu'z-Zunûn* (1/243); *Miftâhu's-Sa'âde* (2/277); *el-Fevâidu'l-Behiyye* (s. 362).

26- Allah temiz ve pak kıldığı halde nefisini kirletmek.

27- Kendisine hiçbir sıkıntı vermeyen hafaza meleklerine eziyet etmek.

28- Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'i kabrinde üzme.

29- Yeryüzünün, gece ve gündüzün kendisi aleyhine şahitlikte bulunmalarına neden olmak ve bu suretle onlara eziyet etmek.

30- Tüm yaratılmışlara hıyanet etmek. Çünkü günahlar sebebiyle yağmur azalır.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Bkz. Ebu'l-Leys Semerkandî, *Tenbîhu'l-Ğâfilîn* (s. 174). Müellif Birgivî, Semerkandî'nin ifade ettiklerini tam metin olarak değil anlam ve özet olarak nakletmiştir.

İTMİNANIN TERKEDİLMESİYLE OLUŞAN GÜNAHLARIN BEYANINA DAİR ETKİLİ BİR NÜKTE

Kavemeyi, celseyi ya da bu ikisindeki itminanı terk ederek namaz kılan kimse! Şunu bilmeni isterim: İnsafın ve hakka eğilimin varsa, salah ve felah alametleri taşıyorsan, belki öğüt ve nasihat alırsın düşüncesiyle sana etkili bir nükte anlatacağım.

Şöyle ki: Eğer bir gün ve gecede farzlar, vacipler ve müekked sünnetlerle yetinecek olursan, bunların rekatleri toplamı 32 olur. Her rekatte bir kaveme ve bir celse vardır. Her birindeki itminanı terk edecek olursan 64 günah eder. Bizzat kaveme ve celseleri terkecek olursan 256 günah eder. Bunlara bir de her rekatta rükûdan birinci secdeye ve birinci secdeden de ikinci secdeye -secdeleri izhar etmekle beraber- imamdan önce gitme fiili eklenirse toplam 384 günah eder. Bir de bunlara vacip olan iadenin yerine getirilmeyişi ilave edilirse, toplam 395 günah eder. Kaveme terk edildiği zaman her rekatta dört mekruh işlenmiş olur:

1- *Semiallahu limen hamideh* sözünün olması gereken yerden edilmesi/ayırılması. Bu sözün söyleneceği yer, başın kaldırılmasından kavemeye kadardır.

2- Bu sözün kendi yeri dışında, yani secdeye inerken söylenmesi.

3- Kaveme itminanı olan *Rabbenâ leke'l-hamd* sözünün olması gereken yerden edilmesi/ayrılması.

4- Bu sözün kendi yeri dışında, yani secdeye giderken söylenmesi.

Bu da dört sünnetin terk edilmesini gerektirir:

1- *Semiallâhu limen hamideh* sözünün baş kaldırıl-
ken söylenmesi,

2- Secdeye inerken söylenmemesi,

3- *Rabbenâ leke'l-hamd* sözünün kaveme itminanı
durumunda söylenmesi,

4- Secdeye giderken söylenmemesi.

Mekruhlar toplam 128 adet olmaktadır. Bu mekruhların izharı da eklenirse -ki mekruhun izharı da ayrı bir mekruhtur- toplam 256 mekruh ve sünnet terki olmaktadır. Bunlar başkasının günaha girmesine sebep olmak, yani işlenen günahın inkar edilmemesi gibi, başkalarına örnek olmak gibi, zikirlerde lahn yapmak gibi, hafaza meleklerine eziyet vermek gibi, Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'i üzme gibi diğer afetlerin dışındadır.

Bu söylediklerimiz zikredilenlerle sınırlı kaldığı takdir-
dedir. Meselâ teheccüd, duha, ikindiden önceki, yatsıdaki
dört rekat gibi nafileler de söz konusu olduğu zaman gün-
nahların ve mekruhların sayısı daha da artmaktadır. Her
gün ve her gece 395 günah, 256 mekruhu ve sünnet ter-
kini, hatta daha fazlasını; görünen hiçbir dünyevî fayda bu-
lunmaksızın ve terk edilmesinde de herhangi açık bir zarar
bulunmaksızın işleyen kimse akıllı sayılabilir mi?

Kavemenin, celsenin ve bu ikisindeki itminanın sünnet
olduğunu kabullendiğimizi farzetsek, her gün ve gecede
yaklaşık 651 müekked sünneti terk etmiş oluruz. Her bir

sünnetin terk edilmesinde de itab ve şefaatten mahrumiyet söz konusudur.

Ey akıl sahibi kardeşim!

Kendi nefsin için peygamberlerin efendisinin, alemlerin Rabbinin sevgilisinin şefaatten mahrum kalmaya razı mısın? Bu öyle bir şefaattir ki veliler ve peygamberler de dahil tüm yaratılmışlar buna nail olmayı umar ve isterler. Son Peygamber'in şefaatine nail olamadıktan sonra seni hangi makbul amel Allah'ın azabından ve gazabından kurtarıp cennetine sokabilir ki?

Nefislerimizin şerrinden, amellerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınarak O'ndan bizlere ve sizlere ey kardeşlerim, hakkı hak olarak gösterip ona ittibayı nasip etmesini diler ve yakarırım. Aynı şekilde bizlere ve sizlere batılı batıl olarak gösterip ondan kaçınma nasibini bahşetmesini dilerim.

Muhakkak ki O; Kerim'dir, Rahim'dir, Cevâd'dır ve Hakim'dir.

SONUÇ

İMAMA UYMANIN (MUTABAATIN) VACİP OLUŞUNUN DELİLLERİ

1- *et-Tâtârhâniyye*'de Fakihlerin Sözleri:

İmama mütabaatın vacip olduğunun delilleri hakkında fıkıhçıların *et-Tâtârhâniyye*'de yer alan sözlerinin bazıları şunlardır:

“Başını imamdan önce rükû ve secdeden kaldırırsa, iade etmesi gerekir.”

Bir başka yerde şöyle denmiştir: “İmamdan önce secde ederse ve imam secdede ona yetişirse, -üç alimimizin kavline göre- caizdir. Fakat muktedi için böyle yapmak mekruhtur. Züfer *rahimehullah* ise, ‘caiz değildir.’ demiştir.”

el-Kâfî'de “Muktedi rükû eder de imam ona yetişirse, sahihtir, mekruhtur.” Giriş bölümünde mekruh namazın iadesinin vacip olduğunu öğrenmişsiniz.

2- Hadis-i Şerifler:

Bu husustaki hadislerden bazıları şunlardır:

Buhârî *rahimehullah*, Ebû Hureyre *radıyallâhu anh'tan* şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“İmam, ancak kendisine uyulsun diye imam kılınmıştır. İmama aykırı davranmayın! O rükû ettiğinde siz de rükû edin! ‘*Semiallâhu limen hamideh*’ dediği za-

man 'Rabbenâ leke'l-hamd' deyin! O secde ettiği zaman siz de secde edin!"¹¹⁰

Ebû Dâvûd rahimehullah, Ebû Hureyre radiyallâhu anh'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "İmam, ancak kendisine uyulması için imam kılınmıştır. O tekbir aldığı zaman siz de tekbir alın! O tekbir alana kadar siz tekbir almayın! O rükû ettiğinde siz de rükû edin! O rükû edene kadar siz rükû etmeyin! 'Semiallâhu limen hamideh' dediği zaman 'Rabbenâ leke'l-hamd' deyin!"¹¹¹

Başka bir rivayette şöyledir: "Rabbenâ ve leke'l-hamd... O secde ettiği zaman siz de secde edin! O secde edene kadar siz secde etmeyin!"¹¹²

Muslim¹¹³ ve Nesâî, Enes radiyallâhu anh'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem bir gün bize namaz kıldırды. Namazı bitirince, bize döndü ve şöyle dedi: "Ey insanlar! Ben sizin imamınızım. Rükûda da, kıyamda da, insırafta¹¹⁴ da beni geçmeyin!" Nevevî rahi-

¹¹⁰ Buhârî, K. Ezân (722). Benzer bir rivayet için bakınız: Muslim, K. Salât (414); Ahmed, *Musned* (8136) (2/314). Bu iki rivayette "O tekbir aldığı anda siz de tekbir alın!" ifadesi yer alır.

¹¹¹ Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, K. Salât (563/603); Ahmed, *Musned*, "Bâkî Musnedi'l-Kesîrîn" (8136).

¹¹² Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, K. Salât (563/603); Ahmed, *Musned* (8136).

¹¹³ Muslim, "Tahrîmu Sebki'l-İmâm bi Rükû ev Sucûd ve Nahvihâ" Babı (246); Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, K. Sehv (1291/1363). Bu rivayette "benim önüme geçmeyin" yerine "Rükû ve secdede benden önce davranmayın!" ifadesi yer almaktadır. Ayrıca İbn Huzeyme, *Sahîh* (160); Ebû Nuaym el-İsbahânî, *el-Musnedu'l-Mustahrac alâ Sahîhi'l-İmâm Muslim* (954) (2/50); Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ* (2423) (2/91); İbn Ebi Şeybe, *Musannef* (7156) (2/117)'de zikretmiştir.

¹¹⁴ İnsiraf: Selam vermek, namazdan çıkmak.

mehullah şöyle demiştir:¹¹⁵ “Hadiste, bu şeylerin ve bunlar manasında olanların haram olduğu ifade edilmektedir. İnsiraf ile kastedilen selam vermektir.”

Müslim¹¹⁶ *rahimehullah*, Ebû Hureyre *radiyallâhu anh*'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* bize namazı öğretiyordu. Şöyle diyordu: “İmamdan önce davanmayın! O tekbir aldığı zaman tekbir alın! ‘Ve le’ d-Dâllîn’ dediği zaman ‘âmin’ deyin! Rükû ettiği zaman rükû edin! ‘Semiallâhu limen hamideh’ dediği zaman, ‘Allâhumme Rabbenâ leke’l-hamd’ deyin!” Bir rivayette “Ondan önce (başınızı) kaldırmayın.”¹¹⁷ ifadesini ziyade etmiştir.

Nevevî *rahimehullah* şunları kaydetmiştir: “Bu hadiste memurun tekbir, kıyam, kuûd, rükû ve secde hususunda imama mütabaatının vacip olduğu görülmektedir. Memur, bunları imamdan sonra yapar.”¹¹⁸

Mâlik, *Muvatta*’da Ebû Hureyre *radiyallâhu anh*'tan şöyle rivayet etmiştir: “İmamdan önce başını kaldıranın ve indirenin perçemi, ancak şeytanın elindedir.”¹¹⁹

¹¹⁵ Bkz. Nevevî, *Şerhu’n-Nevevî li Sahîhi’l-İmâm Muslim* (4/150).

¹¹⁶ Muslim, “en-Nehy an Mubâderati’l-imâm bi’t-Tekbîr ve Ğayrih” Babı (415) (1/310); İbn Huzeyme, *Sahîh*, “ez-Zecr an Mubâderati’l-Memûm el-İmâme bi’t-Tekbîr ve’r-Rükû ve’s-Sucûd” Babı (1576) (3/45); Beyhakî, *es-Sunenu’l-Kubrâ* (2424) (2/92).

¹¹⁷ Bu ziyadeyi Muslim (415) (1/310)’da zikretmiştir. Ayrıca Ebû Nuaym el-İsbahânî, *el-Musnedu’l-Mustahrac alâ Sahîhi’l-İmâm Muslim*’de zikretmiş ve “Muslim bunu Kuteybe → Abdulaziz tarikiyle rivayet etmiştir.” demiştir. Bkz. *el-Mustahrac* (925) (2/39).

¹¹⁸ Bkz. Nevevî, *Şerhu’n-Nevevî li Sahîhi’l-İmâm Muslim* (4/150).

¹¹⁹ Mâlik, *Muvatta*, “Mâ Yef’al men Yerfa’u Ra’sehû Kable’l-İmâm” Babı (209) (1/92). Rakam Fuad Abdulbâkî’nin numaralandırmasına göre-dir. Ayrıca Heysemî, *Mecma’u’z-Zevâid* (2/78)’de zikretmiş ve “Bezzâr

Mâlik dışında altı imam Ebû Hureyre radiyallâhu anh'tan şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdu ki: "Sizden biriniz başını imamdan önce rükûdan veya secdeden kaldırdığı zaman Allah'ın, başını eşek başı yapmasından veya suretini eşek sureti yapmasından korkmaz mı (veyahut da korkmayacak mı)?"¹²⁰ Şeyh İmam Ekmeluddin rahimehullah, Şerhu'l-Meşârik'ta şunları kaydetmiştir: "Rükûya ve secdeye gidişte önce davranmak da muhalefetler kapsamında bu hususa kıyas edilir. Bu rivayette bahsedilen şekilde davranan kimsenin, sözü edilen tehdide maruz kalacağı bildirilmektedir."

Müellif rahimehullah'ın Değerlendirmesi:

Bu aciz kul şöyle der: Kıyasa ihtiyaç bulunmamaktadır. Zira Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in şu hadis-

ve el-Evsat'ta Taberânî rivayet etmiştir. İsnadı hasendir." demiştir. Bkz. Taberânî, el-Mucemu'l-Evsat (769) (7/348).

- ¹²⁰ Buhârî, "İsmu Men Rafa'a Ra'sehû Kable'l-İmâm" Babı (691). Bu rivayetin lafzı şöyledir: "Biriniz imamdan önce başını kaldırdığı zaman Allah'ın başını eşek başı yapmasından ya da suretini eşek sureti yapmasından korkmuyor mu (yahut da korkmayacak mı)?" Muslim, "Tahrîmu Sebki'l-İmâm bi Rükû ev Sucûd ev Nahvihâ" Babı (427). Lafzı şu şekildedir: "Başını imamdan önce kaldıran kimse, Allah'ın, başını eşek başına çevirmesinden korkmuyor mu?" Bir diğer lafız şöyledir: "Namazında imamdan önce başını kaldıran kimse, Allah'ın, başını eşek başına çevirmesinden emin olmaz." Ebû Dâvûd, Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd, "et-Teşdid fimen Yerfa'u Kable'l-İmâm ev Yasna'u Kablehû" Babı (582/623). Lafzı şöyledir: "Biriniz başını imam secdeye iken kaldırdığı zaman Allah'ın başını eşek başına ya da suretini eşek suretine çevirmesinden korkmuyor mu (veya korkmayacak mı)?" Ebû İsâ "Bu hasen hadistir" demiştir. Nesâî, Sahîhu Sunen-i Nesâî, "Mubâderatu'l-İmâm" Babı (798/828). Lafzı şöyledir: "Başını imamdan önce kaldıran kimse, Allah'ın, başını eşek başına çevirmesinden korkmayacak mı?" İbn Mâce, Sahîhu Sunen-i İbn Mâce, "en-Nehy en Yusbaka'l-İmâm bi'r-Rükû ve's-Sucûd" Babı (786/961)'da benzer şekilde tahrir etmiştir.

leri daha önce geçmişti: “(İmam) rükû edene kadar siz rükû etmeyin! O secde edene kadar siz secde etmeyin!” “Rükûda beni geçmeyin!” “İmamdan önce davranmayın!” Evet, tahrimde değil, tehdidin vukuuna maruz kalınması konusunda kıyasa ihtiyaç duymaktayız. Nevevî rahimehullah “Bunların tümü sözü edilenlerin şiddetle haram olduklarının beyanıdır.”¹²¹ demiştir.

Kirmânî de şöyle demiştir: “Bu şiddetli bir vaidir. Mesh,¹²² hiçbir cezaya benzemeyen bir cezadır. Böyle bir eylemden sakınılması ve dikkatli olunması için misal verilmiştir. İbn Ömer radiyallâhu anhuma böyle yapan kimsenin namazının olmadığı görüşündeydi. Alimlerin çoğu ise, şiddetli kerahat ve tağlîz (çirkin/kaba) olduğu görüşünde olmakla birlikte böyle yapan kimsenin namazı iade etmesi gerektiği düşüncesinde değildirler. ‘İmam başını kaldırana kadar rükûya ve secdeye geri dönmesi gerekir.’ demişlerdir.”¹²³

Taberânî rahimehullah el-Evsat’ta, Ebû Hureyre radiyallâhu anh’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdu ki: “Sizden biriniz başını imamdan önce kaldırdığı zaman, Allah’ın, başını köpek başına çevirmesinden emin olmaz.”¹²⁴ Buhârî ve Muslim

¹²¹ Bkz. Nevevî, Şerhu’n-Nevevî li Sahihî’l-İmâm Muslim (4/151).

¹²² Mesh: Allah’ın, bir şeyin şeklini başka bir şekle -mesela insanın suretini hayvan şekline- dönüştürmesidir.

¹²³ Kirmânî’nin sözü için bakınız: Hafız İbn Hacer el-Askalânî, Fethu’l-Bârî.

¹²⁴ Taberânî, el-Evsat (4239) (4/293, 294)’te isnadı ile tahrir etmiştir. Lafzı şu şekildedir: “Sizden biriniz başını imamdan önce kaldırdığı zaman, Allah’ın, başını köpeğe çevirmesinden emin olmaz.” Bu hadiste Taberânî’nin şeyhi Abbas b. Rabî’dir.

Ayrıca Heysemî, Mecma’u’z-Zevâid’de zikretmiş ve Taberânî, el-Evsat’ta rivayet etmiştir. Taberânî’nin şeyhi Abbas b. Rabî dışında-

rahimehumullah, Berâ radiyallâhu anh'ın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in arkasında namaz kılıyorduk. 'Semallâhu limen hamideh' dediğinde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem alnını yere koyana dek hiçbirimiz sırtını (secdeye gitmek için) bükmezdi."¹²⁵

Muslim, Amr b. Hureys radiyallâhu anh'tan şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in arkasında sabah namazını kıldım. **"Felâ uksimu bi'l-hunnes. el-cevâri'l-kunnes"** (Tekvir Sûresini) okuduğunu duydum. Bizden hiçbir kimse o tamamen secde etmedikçe sırtını eğmezdi."¹²⁶ Bu konuda daha birçok hadis vardır. Zikretmiş olduklarımız, akıllı Müslümana kifayet edecek düzeydedir.

ki ricali sikadır. Onun tercümesini bulamadım. *Mecma'u'z-Zevâid*, "Mutâbaatu'l-İmâm" Babı (2/78). İbn Hibbân, *Sahîh* (2283) (6/60)'ta ve Heysemî, *Mevâridü'z-Zamân* (504) (1/135)'te; İbn Ebî Şeybe, *Musannef* (7148) (2/116)'da Temîm b. Seleme → Abdullah b. Mesûd radiyallâhu anh tarikinden mevkuf olarak tahrir etmiştir.

¹²⁵ Buhârî, K. Ezân (811) Buradaki lafız Buhârî'ye aittir. Muslim, K. Salât (474) Bu rivayette "Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem 'semiallâhu limen hamideh' dediği zaman Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem secdeye vâ-rana kadar hiçbirimiz sırtını bükmezdi. Sonra onun ardından biz secdeye giderdik." Tirmizî, *Sahîhu Sunen-i Tirmizî*, K. Salât (231/281) Lafız şu şekildedir: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in arkasında namaz kılarken başını rükûdan kaldırdığında bizden hiçbir kimse o secde edene kadar eğilmezdi. Ardından biz secde ederdik."

¹²⁶ Muslim, K. Salât (475). Hadis numarası, Fuad Abdulbâki'nin numaralandırmasına göredir.

NAMAZDA SAFLA İLGİLİ SÜNNETLER

Safla ilgili sünnetler konusunda *et-Tâtârhâniyye*'de müellif, *el-Muhî't*'ten naklen şöyle der: "Safa durduklarında birbirlerine kenetlenmişçesine ve omuzları aynı hizada olarak dururlar." *Cem'u'l-Cevâmi*'de de *el-Muhî't*'ten naklederek şöyle der: "Aralardaki boşlukları kapatırlar. Kişinin namaza sekinet ve vakarla gelmesi gerekir." Yine *el-Muhî't*'ten naklen *el-Hulâsa*'da şunları kaydetmiştir: "Namazın kaçacağından endişe etse bile (... sekinet ve vakarla gelmesi gerekir.) İmama rükûdayken yetiştiği takdirde de böyledir." *Cem'u'l-Cevâmi*'de "İmamın hizasında cemaattekilerin en efdalinin durması gerekir." ifadesi yer alır. *el-Hulâsa*'da şöyle demiştir: "İmam rükûdayken kişi mescide girdiğinde safa durmadan hemen rükûya giriş yapmaz."

Yine *et-Tâtârhâniyye*'de müellif şöyle demiştir: "İmama uyanın duracağı en efdal yer, imama en yakın olacağı yerdir. Şayet durulacak yerler birbirine eşit derecedeyse, o zaman imamın sağ tarafında durur. Birinci safta duracak bir yer bulamazsa, ikinci safa durur. Çünkü birinci safa en yakın olan yer ikinci saftır. *el-Fetâva'n-Nesefîyye*'de şöyle zikretmiştir: "Ebu'l-Fadl el-Kirmânî ve Ali b. Ahmed'e erkekler hakkında en faziletli safın hangisi olduğunu sordum. Cenaze namazında en son saf; diğer namazlarda da en ön saf olduğunu söyledi."

İbnu'l-Humâm¹²⁷ şöyle demiştir:

¹²⁷ Bkz. İbnu'l-Humâm, *Fethu'l-Kadîr fî Şerhi'l-Hidâye* (1/245). İbnu'l-Humâm, gelecek olan rivayetlerin tümünü zikretmiştir.

“Safla ilgili sünnetlerin bazıları şunlardır: Kenetlenmiş olarak durmak, safları birbirine yakın tutmak, safların düzgünlüğünü sağlamak.”

İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'inde Berâ radiyallâhu anh'tan rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem safin bir tarafına gelerek insanların göğüslerinin ve omuzlarının aynı hizada durmasını sağlar ve “ihtilaf etmeyin (eğri büğrü durmayın), yoksa kalpleriniz de ihtilaf eder. Allah ve melekleri ilk safa salat ederler.”¹²⁸ derdi.

Taberânî'nin Hz. Ali radiyallâhu anh hadisinden rivayetine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

“Düzgün durun, kalpleriniz de düzgün olsun! Birbirinize temas edin, birbirinize karşı merhametli olun!”¹²⁹

Muslim ve Tirmizî dışındaki Sünen sahipleri Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Meleklerin, Rableri yanında saf tuttukları safa durmaz mısınız?” Ashab “Melekler Rableri yanında nasıl safa

¹²⁸ İbn Huzeyme, *Sahîh*, “Zikru Salâti'r-Rabb ale's-Sufûfi'l-Evvel ve Melâiketihî” Babı (1557) (3/26). Ayrıca Hâkim, *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn* (2112) (1/765); Munzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb* (704) (1/187).

¹²⁹ Taberânî, *el-Mucemu'l-Evsat* (1521) (5/214)'te Hz. Ali radiyallâhu anh'tan merfu olarak tahrir etmiştir. İbn Ebî Şeybe, *Musannef* (3533) (1/309)'da Hz. Ali radiyallâhu anh'tan olan senediyle “Düzgün durun, kalpleriniz de düzgün olsun! Birbirinize kenetlenin, birbirinize karşı merhametli olun!” şeklinde tahrir etmiştir. Munzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb* (706) (1/188)'de Hz. Ali radiyallâhu anh tarikinden Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'den zikretmiş ve *el-Evsat*'ta Taberânî'ye dayandırmıştır. Ebû Nuaym el-İsbahânî, *Hilyetu'l-Evliyâ* (10/114)'te Hz. Ali radiyallâhu anh'tan merfu olarak zikretmiş ve “Mucâhid'den Ebû Hâlid, ondan da Şurayh'tan başkası rivayet etmemiştir.” demiştir.

dururlar?" diye sordular. "İlk safı tamamlarlar ve safta birbirlerine kenetlenirler." buyurdu."¹³⁰

Buhârî'ye ait rivayette "Birimiz omzunu arkadaşının omzuna; ayağını da onun ayağına yapıştırırdı."¹³¹ ifadesi yer alır.

Ebû Dâvûd ve Ahmed, İbn Ömer radiyallâhu anhuma'dan Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Safları düzeltin! Omuzları aynı hizada tutun! Aralıkları doldurun! Kardeşlerinizin eline karşı yumuşaklık gösterin!"¹³² (Saflarda) şeytana boşluk bırakmayın! Safa durarak birleştireni Allah (rahmeti ile) birleştirsin! Safı koparanı da Allah (rahmetinden) koparsın!"¹³³

Bezzâr, hasen isnadla Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Kim (saftaki) bir boşluğu doldurursa, mağfiret edilsin!"¹³⁴

¹³⁰ Muslim, "el-Emr bi's-Sukûn fi's-Salât..." Babı (430) (1/322); Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, "Hassu'l-İmâm alâ Rassi's-Sufûf ve'l-Mukârabe Beynehâ" Babı (786/816); İbn Mâce, *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce*, "İkâmetu's-Sufûf" Babı (811/992); Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, "Tesviyetu's-Sufûf" Babı (615/661). Ayrıca İbn Huzeyme, *Sahîh*, "el-Emr bi ltmâmî's-Sufûfi'l-Uvel İktidâen bi Fi'li'l-Melâike inde Rabbihim" Babı (1544) (3/21); İbn Hibbân, *Sahîh* (2154) (5/527).

¹³¹ Buhârî, "İlzâku'l-Menkib bi'l-Menkib ve'l-Kadem bi'l-Kadem fi's-Saff" Babı (725).

¹³² Yani kardeşleriniz sizi ileri ya da geri çekmek için elleriyle hareket ettirdiklerinde yumuşak olun ve isteneni yapın! (Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Sunen Ebî Dâvûd'da ilgili hadisin şerhinden -çev.-)

¹³³ Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, "Tesviyetu's-Sufûf" Babı (620/666); Ahmed, *Musned* (5718) (2/97). Ayrıca Beyhakî, *es-Sunen* (4967) (3/101); Munzirî, *et-Terğîb ve't-Terhib* (707) (1/188). Hafız İbn Hacer şunu ifade etmiştir: "Ömer hadisi, hadislerin en cami olanıdır. İbn Huzeyme ve Hakim, bu hadisin sahih olduğunu belirtmişlerdir." *Fethu'l-Bârî* (2/211).

¹³⁴ Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid* (2/91)'de Ebû Cuhayfe'den Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in "Kim saftaki bir boşluğu doldurursa mağfi-

Ebû Dâvûd'un rivayetine göre Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "Sizin en hayırlınız, namazda omuzları en yumuşak olanınızdır."¹³⁵ Böylelikle, yan tarafı ile safa girmeye çalışan kimseye yer açmanın, onun için hareket etmek olması nedeniyle riya olduğunu zannederek kıpırdamayan kimsenin cehaleti ortaya çıkmaktadır. Halbuki böyle bir davranış faziletin elde edilmesi için o kimseye yardımcı olmak demektir. Bu, saflarla ilgili olarak emredilmiş olan aralıkları doldurma fiilinin yerine getirilmesi demektir. Bu konuda çok sayıda ve herkesçe bilinen hadisler vardır."

En Ön Safın Fazileti Hakkında

Varid Olan Hadisler:

Bu aciz kul der ki: Bu hadislerin bazıları şunlardır:

Buhârî ve Muslim'in Ebû Hureyre *radiyallâhu anh'tan* rivayetine göre Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "İnsanlar ezan ve ilk safta var olanı bir bilseydiler; kura çekmekten başka çare bulamasaydılar, kura çekerlerdi."¹³⁶

Nesâî, İbn Mâce, İbn Huzeyme ve Hâkim'in İrbâd b. Sâriye *radiyallâhu anh'tan* yaptıkları rivayete göre "Rasûlullah

ret olunsun!" dediğini zikretmiş ve "Bezzâr rivayet etmiştir. İsnadı hasendir." demiştir. Ayrıca Munzirî, *et-Terğîb* (720) (1/191)'de zikretmiş ve Bezzâr'a dayandırmıştır.

¹³⁵ Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, "Tesviyetu's-Sufûf" Bâbı (624/672)'de İbn abbas *radiyallâhu anhuma'dan* merfu olarak tahrir etmiştir. Ayrıca Heysemî, *Mevâridü'z-Zamân* (397) (1/114); Beyhakî, *es-Sunen* (4969) (3/101).

¹³⁶ Buhârî, K. Ezân (615); Muslim, K. Salât (437); Tirmizî, *Sahîhu Sunen-i Tirmizî*, K. Salât (187/225); Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, K. Mevâkit (526/540)

sallallâhu aleyhi ve sellem ön saf için üç kez, ikinci için de bir kez mağfiret dilerdi.”¹³⁷

Muslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin rivayetine göre Ebû Hureyre radiyallâhu anh, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Erkeklerin saflarının en hayırlısı ilki; en şerlisi de sonuncusudur. Kadınların saflarının en hayırlısı sonuncusu; en şerlisi ise ilkidir.”¹³⁸

Şeyh Ekmeluddin rahimehullah, Şerhu'l-Meşârik'ta şunları kaydetmiştir: “Doğrusu, ilk saf, hemen imamın ardında gelendir. Safta duran kimsenin önce ya da sonra gelmiş olması birdir. Safın arasına bir bölme veya benzeri bir şey girmiş olması ya da olmaması da durumu değiştirmez.”

Ebû Dâvûd'un rivayetine göre Hz. Âişe radiyallâhu anha Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Bir topluluk birinci saftan geri kalmaya devam ederlerse, Allah onları cehennemde de geri bırakır.”¹³⁹

¹³⁷ İbn Huzeyme, *Sahîh* (1558) (3/26); Hâkim, *el-Müstedrek* (776) (1/334) ve (788) (1/337)'de tahrir etmiş ve “Bu, bütün vecihlere göre isnadı sahih bir hadistir. Sadece Şeyhâyn (Buhârî ve Muslim) İrbâd'dan rivayetin illetinden dolayı tahrir etmemişlerdir.” demiştir. İbn Mâce, *Sünen*, “Fadlu's-Saffi'l-Mukaddem” Babı (996) (1/318). Şeyh el-Elbânî, *Sahihu Sunen-i İbn Mâce* (815)'te; *et-Ta'aliku'r-Rağib* (1/172)'de zikretmiştir. Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebîr* (638) (18/255)'te tahrir etmiş ve ayrıca Suyûtî, *el-Câmi'u's-Sağîr* (576) (1/313)'te zikretmiştir.

¹³⁸ Muslim, “Tesviyetu's-Sufûf ve İkâmetuhâ” Babı (440) (1/326); Ebû Dâvûd, *Sahihu Sunen-i Ebî Dâvûd*, “Saffu'n-Nisâ ve Kerâhiyyetu't-Teahhur ani's-Saffi'l-Evvel” Babı (629/678); Tirmizî, *Sahihu Sunen-i Tirmizî*, “Mâ Cae fi Fadli's-Saffi'l-Evvel” Babı (186/224); Nesâî, *Sahihu Sunen-i Nesâî*, “Zikru Hayri Sufûfi'n-Nisâ ve Şerri Sufûfi'r-Ricâl” Babı (790/820); İbn Huzeyme, *Sahîh* (1561) (3/27); İbn Hibbân, *Sahîh* (2179) (5/552); Dârimî, *Sünen*, “Eyyu Sufûfi'n-Nisâ Efdal” Babı (1268) (1/325).

¹³⁹ Ebû Dâvûd, *Sahihu Sunen-i Ebî Dâvûd*, “Saffu'n-Nisâ ve Kerâhiyyetu't-Teahhur ani's-Saffi'l-Evvel” Babı (630/679). Ayrıca Deylemî, *el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb* (7593) (5/100)

Yine Ebû Dâvûd'un Berâ radiyallâhu anh'tan rivayetine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle diyordu: "Allah ve melekleri birinci saflarda duranlara salat eder. Safı bitiştirmek için kulun attığı adımdan Allah'a daha sevimli gelen bir adım yoktur."¹⁴⁰

Yine Ebû Dâvûd'un Enes radiyallâhu anh'tan rivayetine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Saflarınızı kenetleyin ve aralarını birbirine yaklaştırın! Boyunları aynı hizada tutun! Nefsim elinde bulunana yemin olsun ki, şeytanın, küçük kara bir koyun gibi safların arasına girdiğini görüyorum."¹⁴¹

Başka bir rivayette Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Ön safı, sonra bir sonrakini tamamlayın! Eksik olan olursa en son saf olsun!"¹⁴²¹⁴³

Hiz. Âişe radiyallâhu anha'dan rivayete göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Allah ve melekleri safların sağ taraflarına salat ederler."¹⁴⁴

¹⁴⁰ Ebû Dâvûd, *Daifu Sunen-i Ebî Dâvûd* (106/543); Beyhakî, *Sunen* (2118) (2/20). Ayrıca Munzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb* (722) (1/191)'de zikretmiş ve Ebû Dâvûd ile İbn Huzeyme'ye dayandırmıştır.

¹⁴¹ Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, "Tesviyetu's-Sufûf" Babı (621/667). Ayrıca İbn Huzeyme, *Sahîh* (1545) (3/22); İbn Hibbân, *Sahîh* (2166) (5/539); Beyhakî, *es-Sunen* (4960) (3/100).

¹⁴² Yani tamamlanmadan eksik kalan saf, en sonda yer alsın! (*Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Sunen Ebî Dâvûd*'da, ilgili hadisin şerhinden -çev.-)

¹⁴³ Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, "Tesviyetu's-Sufûf" Babı (623/671); Beyhakî, *es-Sunen* (4972) (3/102); Makdisî, *el-Ehâdisu'l-Muhtâra* (2379) (6/350).

¹⁴⁴ Ebû Dâvûd, *Sunen*, "Tesviyetu's-Sufûf" Babı (676) (1/181); İbn Mâce, *Sunen*, "Fadlu Meymeneti's-Saff" Babı (1005) (1/321).

Şeyh el-Elbânî şunları kaydetmiştir: "İsnadı hasendir. Fakat bazı ravileri metninde hata etmiş ve "safların sağ taraflarına" demiştir. Sika ravilerden bir grup ise "safları bitiştirenlere" lafzıyla rivayet etmişlerdir.

Taberânî, *el-Kebîr*'de İbn Abbas *radiyallâhu anhuma*'dan merfu olarak şöyle rivayet etmiştir: “O tarafta bulunan kimseler az diye (mescidin) sol tarafını imar edene iki ecir vardır.”¹⁴⁵

Safların Düzeltilmesini Emretme Konusunda Varid Olan Hadisler

İbn Mâce, Ahmed, İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Hâkim rahimehumullah'ın Hz. Âişe *radiyallâhu anha*'dan rivayetine göre Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

“Allah ve melekleri, safları birleştirenlere salat eder.”¹⁴⁶

İbn Mâce rahimehullah şöyle bir ziyadede bulunmuştur:

Sahihu Ebi Dâvûd (628); *Daifu Sunen-i Ebî Dâvûd* (103)'te de beyan ettiğimiz üzere doğrusu bu şekildedir.” Bkz. *Mışkâtul-Mesâbih*, thk. el-Elbânî (1096) (1/342); *Daifu Sunen-i İbn Mâce* (209/1005).

¹⁴⁵ Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebîr* (11459) (11/190)'da şu lafızla yer alır: “Kim mescidin sol tarafını imar ederse...” Ayrıca Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*, “Cânibu'l-Mescidi'l-Eyser” Babı (2/94)'te zikretmiş ve “Taberânî, *el-Kebîr*'de rivayet etmiştir. İsnadında Bakıyye bulunmaktadır. Mudellistir. Anane de yapmıştır. Fakat sikadır.” demiştir. Ayrıca Suyûtî, *el-Câmi'u's-Sağîr*, K. Tıbb'da İbn Abbas *radiyallâhu anhuma* tarikinden zikretmiştir. Şeyh el-Elbânî, “zayıf” demiş ve *Daifu'l-Câmi'i's-Sağîr* (5708)'de zikretmiştir. Ayrıca *et-Terğîb* (1/175)'e gönderme yapmıştır.

¹⁴⁶ İbn Mâce, *Sahihu Sunen-i İbn Mâce*, “İkâmetu's-Salât” Babı (814/995); Ahmed, *Musned* (24373) (6/67); İbn Huzeyme, *Sahih*, “Zikru Salâti'r-Rabbi ve Melâiketihî alâ Vâsili's-Sufûf” Babı (1550) (3/23); İbn Hibbân, *Sahih* (2163) (5/536); Hâkim, *el-Müstedrek ala's-Sahihayn* (775) (1/334)'te tahrir etmiş ve “Muslim'in şartına göre sahihtir. Fakat tahrir etmemişlerdir.” demiştir. Ayrıca Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*'de Abdullah b. Zeyd ve Ebû Hureyre *radiyallâhu anhuma*'dan ayrı ayrı gelen senedlerle (2/91)'de zikretmiştir. Benzer bir rivayeti de aynı iki sahâbî tarikinden Taberânî, *el-Mucemu'l-Evsat* (4/123) ve (5/198)'de zikretmiştir.

“(Safta bulunan) bir aralığı kim doldurursa, Allah bu sebeple onu bir derece yükseltir.”¹⁴⁷

Ahmed ve Taberânî rahimehumullah'ın Ebû Umâme radiyallâhu anh'tan rivayetine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

“Ya safları düzeltirsiniz ya da yüzleriniz silinir veya gözleriniz kamaştırılır.”¹⁴⁸

Muslim ve Nesâî'nin Ebû Mesûd el-Bedrî'den rivayetine göre şöyle anlatmıştır: “Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem namazdayken omuzlarımızı sıvazlar ve şöyle derdi:

“(Safta) düzgün durun! İhtilaf etmeyin (karmaşık durmayın)! Yoksa kalpleriniz de ihtilaf eder (karmaşılaşır). Benim arkamda akli başında olanlarınız, daha sonra derece bakımından onlardan sonra gelenler onların arkasına, daha sonra gelenler onların arkasına dursun!”¹⁴⁹

Muslim'in rivayetinde Numân b. Beşîr radiyallâhu anh şöyle anlatmıştır: “Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem saflarımızı düzeltir, sanki oklar gibi (dümdüz) oluncaya kadar düzeltirdi. Biz bunu iyice öğrenip belleyinceye kadar devam etti. Sonra bir gün (mescide) çıktı ve namaza kalktı. Tam tekbir alacakken göğsü saftan çıkmış bir adam gördü: “Ey

¹⁴⁷ *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce* (814/995).

¹⁴⁸ Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebîr* (7859) (8/213). Ayrıca Ebû Bekr er-Rûyânî, *Musned* (1203) (2/80).

¹⁴⁹ Muslim, “*Tesviyetu's-Sufûf ve İkâmetuhâ ve Fadlu'l-Evvel fe'l-Evvel minhâ... ve Takdimu Uli'l-Fadl ve Takribuhum mine'l-İmâm*” Babı (432) (1/323); İbn Hibbân, *Sahîh* (2172) (5/545); Hâkim, *el-Müstedrek ala's-Sahihayn* (796) (1/340); Dârimî, *Sunen*, “*Me Yeli'l-İmâm mine'n-Nâs*” Babı (1266) (1/324); Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, “*Men Yeli'l-İmâm Summellezi Yelihi*” Babı (777/807); İbn Mâce, *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce*, “*Men Yustehabbu en Yeliye'l-İmâm*” Babı (796/976); Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr* (1/226).

Allah'ın kulları! Ya saflarınızı düzeltirsiniz ya da Allah yüzlerinizi başka başka taraflara çevirir.”¹⁵⁰

Nevevî rahimehullah şöyle demiştir: “Bu hadisten kamet ile namaza durmak arasındaki sürede konuşmanın caiz olduğu görülmektedir. Bizim ve cumhur-u ulemanın mezhebi bu yöndedir.”¹⁵¹

Buhârî ve Muslim rahimehumullah'ın Enes radiyallâhu anh'tan rivayetlerine göre Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Saflarınızı düzeltin! Zira safların düzeltilmesi namazın tamam oluşundandır.”¹⁵²

Bir rivayette de “Namazın ikamesindendir.”¹⁵³ şeklindedir. Mâlik rahimehullah, Muvatta'da Nâfi'den şunu rivayet etmiştir: “Ömer b. Hattab radiyallâhu anh safların düzeltilmesini emrederdi. Gelip de kendisine safların düzeltilildiğini haber verdiklerinde tekbir alırdı.”¹⁵⁴

¹⁵⁰ Muslim, “Tesviyetu's-Sufûf ve İkâmetuhâ...” Babı (436) (1/324).

¹⁵¹ Nevevî şöyle demiştir: “Bu hadisten kamet ile namaza durmak arasındaki sürede konuşmanın caiz olduğu görülmektedir. Bizim ve cumhur-u ulemanın mezhebi bu yöndedir. Bazı alimler bu sırada konuşmayı men etmişlerdir. Doğrusu ise caiz olduğudur. Namazla veya bir başka şeyle alakalı bir maslahata yönelik olması ya da hiçbir maslahata yönelik olmaması fark etmez.” Nevevî, *Şerhu Muslim* (4/157). Ayrıca Bkz. Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr* (3/230).

¹⁵² Muslim, K. Salât (433); Buhârî, K. Ezân (723)'te “Namazın ikamesindendir.” lafzı ile tahrir etmiştir. Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, K. Salât (622/668); İbn Mâce, *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce*, K. İkâmeti's-Salât ve's-Sunne fihâ (812/993); Ahmed, *Musned* (13649) (3/254); Dârimî, *Sunen*, K. Salât (1263).

¹⁵³ Buhârî, K. ezân (723).

¹⁵⁴ Mâlik, *Muvatta*, “Mâ Cae fî Tesviyeti's-Sufûf” Babı (373, 374) (1/158) Numaralandırma ve tahkik, Ahmed Fuâd Abdulbâki tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bir benzer rivayeti Tirmizî, “Mâ Cae fî

Buhârî'nin Enes radiyallâhu anh'tan rivayetine göre; Hz. Enes, Medine'ye geldiğinde kendisine "Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte olduğun günlerden beri bizde kabul etmeyip inkat ettiğin bir şey var mı?" denildi. Cevaben "Kabul etmeyip reddettiğim hiçbir şey yok; yalnız safları ikame etmiyorsunuz (düzgün tutmuyorsunuz)." ¹⁵⁵ dedi.

Safların Düzeltilmesinin Vucûbuna İlişkin Buhârî'nin İstidlâli:

Buhârî rahimehullah bu hadisle safların düzeltilmesinin vacip olduğuna istidlalde bulunmuş ve "Safları Tamamlamayanın Günahı Babı / Bâbu Men Lem Tutimmu's-Sufûf" ¹⁵⁶

İkâmeti's-Salât" Babı (188/227); Beyhakî, *Sünen* (2125) (2/21)'de Ömer ve Osman **radiyallâhu anhumâ**'dan tahrir etmişlerdir.

¹⁵⁵ Buhârî, K. Ezân, "İsmu men lem Yetimmu's-Sufûf" Babı (724).

¹⁵⁶ Hafız İbn Hacer, *Sahih-i Buhari*'yi şerhettiği *Fethu'l-Bârî*'de Buhârî'nin "Bâbu Men Lem Tutimmu's-Sufûf" şeklindeki bab başlığı hakkında şunları kaydetmiştir: İbn Raşîd şöyle demiştir: Bu babda 'Kabul etmeyip reddettiğim hiçbir şey yok; yalnız safları ikame etmiyorsunuz (düzgün tutmuyorsunuz).’ şeklindeki Hz. Enes hadisini zikretmiştir. Kabul etmeyip inkar etmenin sünnetin terki konusunda da olabileceği değerlendirmesinde bulunmuştur. Bu, günahın meydana geldiğine delalet etmez. Buna şöyle cevap verilir: Muhtemelen 'Onun emrine aykırı davrananlar sakınsın!' ayetindeki emirle, murad edilenin sadece emir sığası olmayı durum ve hal olduğuna hamletmiştir. Sonuç olarak Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in üzerinde bulunduğu hale muhalefet eden kimsenin, ayette zikredilen vaîdin delaleti dolayısıyla günaha girmiş olması gerekir. Hz. Enes'in kabul etmeyip inkar etmesi, Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem zamanında üzerinde bulunan safların düzgünlüğü hususuna aykırı davranmaları bakımından zahirdir. İbn Raşîd'in sözü özet olarak burada son bulmaktadır. Bu zayıf bir görüştür. Çünkü sünnet olan hiçbir şey kalmaması sonucuna götürmektedir. Zira günaha girmek vacibin terk edilmesi sonucu meydana gelir. İbn Battâl'ın şu sözüne bakacak olursak, 'Safların düzeltilmesi, yapanın övgüye hak kazandığı teşvik edilen

demiştir. Cumhur ise, safların düzeltilmesinin müekked sünnet¹⁵⁷ olduğu görüşüne kail oluştur.

sünnetlerden olduğuna göre terk eden kimsenin de zemmedilmeye müstehak olduğuna delalet etmektedir.' Bu görüş bir yönden şöyle değerlendirilir: Sünneti terk eden kimsenin zemmedilmesi, günaha girmiş olduğunu gerektirmez. Bunu kabul ettik. Fakat öncesindeki değerlendirme de bunun için geçerlidir. Buhârî'nin vucûb hükmünü 'saflarınızı düzeltin' sözündeki emir sığasından ve 'benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz öyle namaz kılın' sözünün umumundan ve bir de bunun terk edilmesi konusunda bildirilen vaîdden almış olma ihtimali bulunmaktadır. Sonuçta bu karineler nedeniyle kendi nezdinde Hz. Enes'in kabul etmeyişinin -her ne kadar kabul etmeyip inkar etmenin, sünnetlerin terk edilmesi hakkında da gerçekleşme imkanı bulunsa da- vacibin terkinden dolayı olduğunu tercih etmiştir. Safları düzeltmenin vacip olduğu kavliyle birlikte safı düzeltmeyip muhalefet eden kimsenin namazı iki cihetin ihtilafından dolayı sahihtir. Hz. Enes'in o kimselerin bu fiillerini inkar etmekle beraber namazlarını iade etmelerini emretmemiş olması bu hususu desteklemektedir. İbn Hazm daha ileri giderek namazın batıl olduğunu kesin bir dille ifade etmiştir." *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (2/210).

¹⁵⁷ Bkz. İbn Kudâme, *el-Muğnî* (1/275). İbn Kudâme, safların düzeltilmesini emreden hadisleri zikretmiş ve "bu müstehabdır" demiştir.

Safların düzeltilmesinin sünnet olduğunu İmam Mâverdî de belirtmiş ve şöyle demiştir: Mezhebden sahih olan ve ashabın üzerinde bulunduğu görüş, safların düzeltilmesinin sünnet olduğudur. Şeyh Takıyyuddin'in sözünün zahiri, vacip olduğu yönündedir. *en-Nuke'te* konu hakkında varid olan hadisleri zikrettikten sonra "Bu vucûbiyet hakkında zahirdir." demiştir. Buna göre namazın bu sebeple batıl olacağı görüşü inceleme konusudur. *el-Furû'da* "Sihhate mani olması da, olmaması da muhtemeldir." demiştir. Ben derim ki: Doğru olan budur." Mâverdî, *el-İnsâf fî Marifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf alâ Mezhebi'l-İlmâmî'l-Mubeccel Ahmed b. Hanbel* (2/39).

İbn Dakik el-'lyd de Enes *radıyallâhu anh* hadisinin şerhi sırasında şunları söylemiştir: "Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in "...namazın tamam olmasındandır" sözü, bu şekilde davranılmasının istendiğine delalet etmektedir. Yine bu hadisten vacip değil müstehab olduğu sonucuna varılır. Çünkü namazın 'rükünlerinden ya da vaciplerin-

Buhârî'nin Ebû Hureyre radiyallâhu anh'tan, onun da Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den rivayet ettiği şu hadisle istidlalde bulunmuşlardır: "Safı ikame edin (düzgün tutun)! Zira safın ikamesi, namazın güzelliğindedir." Bir şeyin güzelliği, tamam olmasına ek bir durumdur. Bu husus, vücûbiyet üzerine bir ziyadedir.

Bu aciz kul da şunu ifade etmek ister: Bu konuda düşünülmesi gerekir (fihî nazar). Çünkü güzellik dahilî olabildiği gibi haricî de olabilir. "Meânî ve Beyan ilmi kuralları söze çeşitli güzellikler katar. Bedî ilminin güzellikleri de ayrı bir güzellik verir." şeklinde ifade ettikleri sözleri görülmüyor mu? Zikredilen görüş kabul edilecek olsa, meselâ "düzeltin!" sözüyle çelişir. Çünkü emir sîgası, vücub konusunda bir hakikattir.¹⁵⁸ Tercih, Buhârî rahimehullah yanındadır. Çünkü ibadet konusunda en ihtiyatlı olan görüş budur. Ter-

dendir' dememiş; "namazın tamam olmasındandır" demiştir. Bir şeyin tamam olması, meşhur ıstılahın gerçekleşmesi, ancak kendisiyle mümkün olduğu hakikati dışında ek bir durumdur." İbn Dakik el-İyd, *Ihkâmu'l-Ahkâm* (1/217).

Şirâzi, *el-Muhezzeb*'de şöyle demiştir: "İmamın, arkasındaki cemaate safları düzeltmelerini emretmesi müstehabdır. Bunun nedeni Enes radiyallâhu anh'ın Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'den rivayet ettiği "Saflarınızda düzgün durun..." hadisidir. Şevkânî, Kadı İyâd'dan şu sözünü nakletmiştir: "Cemaatlerin sünnetlerinden olduğu hususunda bu konuda ihtilaf edilmez." Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr* (2/187).

- ¹⁵⁸ Safların düzeltilmesinin vacip olduğunu Buhârî dışında başka alimler de söylemiştir. Bu alimlerden biri de Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'dir. Fetvalarında şöyle demiştir: "Ebu'l-Abbas'ın sözünün zahirine göre safların düzeltilmesi vaciptir. Çünkü Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem göğsü saftan dışarı çıkmış bir adam gördü ve şöyle buyurdu: "Ya saflarınızı düzeltirsiniz ya da Allah yüzlerinizi başka başka yerlere çevirir." Yine bir hadisinde Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Saflarınızı düzeltin! Çünkü safların düzgünlüğü, namazın tamam olmasındandır." Her iki hadis de muttefekun aleyhtir. Buhârî bu rivayeti "Safı İkame Etmeyenin Günahı Babı" altında zikretmiştir.

cihin bulunmadığı kabul edilirse, sahabî kavline dönülür. Ömer ve Osman *radiyallâhu anhumâ* safların düzeltilmesini emretmişler, bu konuda da devamlılık göstermişlerdir. Böylelikle Buhârî'nin mezhebinin kuvvetli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ebû Dâvûd, Enes *radiyallâhu anh*'tan şöyle rivayet etmiştir: "Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* namaza kalktığı zaman (bu çubuğu) sağ eline alır sonra döner ve 'Düzgün durun! Saflarınızı düzeltin!' derdi."¹⁵⁹ Mâlik *rahimehullah*'ın *Muvatta*'da Ebû Suheyl → babası tarikinden rivayet etti-

Derim ki: Safların düzeltilmesinin müstehab olduğu konusunda icma bulunduğunu zikredenlerin muradı, vacip olduğunun nefyi değil; müstehab olduğunun sabit olduğudur." İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-Kubrâ* (5/331). Ayrıca Bkz. *el-Ahbâru'l-İlmiyye mine'l-İhtiyârâtî'l-Fıkhiyye* (s. 75).

Sözü edilen alimlerden biri de İbn Hazm'dır. Safların düzeltilmesinin vacip olduğu konusunda daha çetin ifadeler kullanmıştır. "*Saflarınızı düzeltin...*" hadisini zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Bu şiddetli bir vaiddir. Vaid ise, ancak büyük günahlardan biri hakkında olur." "*Safların düzeltilmesi namazın tamam olmasındandır.*" hadisini zikrettikten sonra da "Safların düzeltilmesi, namazın ikamesinden ise, o halde farzdır. Çünkü namazın ikame edilmesi farzdır. Farzdan olan bir şey de farzdır." Safların düzeltilmesi konusunda ahabdan gelen eserleri zikrettikten sonra da "Bu, onların bir icmaıdır. Bu konudaki eserler gerçekten çok sayıdadır." demiştir. Ali b. Ahmed Ebû Muhammed b. Hazm *ez-Zâhirî* (4/56).

İmam Şevkânî de *Neylu'l-Evtâr*'da bu görüşleri zikretmiş, sonra Ya'merî'nin İbn Hazm'a olan cevabına yer vermiştir. Cumhurun kail olduğun mustehablık görüşünün daha evla olduğunu isbat etmiştir. Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr* (2/188).

¹⁵⁹ Ebû Dâvûd, *Sunen*, "Tesviyetu's-Sufûf" Babı (670) (1/179); Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ* (5135) (3/130). Ayrıca Beyhakî, *es-Sunenu's-Suğrâ* (528) (1/312) thk. Dr. Diyaürrahman el-A'zamî. Şeyh el-Elbânî, *Daifu Sunen-i Ebî Dâvûd* (130/670)'te rivayetin zayıf olduğunu belirtmiştir. Bkz. *Mişkâtü'l-Mesâbih* (1098).

ği hadiste şöyle anlatmaktadır: “Osman *radıyallâhu anh* ile birlikte idim. Ben kendisi ile (devlet hazinesinden) benim için bir pay belirlemesi için konuşurken namaz için kamet getirildi. O, ayakkabılarıyla yerdeki taşları düzeltirken ben konuşmaya devam ettim. Safların düzenini sağlamaları için görevlendirdiği adamlar geldi ve kendisine saf düzeninin sağlandığını bildirdiler. Bana ‘Safta düzgün dur, sonra tek-bir al!’ dedi.”¹⁶⁰

Tirmizî, Vâsıbe b. Ma'bed'den şöyle rivayet etmiştir: “Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* safın arkasında yalnız başına namaz kılan bir adam gördü. Ve ona namazı iade etmesini emretti.”¹⁶¹

Bazı alimler bu kimsenin namazının fasid olduğu görüşünü dile getirmişlerdir. Cumhur ise mekruh olduğu görüşündedir. Bu görüş, o kişiden daha ön safta boş yer bulunduğu takdirdedir. Boş yer bulunmuyorsa mekruh olmaz. *Muhtar*'a göre ön saftan birini tutup yanına çekmesi de gerekmez.¹⁶²

¹⁶⁰ Mâlik, *Muvatta*, “Mâ Câe fî Tesviyeti's-Sufûf” Babı (374) (1/158).

¹⁶¹ Tirmizî, *Sahîhu Sunen-i Tirmizî*, “Mâ Câe fî's-Salât Halfe's-Saffi Vahdeh” Babı (191/230). Ebû İsâ şöyle demiştir: Vâsıbe'nin hadisi hasen hadistir. Bir grup alim, kişinin safın arkasında yalnız başına namaz kılmasını mekruh görmüştür. Ahmed ve İshak da buna kail olmuştur. Bir grup alim de safın arkasında kişi yalnız başına namaz kıldığı zaman bunun yeterli olacağını söylemiştir. Bu da Sufyan-ı Sevrî, İbnü'l-Mubârek ve Şâfiî'nin kavlidir. Kûfe ehlinden bir grup alim de Vâsıbe b. Ma'bed hadisine dayanarak safın arkasında yalnız başına namaz kılanın iade edeceğini söylemişlerdir. Hammad b. Suleyman, İbn Ebi Leylâ ve Vekî bu alimlerdenidir.

¹⁶² Ön saftan birini yanına çekmek konusunda alimlerin görüşlerini tasilatlı bir şekilde dile getirerek İmam Şevkânî şunları kaydetmiştir: Safta bir aralık ve yer bulamayan kimsenin ne yapacağı konusunda ihtilaf edilmiştir. *el-Buveytî*'de kendi nassından saftan birini yanı-

Allah'ın yardımı ve tevfiğiyle bu değerli risale burada son bulmaktadır.

na çekmeden tek başına duracağı söylenmiştir. Çünkü birini yanına çekecek olsa, o kimsenin ilk saf faziletini kazanmasına mani olmuş olur ve safta aralık meydana getirir. Ebu't-Tayyib de bu şekilde söylemiştir. Bu görüşü Mâlik'ten hikaye etmiştir. Şâfiî'nin ashabından çoğu ve Hâdeviyye şunu ifade etmiştir: Saftan kendi yanına birini çeker ve o çekilen kişinin de ona yardımcı olması müstehabdır. Namaz kılındığı esnasında dahil olanla namazın başlangıcında hazır bulunan kimse arasında bu konuda herhangi bir fark bulunmamaktadır. Atâ ve İbrahim en-Nehaî'den rivayete göre saflar bitişik bulunduğu ve düzeni sağlanmış olduğu halde namaza dahil olan kimsenin beraberce durmak üzere saftan birini yanına çekmesi caizdir. Ahmed ve İshak bunu çirkin görmüşlerdir. Evzaî ve Mâlik de mekruh saymışlardır. Bazıları da "Saftaki adamın çekilmesi zulümdür." demişlerdir. Bu hususun caiz olduğunu söyleyenler Taberânî ve Beyhakî'nin rivayet ettiği Vâsibe hadisi ile istidlalde bulunmuşlardır. Bu hadisin isnadında es-Serrî b. İsmail bulunmaktadır ki, o metruktur. Hadisin Ebû Nuaym'a ait *Târihu İsbahân* adlı eserde başka tarikleri de bulunmaktadır. Bu tariklerde yer alan Kays b. er-Rabî'de zayıflık bulunmaktadır. Ayrıca Mukâtil b. Hayân'ın *Merâsîlu Ebî Dâvûd*'da merfu olarak yer alan şu rivayetiyle istidlalde bulunmuşlardır: "Bir adam gelir de hiç kimseyi bulamazsa, saftan bir adamı koparıp kendine çeksın ve onunla beraber dursun! O koparılıp çekilenin ecri ne büyüktür!" Bkz. Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr* (3/228-229).

KAYNAKLAR¹⁶³

Ahbâru Ebî Hanîfe ve Ashâbih, Huseyn b. Ali es-Saymerî, thk. Ebu'l-Vefâ el-Afğânî, Haydarabad/Dekan 1364h.

A'lâm, Hayreddin Zirikli, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut 1986m.

Bedâi'u's-Senâi fî Tertîbi's-Şerâi, Alaaddin Ebû Bekr b. Mesûd el-Kâsânî, el-Matbaatu'l-Cemâliyye, Kahire

Bidâyetu'l-Muctehid ve Nihâyetu'l-Muktesid, İbn Ruşd, thk. Muhammed Subhî Hasen, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire

Daîfu Sunen-i Tirmizî, Şeyh Nâsıruddin el-Elbânî, thk. Şeyh Zuheyr eş-Şâviş, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut

Daîfu'l-Câmi'i's-Sağîr, Şeyh el-Elbânî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut

Dav'u'l-Lâmi li ehli'l-Karni't-Tâsi, Allame Sehâvî, Dâru Mektebeti'l-Hayat, Beyrut

Ebcedu'l-Ulûm, Allame Seyyid Sıddîk Hasen Han el-Kanvecî, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut

Ehâdîsu'l-Muhtâra, Muhammed b. Abdilvahid el-Hanbelî el-Makdisî, Mektebetu'n-Nahdati'l-Hadîse, Mekke el-Mukerreme 1410h.

¹⁶³ Bu çalışmanın tahkiki sırasında yararlanılan kitapların bazılarının isimlerinin başında yer alan elif-lam takıları Türkçe alfabetik sıralama yapılabilmesi için kaldırılmıştır. (çev.)

Esbâbu Vurûdi'l-Hadîs, Allâme Celâleddin es-Suyûrî, thk. Yahyâ İsmail Ahmed, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut 1414h.

Fetâvâ'l-Bezzâziyye, Şeyh İmam Hafızuddin Muhammed b. Ahmed b. Şihab (İbnu'l-Bezzâz el-Kerderî olarak tanınır). eser *el-Fetâva'l-Hindiyye*'nin hamişinde basılmıştır. Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut

Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî, Allame Hafız Şihabuddin Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Hacer el-Askalânî, Dâru'l-Marife, Beyrut 1379h.

Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî, Allame Hafız İbn Hacer el-Askalânî, Dâru'r-Reyyân li't-Turâs, i Kahire

Fethu'l-Kadîr fî Şerhi'l-Hidâye, Kemaleddin Abdulvâhid (İbnu'l-Humâm olarak tanınır), el-Mektebetu't-Ticâriyyeti'l-Kubrâ, Mısır

Fevâidu'l-Behiyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye (beraberinde et-Ta'likâtü's-Seniyye ala'l-Fevâidi'l-Behiyye ve ayrıca Tarbu'l-Emâsil bi Terâcimi'l-Efâdıl), İmam Muhammed Abdulhay el-Leknevî (ö.1304h.), Dâru'l-Erkam li't-Tabâa ve'n-Neşr, Beyrut

Fevâtihu'r-Rahamût, Allame Abdulaliy Muhammed b. Nizamuddin el-Ensârî, Bulak, Mısır

Feydu'l-Kadîr, Abdurraûf el-Munâvî, el-Mektebetu't-Ticâriyye, Mısır

Firdevs bi Mesûri'l-Hitâb, İmam Ebû Şucâ' Şîraveyh b. Şehr Dârayn Şîraveyh ed-Deylemî, thk. Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut 1986m.

Hediiyetu'l-Ârifîn, İsmail Paşa el-Bağdâdî, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut

Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-Mubtedî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Merğînânî el-Hanefî, Dâru'l-Fikr, Beyrut / el-Mektebetu't-Ticâriyye, Mekke-i Mukerreme

Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ, Hafız Ebû Nu-aym ahmed b. Abdillâh el-Asfahânî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1405h.

İdâhu'l-Meknûn fî'z-Zeyl alâ Keşfi'z-Zunûn, İsmâil Paşa b. Muhammed Emin el-Bağdâdî, Mektebetu'l-Musennâ, Bağdat

İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd el-Mavsîlî el-Hanefî, DFâru'l-Erkam li't-Tabâa, Beyrut

İnsâf fî Ma'rifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf alâ Mezhebi'l-İmâmi'l-Mubeccel Ahmed b. Hanbel, Mâcerdî, I. Baskı, 1374h

Kâmûsu'l-Muhît, Mecduddin Muhammed b. Yakub el-Fîruzâbâdî, Dâru'l-Fikr li't-Tabâti ve'n-Neşr, Beyrut 1415h.

Keşfu'l-Esrâr an Usûli Fahri'l-İslâm el-Bezdevî, İmam Alaaddin Abdulaziz b. Ahmed el-Buhârî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut

Keşfu'z-Zunûn an Esâmî'l-Kütub ve'l-Funûn, Hacı Halife ve Abdullah Çelebi, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut 1313h.

Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl, Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, Tahran
Kitâbu'l-Umm, İmam Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, Dâru'l-Marife, Beyrut 1393h.

Kitâbu't-Ta'rîfât, İmam Ali b. Muhammed b. Ali el-Curcânî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut

Lisânu'l-Mîzân, İmam Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, Muessesetu'l-A'lemî, Beyrut

Marifetu's-Sunen ve'l-Âsâr, İmam Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn el-Beyhakî

Mecma'u'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid, Hafız Nureddin Ali b. Ebî Bekr el-Heysemî, Dâru'r-Reyyân li't-Turâs, Kahire 1407h.

Mevâridü'z-Zam'ân, Hafız Nureddin Ali b. Ebî Bekr el-Heysemî, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut

Miftâhu Dâri's-Seâde ve Misbâhu's-Siyâde, Taşköprüzade, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut

Mirkâtu'l-Mefâtîh Şerhu Mişkâti'l-Mesâbîh, Allame Aliyyu'l-Kârî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Kahire

Misbâhu'z-Zucâce, Şeyh Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmail el-Kenânî, thk. Muhammed el-Muntekâ el-Keşnâvî, Dâru'l-Arabiyye, Beyrut 1403h.

Mîzânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, thk. Ali Muhammed İvad ve Adil Ahmed, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut

Mucemu Mufredâti Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm, Huseyn b. Muhammed el-Mufaddal er-Râğıb el-Asfahânî, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut 1418h

Mucemu'l-Evsat, İmam Ebu'l-Kâsim Suleyman b. Ahmed et-Taberânî, Dâru'l-Harameyn, Kahire 1415h.

Mucemu'l-Kebîr, İmam Suleyman b. Ahmed b. Eyyûb Ebu'l-Kâsim et-Taberânî, thk. Hamdi b. Abdilmecid es-Selefî, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Musul 1404h.

Mucemu'l-Muellifîn, Ömer Rıza Kehhâle, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Lübnan

Muğnî ala Muhtasari'l-Hırkî Allame Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Kudâme el-Hanbelî, thk. et-Turkî, Hicr baskısı, Kahire / Dâru'l-Fikr, Beyrut 1405h.

Muhallâ, İmam Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm ez-Zâhirî, Dâru'l-Âfâkî'l-Cedîde, Beyrut

Muhezzeb fi'l-Fıkhi's-Şâfiî, İmam İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Fîrûzâbâdî, İdâratu't-Tabâati'l-Munîriyye, Kahire (el-Mecmû ile birlikte)

Musannef, İmam Ebû Abdillâh b. Ebî Şeybe, thk. Kemal Yusuf el-Hût, Mektebetu'r-Ruşd, Riyad

Musned, İmam Ahmed b. Hanbel, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1983m. (Hamişinde Muttekî el-Hindî'ye ait *Muntehab Kenzi'l-Ummâl fi Suneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl* yer alır)

Musned, İmam Ahmed b. Hanbel, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, Semîr el-Meczûb danışmanlığında numaralı yeni bir baskı

Musned, İmam Ahmed b. Ali b. el-Musennâ Ebû Ya'lâ el-Mavsîlî et-Temîmî, thk. Huseyn Selîm Ahmed, Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, Dimaşk 1404h.

Musned, İmam Rûyânî, Muhammed b. Harun Ebû Bekr er-Rûyânî, Muessesetu Kurtuba, Kahire 1416h.

Musned, Humeydî, thk. Habiburrahman el-A'zamî, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut

Musnedu'l-Mustahrac alâ Sahîhi'l-İmam Muslim, İmam Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh el-İsbahânî, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1996m.

Mustedrek ala's-Sahîhayn fi'l-Hadîs, Hafız Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh (Hakim en-Nîsâbü'rî olarak tanınır), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut

Muvatta, İmam Mâlik b. Enes, thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Mısır

Neylu'l-Evtâr Şerhu Munteka'l-Ahbâr, İmam Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, Dâru'l-Cil, Beyrut 1973m.

Ravdatu't-Tâlibîn, İmam Nevevî, Şeyh Zuheyr eş-Şâviş ve kardeşleri danışmanlığında, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut

Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd, Şeyh Nâsiruddin el-Elbânî, thk. Şeyh Zuheyr eş-Şâviş, Mektebetu't-Terbiyyei'l-Arabî li Duveli'l-Haîc, Dğt. el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut/Lübnan

Sahîhu Sunen-i Tirmizî, Şeyh Nâsiruddin el-Elbânî, thk. Şeyh Zuheyr eş-Şâviş, Mektebetu't-Terbiyyei'l-Arabî li Duveli'l-Haîc, Dğt. el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut/Lübnan

Sahîhu'l-Buhârî (Fethu'l-Bârî ile birlikte), İmam Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, thk. ve numaralandırma: Fuad Abdalbâkî, el-Matbaatu's-Selefiyye, Kahire

Sahîhu'l-İmâm İbn Huzeyme, Thk. Dr. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 1970m.

Sahîhu'l-İmâm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî, Thk. Şuayb el-Arnâût, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1414h.

Sahîhu'l-İmâm Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, Tahkik ve numaralandırma: Fuad Abdalbâkî, Dâru'd-Da'ive, İstanbul

Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut.

Sunen-i Dârekutnî, Thk. Abdullâh Hâşim el-Medenî, Dâru'l-Marife, Beyrut 1386h.

Sunen-i Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahman b. el-Fadl ed-Dârimî, thk. ve numaralandırma: Fewâz Ahmed Zumerlî ve el-Alemî, Dâru'l-Kütubi'l-Arabî, Beyrut

Sunen-i Ebî Dâvûd, İmam Suleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Dâru'l-Fikr, Beyrut

Sunen-i İbn Mâce, Hafız Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Dâru İhyâi'l-Kütubi'l-Arabiyye, Mısır 1372h.

Sunen-i Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, Tahkik ve numaralandırma: Şeyh Abdulfettah Ebû Gûdde, Mektebetu'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, Haleb 1406h.

Sunen-i Tirmizî, İmam Ebû İsâ et-Tirmizî, thk. Ahmed Muhammed Şakir ve diğerleri, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-arabî, Beyrut, 1386h.

Sunenu'l-Kübrâ, İmam Ebû Bekr Ahmed b. el-huseyn b. Ali el-Beyhakî, thk. Muhammed abdukkadir 'Atâ, Mektebetu Dâri'l-Bâz, Mekke-i Mükerrreme 1414h.

Sunenu's-Suğrâ, İmam Beyhakî, thk. Dr. Diyaurrehman el-A'zamî, Mektebetu'd-Dâr, Medine-i Munevvere

Şerhu Meâni'l-Âsâr, İmam Ahmed b. Muhammed b. Selâme, Ebû Cafer et-Tahâvî, thk. Zuhri en-Neccâr, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut

Şerhu Munteha'l-Îrâdât, Mektebetu'r-Riyâdi'l-Hadîse
Şerhu'l-Îmâmi'n-Nevevî ala Sahîh Muslim, Dâru
İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1392h.

Şerhu'l-Kevkebi'l-Munîr, Allame Muhammed b. Ah-
med b. Abdilaziz (İbnu'n-Neccâr olarak tanınır), thk. Dr.
Muhammed ez-Zuhaylî ve Nezih Hammâd, Dâru'l-Fikr,
Dimaşk

Şezerâtu'z-Zeheb fî Ahbâri men Zeheb, Abdulhay b.
İmâd el-Hanbelî, el-Kudsî, Kahire 1350h.

Tabakâtu'l-Kubrâ Muhammed b. Sa'd Ebû Abdillâh
el-Basrî ez-Zuhrî, Dâru Sâdır, Beyrut

Tabakâtu's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ, Subkî Tâcuddin Abdul-
vehhab b. Ali, Huseyniyye baskısı, Mısır

Tefsiru İbn Kesîr Dâru'l-Fikr, Beyrut

Ta'lîmu'l-Muteallim Tarîhu't-Teallum Burhaneddin
ez-Zernûcî (el-Hidaye müellifinin talebesi), thk. Prof. Dr.
Mervan Kabbânî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 2000m.

Târîhu Bağdad, Ebû Bekr Ahmed b. Ali el-Bağdâdî,
Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut

Târîhu'l-Kebîr, İmam Buhârî, Dâru'l-Fikr, Beyrut

Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik, Zeylâî, Bu-
lak, Mısır 1313h.

Tefsîru'l-Kurtubî, Dâru's-Şa'b, Kahire 1373h.

Tefsîru't-Taberî, Muhammed b. Cerîr et-Taberî,
Dâru'l-Fikr, Beyrut

Temhîd fî İlmi't-Tecvîd, İmam Muhammed b. Muham-
med el-Cezerî, thk. Ali Huseyn el-Bevvâb, Mektebetu'l-
Meârif, Riyad 1405h.

Tenbîhu'l-Ğâfilîn, İmam Nasr b. Muhammed b. Ahmed Ebi'l-Leys es-Semerkindî, Muessesetu'l-Kütubi's-Sekâfiyye, Beyrut 1409h.

Terğîb ve't-Terhîb, İmam Hafız Abdulazim b. abdilkavi el-Munzirî, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut 1417h.

Teysîru't-Tahrîr, Muhammed Emîn (Emin-i Padişah olarak tanınır) el-Hanefî, Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır

Tezkiratu'l-Huffâz, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, Haydarabad ed-Dekkan, Dâiratu'l-Meârifi'l-Osmâniyye, Hindistan

Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zemân, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Hallikân, thk. Muhammed Muhyiddin Abdilhamid, Matbaatu's-Seâde, Kahire

Vikâyetu'r-Rivâye fî Mesâili'l-Hidâye, Mahmud b. Ahmed b. Ubeydillah b. İbrahim Tâcuşşerîa, İmam Muhammed b. Suûd İslâm Üniversitesi Yazma Eserleri, Riyad, no: F5233, 179

2. KİTAP

**NAMAZ RÜKÜNLERİNDE
İTİDAL VE İTMİNAN**

بِأَمْرِ الْمَلِكِ الْبَاقِ
مِنْ إِقَامِ الصَّلَاةِ وَاتِّمَامِهَا وَالْطَّمَأْنِينَةِ فِيهَا

Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye

MUHAKKİKİN MUKADDİMESİ

Hamd, âlemlerin rabbi Allah'adır. Efendimiz, peygamberimiz Muhammed'e, ailesine ve tüm ashabına salât ve selam olsun!

Bunlardan sonra;

Allah *celle celâluhû*, Şeyh Takıyyuddin Muhammed b. Beyr el-Efendi el-Birgivi (ö. 981h) *rahimehullah*'a ait olan *Mu'addelu's-Salât / Namazda Tadil-i Erkan* adlı eserin metin tashihi, ayet ve hadislerinin tahriri, içinde geçen geçen görüşlerin sahiplerine nisbetinin belgelendirilmesi gibi çalışmaları gerçekleştirme başarısına beni ulaştırmıştır. Bu çalışma sırasında konu hakkındaki görüşlerini öğrenmek amacıyla Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'nin *Mecmû'u Fetâvâ* adlı eserine müracaat etme ihtiyacı duydum. Bu sırada bir sürprizle karşılaştım. *Mecmû'u Fetâvâ* bünyesinde aynı konuyu rivayet ve dirayet bakımından her yönüyle ele alan, asil şariatımızın temel kaynakları olan Kitap ve sünnetten derlenmiş ilgili delilleri ve doğru bakış açılarını sunan detaylı ve mükemmel bir bölüm bulunduğunu gördüm. Üstelik bu bölüm, çekici bir ilmî üsluba, daha uygun bir tabirle her zihin seviyesince hüsn-ü kabulle alınabilecek bir kolaylığa sahipti. Aynı özelliği tüm âlemin ilmî vasiyetini uyguladığı, doğuda ve batıda herkesin beğeniyle karşıladığı, herkesin genel bir kabul gösterdiği bu değerli âlimin diğer eserlerinde de görmekteyiz. Allah *celle celâluhû* kendisine

üstün zekâ, kavrayıcı bir zihin, istidlal gücü, üslup ve ifa-
de sağlamlığı, meselelerin sunumunda incelik ve parlaklık
gibi özel ihsanlar ve nadir özellikler bahşetmiştir. Bu değerli
âlim, sanki içinde değerli ilmi ve bilgi hazineleri saklayan
derin bir umman, nadir ve değerli tahkiklerden oluşan inci-
ler taşıyan bir deryadır.

Şiddetli arzu ve istek, bu değerli ve dengeli ilmî bö-
lümü, incelediğimiz *Muaddelu's-Salât* risalesiyle birlikte
yayınlamaya beni sevketti. Ciddiyetle kolları sıvayarak işe
koyuldum ve bu ilmî bölümü Kur'an ayetlerinin ve nebevî
hadislerin tahriri şeklinde basit bir çalışmadan geçirerek
okuyucuya takdim etmeye azmettim.

Bu Bölümün Ayrıcalığı:

Şeyhu'l-İslâm Ahmed b. Teymiyye *rahimehullah*'ın tas-
nif ve telif eserleri konusunda az-çok bilgisi bulunan bir
kimse, çeşitli özellikleri yanında diğer tasnif eserlerinde iki
bariz özellik bulunduğunu bilir:

a) Nassa dayanmak ve nassı öncelemek. Şeyh *rahimehullah*, ister Kitabullah'tan olsun, ister Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in sünnetinden olsun nassa önem verir. Bu iki kaynaktan herhangi birisinde bir nas tespit ettiğinde başka şeye bakmaz, bu nassın gereğince fetva verirdi. Masum olmadığı bilinciyle ve başkası gibi kendisinin de hatalı olabileceği ihtimalinin farkında olarak çoğunluğun kendi hilafına bulunmasını önemsemezdi.

b) Şeriatın esrarına, hikmetlerine, önemli maksatlarına ve kaidelerine, insanlığın dünya ve ahiretteki maslahatlarını gerçekleştirecek hususlara bakmak; ümmeti sıkıntıya düşürecek hususlara engel olup işlerini kolaylaştırmak prensibi-

ne göre hareket etmek. Hiç kuşkusuz makasidu's-şerianın¹⁶⁴ şer'i ilimler içinde önemli bir yeri vardır. Şeyh İbn Teymiyye rahimehullah bu konuda önemli bir mevkiye ve sağlam bir ilme sahiptir. Fetva, takrir ve teliflerinde bu hususlara en fazla dikkat gösterenlerden biridir.

Bu bölümü inceleyen herkes bu gerçeği bütün açıklığı ve parlaklığı ile görebilir. İslâm'ın namaz gibi önemli bir rüknü olan cüz'î fikhî bir konuyu ele alan bu bölümün önemini göstermesi bakımından Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye rahimehullah gibi büyük bir alimin kaleminden çıkan bir araştırma ürünü olması yeterlidir. İbn Teymiyye rahimehullah öyle bir âlimdir ki, ilmiyle yeryüzünü doldurmuştur. Aralarında furuatı ve değişik meseleleriyle İslâm fikhinin da yer aldığı çeşitli şer'î ilimler alanında yenilik yanlısı ıslahatçı çağrısı ve ilmiyle insanların ilgilendikleri önemli bir alimdir. Bu alanda böylesi âlimlere az rastlanır.

Bu bölüm Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'nin *Mecmû'u Fetâvâ* adlı eseri bünyesinde basılmış olmasına rağmen müstakil bir risale şeklinde yeniden yayınlanmasında saygı-değer okuyucunun namazda itidal ve itminan konusundan haberdar edilmesi ve aynı konu hakkında delil ve tafsilatın zikredilerek İbn Teymiyye'nin de görüşünün bildirilmesidir. Durum böyle olunca, okuyucunun zihninin dağılmasına sebebiyet vermemek ve düşüncesini toplamaya engel olmamak için dipnotları fazla uzun tutmak istemedim. Sahih metnin yayınlanmasıyla yetindim. Taliklerin kısa tutulmasını yeğledim. Kur'an ayetlerini, nebevî hadisleri, sahabî ve tabiîn eserlerini tahric ettim. Bu yoldaki hedefimiz müellifçe

¹⁶⁴ Makasidu's-Şeria.

belirlenmiş olan ilmî malzemenin korunması ve okuyucuya sunulan faydanın eksiksiz olarak sağlanmasıdır.

Bu ilmî bölüme hizmet etme ve yeni bir formda okuyucunun istifadesine sunma şeref ve saadetine nail olduğuma inanıyorum. Allah müellife de, diğer âlimlerimize ve selef-i salihînimize de rahmetiyle muamele buyursun! Bizim adımıza ve tüm Müslümanlar adına onları hayırla mükâfatlandırınsın! Ferdî ve toplumsal hayatımızda hak yoluna, dosdoğru yola erişebilmemiz için önümüzü aydınlatmaları hasebiyle gerçekleştirdikleri iyiliklerinin karşılığını ahiret yurdunda onlara kat kat versin!

Bu mütevazı çabalarımı kabul buyurması için kerem sahibi Rabbime yalvanyorum! Vech-i kerimi için ihlâsla yapılmış bir amel olarak kabul buyurması, ihlâsa nail kılması, ayaklarımı sırat-ı mustakiminde sabit kılması için yakarıyorum!

Son olarak bu risalenin gözden geçirilmesi özverisinde bulunan saygıdeğer üstad Muhammed Muhyiddin el-Asfar'a -Allah kendisini muhafaza buyursun- en derin teşekkür ve saygılarımı bildirmek isterim. Bu risaleyle ilgili çalışmalarında kendisinden ilmî ve manevî her türlü desteği gördüm. Allah onu hayırla mükâfatlandırınsın! Dünya ve ahirette bol sevaplar ihsan etsin! Sıhhat ve afiyet nimetlerini bahşetsin! Hem bizim, hem de diğer ilim talebeleri için ömrünü uzun etsin!

Ayrıca muhakkik âlim, üstad Zuheyr eş-Şâviş'e de en içten teşekkür ve takdirlerimi sunmayı bir borç bilirim. İlim yolunda kendisinden sevgi, samimiyet ve vefadan başka bir şey görmedim. Her iki risale için mukaddime kaleme almış olması hasebiyle kendisine minnet borçluyum. Araştırma ve tahkik alanında önümde yeni yeni yollar, hayırlı kapılar

açılmasına ön ayak olan değerli ilmî yönlendirmeleri ve irşadları ile beni şerefletirmiştir. Her iki diyarda kendisine Allah en güzel ve en hayırlı sevaplar bahşetsin!

Değerli oğlu (el-Mektebu'l-İslâmî genel müdürü) üstad Bilal eş-Şâviş'e de kitap neşri ve değerli İslâm mirasının ih-yası yolunda gösterdiği küçümsenemeyecek çabalarından ötürü takdir ve teşekkürlerimi sunarım. Kendisi değerli, şefkatli ve tüm muamelelerinde güzel ahlaka sahip bir kardeşir. Allah kendisini en güzel mükâfatlara nail eylesin!

Son olarak tüm manaları ile üstün saygı ve sevgiyi değerli, müşfik, sevgili ana-babama; hayat arkadaşım Ümmü Âişe'ye sunmak isterim. Bu risalenin hazırlanmasında duaları daima benimle olmuştur. Allah kendilerini en hayırlı mükâfatlara nail eylesin! Sıhhat, afiyet ve hayırlı uzun ömürler ihsan eylesin! Allah işitendir; yakın olandır; duaları kabul edendir.

Rabbimiz bizden kabul buyur! Hiç kuşkusuz ki Sen işitensin, her şeyi bilensin! Allah yarattıklarının en hayırlısı olan Muhammed'e, ailesine ve tüm ashabına salât eylesin!

Muhammed Rahmetullah Hafız

Muhammed Nâzım en-Nedvî

4 Ocak 2003/1423

Doha / Katar

ŞEYHU'L-İSLÂM TAKIYYUDDİN AHMED İBN TEYMIYYE

İbn Teymiyye, ilim ve davet alanındaki eserleri, ıslah ve yenilik çalışmaları, İslâm ümmetinin yeniden canlanması ve uzun yıllar boyunca sönük bırakılmış ictihad ateşinin alevlenmesi için verdiği cihad mücadelesi, bu yolda var olan engellerin kaldırılması için ve bu yüce hedefe, (yani kör ve donuk taklide, dar görüşlü taassup sonucu kapatılmış olan ictihad kapısının yeniden açılması hedefine) varmayı engelleyen unsurların giderilmesi için gösterdiği çabalarından dolayı İslâm tarihinin altın harflerle kayda geçtiği mübarek ve üstün bir şahsiyettir.

Bu parlak yıldız, bu muhteşem kahraman, ilim alanında kolları sıvamış ve sahip olduğu şer'î ilimler ve dinî bilgilerle etrafına ışık saçmıştır. "Ümmetin selefinin anlayışı ışığında Kitap ve sünnete bağlılık" sloganı ile kendine özel ve ayrıcalıklı bir yol belirlemiştir.

Hangi şeref, hangi mutluluk, Müslüman insanın hayatının Rabbanî metotla süslenmesinden ve nebevî örnekliğin izini takip etmesinden daha büyük ve yüce olabilir?

O nebevî örneklik ki; Kitabullah'ta varid olan hükümlerle ve sünnet-i seniyye tarafından belirlenmiş hayırlı ilk üç asırdaki ümmetin selefi tarafından takip edilmiş olan kaide ve usullere temsil olunmaktadır.

Hiç kuşku yok ki bu üstün kişilik bendeniz gibi güçsüz ve yetersiz bir yazar tarafından konu edilmekten çok daha yüce ve şöhrat sahibidir. Hatta tanıtılmaya bile gerek yoktur.

Zira hakkında telif edilmiş birçok kitap, yayınlanmış birçok makale ve gerçekleştirilmiş birçok araştırma bulunmaktadır.

Yapılan bu çalışmalar bu yüce şahsiyetin hayatının tüm yönlerini, İslâm ümmeti için bıraktığı eserleri ve hizmetleri, özellikle de şirk ve bidat gibi tüm şaibelerden uzak duru ve pak İslâm akidesinin yayılması, saptırıcı ve batıl fikirlerin bertaraf edilmesi, yaygın hale gelmiş bidatlerin, ananeleşmiş tutumların, hakkında ilahî bir delil bulunmayan gayr-ı İslâmî geleneklerin kökünün kurutulması, İslâm'a zıt güçlerle savaşılmaması, Allah'ın bahsettiği her tür güçle, beyan yoluyla, fikirlerin doğrulunun sağlanmasıyla, can, mal, değerli-değersiz her şeyin harcanmasıyla ve maddî-manevî her şeyin bu yolda feda edilmesiyle tertemiz İslâm şeriatının muhafazasının sağlanması gibi hizmetlerini ele almaktadır.

Tabî ki söz konusu şahsiyeti ve menkıbeleri hakkında aynı şeyleri tekrarlayanın bir gereği de yoktur. İbn Teymiyye *rahimehullah*'ın biyografisinin -tabir-i caizse- yalnızca ana başlıklarını zikretmekle yetineceğim. Şöyle ki:

İsmi, Soy ve Künyesi:

Şeyhu'l-İslâm, imam, müctehid, mücahid, tertemiz İslâm şeriatının destekçisi (Nâsıru's-Şerîa), Muhammedî sünnetin yılmaz savunucusu Takıyyuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdilhalîm b. Abdisselam İbn Teymiyye.

Doğumu, Yetiştirilmesi, Eğitimi ve Hadis Dinlemesi:

Harran'da¹⁶⁵ 10 Rebiulevvel 660 h. yılında dünyaya gelmiştir. Yedi yaşına kadar Harran'da kalmış, sonra babası

¹⁶⁵ Şeyh Çavuş'un da dediği gibi Harran, Harranu'l-Cezîra'dır. Türkiye Cumhuriyeti topraklarındadır. Bazılarının sandıkları gibi Dimeşk bölgesinde yer alan Harran değildir.

ve ailesiyle birlikte Dimeşk'e (Şam'a) göçmüştür. Dimeşk'te mükemmel bir şekilde yetişmiştir. Allah onu bakımlı bir fidan gibi yetiştirmiştir. Daha küçük yaşına rağmen soyluluğunun ve üstün özelliklerinin belirtileri üzerinde görülmekteydi.

Küçük yaşından itibaren ciddiyet ve çalışkanlıkla vak-tini değerlendiriyordu. Kur'an'ı ufak yaşta hatmetmiş; ardından hadis ezberlemekle, fıkıh ve Arap diliyle meşgul olmuştu. Bu alanda parlak bir şahsiyet haline gelmiştir. Bunun yanında zikir, hadis ve eserlerin anlatıldığı meclislere de devam etmiştir.

Sahih rivayetlere sahip olan birden fazla hocadan birçok kitap dinlemiştir. İmam Ahmed'in *Müsned*'i, Buhari ve Muslim'in *Sahih*'leri ve diğer *Sünen* kaynakları gibi İslâm'ın ana kaynaklarının her birini birkaç kez dinlemiştir. Hadis alanında ilk ezberlediği eser, İmam Humeydî'ye ait olan *el-Cem'u Beyne's-Sahîhayn*'dir. Çeşitli ilimler alanında vakıf olmadığı eser sayısı azdır.

Sanki ilim onun etine ve kanına işlemiştir. İlim onun için aslı bir kisve haline gelmiştir.

İmam Zehebî, kendi hocaları ile ilgili eserinde şunları kaydetmiştir: "Hadis dinlemiştir. Kendi kendine hadis ilmi talebinde bulunmuş, tahrirler yapmış, rical ve tabakatları incelemiştir. Başkasının elde edemediklerine ulaşmıştır. Kur'an tefsiri alanında parlamış, Kur'an'ın ince manalarına akıcı bir tabiatla ve yanık bir gönülle nüfuz etmiştir. İşkâl bulunan noktalara eğilmiş ve daha önce hiç görülmemiş çıkarımlarda bulunmuştur. Hadis ilmi ezberi konusunda da parlamıştır. Fıkıh ilmi, mezheb ihtilafları, ashab ve tabiîn fetvaları konularında da insanlar içinde üstün bir konuma

sahip olmuştur. Usul, furû, ta'lil ve ihtilaflar bakımından Arap diline de hâkimdir."

Zehebî ayrıca şunları ifade etmiştir: "Gördüğüm kadıyla en hafız olanlar dört kişidir: İbn Dakîk el-'İyd, Dimyâtî, İbn Teymiyye ve Mizzî. İbn Dakîk el-'İyd, aralarında hadis fıkhi bakımından en ileri olanlarıdır. Dimyâtî nesep ilmini en iyi bilenleridir. İbn Teymiyye metin ezberi en iyi olanlarıdır. Mizzî de rical ilmine en vakıf olanlarıdır."

Başına Gelen Sıkıntılar:

İbn Teymiyye'nin başına imtihan kabilinden birçok sıkıntı gelmiştir. Aylarca, senelerce hapsedilmiştir. Düşmanları ona birçok kez suikast düzenlemek istemiş; gizli-açık birçok hileler kurmuşlardır. Allah *celle celâluhû* ise İbn Teymiyye'yi onların şerlerinden muhafaza etmiştir. Düşmanları İbn Teymiyye'yi, hapsedmekle karalayacaklarını sanmışlar; ama Allah bunu bir fazilete ve ziynete çevirmiştir.

Ulemanın Övgüsü:

Allame İbn Dakîk el-'İyd, İbn Teymiyye hakkında şunları kaydetmiştir: "Öyle bir adam gördüm ki tüm ilimler gözünün önünde duruyor. Onlardan dilediğini alıyor; dilediğini bırakıyor."

Hafız Fethuddin b. Seyyidinnâs el-Ya'merî de şunları ifade etmiştir: "Sünen ve eserleri hıfzetmiştir. Tefsir alanında söz söylediğinde sancağı elinde tutar. Fıkıh konusunda fetva verdiğinde hedefine vasil olur. Hadis alanında bir şey söylediğinde de, hadis ve rivayet ilminin gerçekten hakkını verir. Mîl ve Nihal alanında ise ondan daha bilgisini, sancağı ondan daha yükseklerde dalgalanan birini görmedim."

Şeyh İmaduddin el-Vâsıtî şöyle demiştir:¹⁶⁶ "Sahip olduğu ilim, amel, hal, ahlak, ittiba, kerem, hilm ve haramların delindiği sırada Allah'ın hakkını en güzel şekilde yerine getirmek bakımından şu hocanız İbn Teymiyye gibi biri gökkubbe altında görülmüş değildir..."

İmam el-Mizzî de şunları kaydetmiştir: "Onun bir benzerini görmedim. O da kendisinin bir benzerini görmüş değildir. Kitabullah'ı, Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in sünnetini daha iyi bilen ve bunlara daha dikkatlice tabi olan bir başka kimse görmedim."

Âlimler İbn Teymiyye'nin sahip olduğu ilme, fazilete ve yüksek konuma bakarak çeşitli lakaplar vermişlerdir: Allame, mücahid, hafız, müctehid, hüccet, müfessir, Rabbanî imam, ümmetin müftüsü, ilim deryası, mana ve lafız süvarisi, çağının benzersiz şahsiyeti, bütün zamanların en iyisi, Şeyhu'l-İslâm, insanların önderi, zamanın en bilgisi, Kur'an'ın tercümesi, zahidler bayrağı, biricik abid, bidatçilerin korkulu rüyası...

Vefatı:

İbn Teymiyye *rahimehullah* 20 Zulkade 628 h. yılında pazartesi gecesı seher vaktinde, Dimaşk Kalesi'nde Kur'an okuduğu sırada **"Takvâ sahipleri cennetlerde ve ırmakların kenarlarında, güçlü ve yüce Allah'ın huzurunda hak meclisindedirler."** (Kamer, 54-55) ayetine vardığında vefat etmiştir.

¹⁶⁶ et-Tezkira ve'l-l'tibâr ve'l-İntisâr li'l-Ebrâr fî Nasihati İhvâni Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye adlı eserinin 30. sayfasında bu ifadeleri kaydetmektedir. Eser, Şeyh Zuheyr eş-Şâviş tarafından tahkik edilmiş, el-Mektebu'l-İslâmî tarafından da yayınlanmıştır.

Vefat ettiği gün çok kalabalıktı. Cenazesine erkek-kadın herkes katılmıştı. Erkekler 60-100 bin arası; kadınlar da çatılara çıkmış olan haricinde 15 bin civarındaydı. Cenazesinde ağlayışlar, yakarışlar dolayısıyla bir gürültü olmuştu. Birçok İslâm beldesinde, Yemen ve Çin'de¹⁶⁷ dahi gıyabî cenaze namazı kılınmıştı. Dimaşk'ın doğusunda Sofiler Kabristanı'na defnedilmiştir. Mekânı cennet olsun!

Biyografisinin Kaynakları:

1- *el-A'lâmu'l-'Aliyye fî Menâkıbi İbn Teymiyye*, İmam Bezzâr, thk. Zuheyr Şâviş, el-Mektebu'l-İslâmî, 4. bsk., Beyrut 1423h.

2- *er-Raddu'l-Vâfir 'alâ men Ze'am bi enne men Semmâ İbn Teymiyye Şeyh al-İslâm Kâfir*, Allame Muhammed b. Ebî Bekr İbn Nâsıreddin ed-Dimaşkî (ö. 751h.), thk. Zuheyr Şâviş, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 1393h.

3- *Zeylu Tabakâti'l-Hanâbile*, İmam Receb el-Hanbelî el-Bağdâdî (2/387), es-Sunnetu'l-Muhammediyye Matbaası, 1372h.

4- *Fevâtu'l-Vefeyât*, Muhammed b. Şakir b. Ahmed el-Ketbî (1/62), es-Sa'âde Matbaası, 1951m.

5- *el-Bedru't-Tâli'*, Allame Şevkânî (1/63), es-Sa'âde Matbaası, Kahire 1348h.

¹⁶⁷ İbn Teymiyye'nin biyografine yer veren çoğu kitabın nakli bu şekildedir. Bununla birlikte aslında ölenin, ölümünün gerçekleştiği yerde cenaze namazının kılınması yeterlidir. Habeş Kralı Necaşi'de olduğu gibi gıyabî cenaze namazı, cenaze namazının kılınmadığı durumlarda geçerlidir. İçlerinde Müslümanların bulunmadığı bir toplum içinde vefat eden Necaşi için Hz. Peygamber *sallâllâhu aleyhi ve sellem* gıyabî cenaze namazı kıldırılmıştır. Çeşitli sebeplerden dolayı cenaze namazı kılınamayan kimseler de aynı durumdadır. (Zuheyr)

6- *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, Dâvûdî (1/45), Şeyh Muhammed b. Ali b. Ahmed ed-Dâvûdî, el-İstiklâlu'l-Kubrâ Matbaası, Kahire

7- *el-Menhelu's-Sâfî ve'l-Mustevfâ ba'de'l-Vâfî*, Şeyh Cemaluddîn Yusuf b. Tağrî Bedrî (1/336), Dâru'l-Kütubi'l-Misriyye, Kahire

8- *Mu'cemu'l-Muhaddisîn*, İmam Zehebî Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz Ebû Abdillâh (1/25), Mektebetu's-Sadîk, Taif 1408h.

9- *el-'Ukûdu'd-Durriyye min Menâkıbı Şeyhill-İslâm İbn Teymiyye*, Şeyh Muhammed b. Ahmed b. Abdilhâdî İbn Kudâme el-Makdisî, es-Sunnetu'l-Muhammediyye Matbaası, thk. Şeyh Muhammed Hâmid el-Fakkî, Mısır.

10- *eş-Şehâdetu'z-Zekiyye fî senâi'l-Eimmeti 'alâ İbn Teymiyye*, Allame Mur'î b. Yusuf el-Kermî el-Hanbelî, Dâru'l-Furkân ve Muessesetu'r-Risâle, thk. Necm Abdurrahmen Halef, Beyrut.

11- *Mantık İbn Teymiyye ve Menhecuhu'l-Fikrî*, Dr. Muhammed Haseney ez-Zeyn, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 1979m.

12- *el-Kelimu't-Tayyib*, Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye, thk. Şeyh Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî. Naşir Şeyh Zuheyr Şâviş'in mukaddimesine bakınız. 6. bsk., el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 2003m.

13- *Tercumetu Şeyhill-İslâm İbn Teymiyye*, Muhammed Kürd Ali, 3. bsk., el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 1978m.

14- *İbn Teymiyye Batalu'l-İslâhi'd-Dînî*, Şeyh Mahmud Mehdî el-İstanbûlî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut.

NAMAZIN İKAMESİ VE NAMAZDA İTMİNAN

ALLAH VE RASÛLÜNÜN NAMAZIN İKAMESİ, EKSİKSİZ VE MÜKEMMEL KILINMASI VE NAMAZDA İTMİNAN HAKKINDAKİ EMİRLERİNİN BEYANI:

Kur'an'dan Deliller:

Allah *teâlâ*, Kitabının birçok yerinde “**Namazı ikame edin, zekâtı verin!**” (Nisâ, 77) buyurmuştur. Söz konusu ayet-i kerimelerinde şöyle emretmektedir:

“Gerçekten insan, pek hırslı (ve sabırsız) yaratılmıştır. Kendisine fenalık dokunduğunda sızlanır, feryat eder. Ona imkân verildiğinde ise pinti kesilir. Ancak namaz kılanlar öyle değildir.” (Meâric, 19-22)

“Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir; Onlar ki, namazlarında huşû içindedirler; Onlar ki, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler. Onlar ki, zekât verirler. Ve onlar ki, iffetlerini korurlar; Ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (cariyeleri) hariç. (Bunlarla ilişkilerden dolayı) kınanmış değillerdir. Şu halde, kim bunun ötesine gitmek isterse, işte bunlar, haddi aşan kimselerdir. Yine onlar (o müminler) ki, emanetlerine ve ahidlerine riayet ederler. Ve onlar ki, namazlarına devam ederler.” (Muminûn, 1-9)

“Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz o (sabır ve namaz), Allah'a saygıdan kalbi ürpe-

renler dışında herkese zor ve ağır gelen bir görevdir.”

(Bakara, 45)

“Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki, bunlar namazı bıraktılar, nefislerinin arzularına uydu-
lar. Bu yüzden ileride sapıklıklarının cezasını çekecek-
ler.” (Meryem, 59)

“Huzura kavuşunca da namazı dosdoğru kılın; çün-
kü namaz, müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır.”

(Nisâ, 103)

“Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a
saygı ve bağlılık içinde namaz kılın.” (Bakara, 238)

Bu ayet-i kerimelerdeki delaletin açıklaması ileride ge-
lecek.

Sünnetten Deliller:

Buhârî ve Muslim, *Sahîhayn*'da,¹⁶⁸ Sünen sahipleri
Ebû Dâvûd,¹⁶⁹ Tirmizî,¹⁷⁰ Nesâî¹⁷¹ ve İbn Mâce¹⁷² kendi

¹⁶⁸ Buhârî, K. Ezan (757, 793, 6251, 6667); Muslim, “Vucûb Kırâeti'l-Fâtiha
fi Külli Rek'a" Babı (397) (1/298).

¹⁶⁹ Ebû Dâvûd, “Salâtu men lâ Yukim Sulbuhü fi'r-Rükû ve's-Sucûd" Babı,
(856) (1/226). Ayrıca Bkz. Şeyh Muhammed Nâsiruddin el-Elbânî,
Sahihu Sunen Ebî Dâvûd, (726), Zuheyr eş-Şâviş'in danışmanlığında,
Bsk. Mektebu't-Terbiyeti'l-'Arabî li Duveli'l-Halîc.

¹⁷⁰ Tirmizî, “Mâ Câe fi Vasfi's-Salât" Babı, (303) (2/104). Ayrıca Bkz. Şeyh
Muhammed Nâsiruddin el-Elbânî, *Sahihu Sunen-i Tirmizî* (248), eş-
Şâviş danışmanlığında.

¹⁷¹ Nesâî, *el-Muctebâ*, “Fardu't-Tekbîrati'l-Ülâ" Babı, (884) (2/124); Ayrıca
Bkz. Şeyh Muhammed Nâsiruddin el-Elbânî, *Sahihu Sunen-i Nesâî*,
(851), eş-Şâviş danışmanlığında.

¹⁷² İbn Mâce, “İtmâmi's-Salât" Babı, (1060) (1/336). Ayrıca Bkz. Şeyh
Muhammed Nâsiruddin el-Elbânî, *Sahihu Sunen-i İbn Mâce*, (869), eş-
Şâviş danışmanlığında.

eserlerinde, İmam Ahmed gibi¹⁷³ *Müsned* sahipleri ve daha başka kaynakların Ebû Hureyre *radiyallâhu anh'tan* tahrir ettiklerine göre Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* mescide girdi. Ardından bir adam da girdi. Adam namazını kıldı, sonra geldi ve Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem'e* selam verdi. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* de onun selamına karşılık verdi ve "Geri git ve namaz kıl! Çünkü sen namaz kılmadın." dedi. Adam gitti ve namazı yine önceki kıldığı gibi kıldı. Sonra Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem'e* selam verdi. Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* "ve aleyke's-selâm" dedi. Sonra da "Geri git ve namaz kıl! Sen namaz kılmadın." dedi. Böyle üç defa aynı şeyi yaptı. Adam. "Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, bundan daha güzelini yapamıyorum. Öğret bana!" dedi. Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: "Namaza kalktığın zaman tekbir al! Sonra Kur'an'dan kolayına gelen ne varsa onu oku! Sonra tam anlamıyla düzgün bir şekilde rükû et! Sonra dimdik olana kadar ayağa kalk! Sonra tam düzgün bir şekilde secde et! Sonra kalkıp tam olarak düzgün bir biçimde otur! Namazının tümünde aynen bu şekilde yap!" Buhârî'ye ait olan bir rivayette "Namaza kalktığın zaman güzel bir abdest al! Sonra kıbleye yönel ve tekbir al! Kur'an'dan kolayına gelen ne varsa onu oku! Sonra düzgün bir rükû yap! Sonra başını kaldırıp dimdik dimdik olarak ayağa kalk! Sonra düzgün bir biçimde secde yap! Sonra sırtın iyice

¹⁷³ Ahmed, *Musned*, (9615) (2/437), el-Mektebu'l-İslâmî bsk.; İmam Ebû Ya'lâ, *Musned*, (6577) (11/449); İmam Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kübrâ*, "Mâ Yedhul bihi fi's-Salâti ine't-Tekbîr" Babı, (2091) (2/15). Ayrıca Ebû 'Avâne Yakûb b. İshâk el-İsferâînî, *Musned*, (1609) (1/434), thk: Eymen b. 'Arif ed-Dimaşkı.

düz olana kadar başını secdeden kaldırıp otur! Sonra yine düzgün bir secde yap!” ifadeleri yer almaktadır.

Yine Buhârî'ye ait olan bir rivayette “Sonra düzgün bir biçimde rükû et! Sonra Sırtın düzgün olacak şekilde başını kaldırıp ayağa kalk!” lafzı yer alır. Rivayetin bundan sonraki kısmı da aynıdır. Bir rivayette de “Böyle yaptığın takdirde namazın (eksiksiz) tamam olmuş olur. Bunlardan biri eksik olduğunda ise namazından eksiltmiş olursun.”¹⁷⁴ buyurmuştur.

Rivayete göre Rufâ'a b. Râfi radiyallâhu anh, “Bir adam mescide girdi.” dedi ve hadisi zikretti. Onun anlattıklarında şu ifadeler de yer almaktadır: “Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem ‘Hiçbir insanın namazı, abdest almadıkça, abdesti yerli yerinde yapmadıkça, sonra tekbir alıp Allah’a hamd ve senada bulunmadıkça, Kur’an’dan diletiğini okumadıkça, sonra Allahu Ekber diyerek düzgün bir biçimde rükuya gitmedikçe, sonra tekrar Allahu Ekber demedikçe, ardından rükûdan dimdik olana dek ayağa kalkmadıkça, sonra düzgün bir şekilde secdeye varmadıkça, sonra Allahu Ekber demedikçe, ardından düzgünce oturana dek başını secdeden kaldırmadıkça, sonra Allahu Ekber demedikçe, sonra mafsalları tam sükûnet bulana dek secde etmedikçe, sonra başını kaldırıp tekbir almadıkça namazı tamam olmaz. Bunları yaptığı takdirde namazı tamam olur.’ buyurdu.”

Bir diğer rivayette de şu ifadeler yer almaktadır: “Sizden birinizin namazı, Allah azze ve celle’nin emrettiği gibi

¹⁷⁴ Bu lafzı Ebû Dâvûd, (856)’da zikretmiştir. Ayrıca Bkz. Şeyh Muhammed Nâsiruddin el-Elbânî, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, Zuheyr eş-Şâviş danışmanlığında, (762), Mektebu’t-Terbiye li Duvelî’l-Halîc bsk.; Ebû ‘Avâne, *Musned*, (1609) (1/434 ve 2/104).

mükemmel bir şekilde abdest almadıkça, yani yüzünü ve dirseklere kadar ellerini yıkamadıkça, başını meshedip ayaklarını yıkamadıkça, sonra tekbir alıp Allah'a hamd etmedikçe, daha sonra Kur'an'dan kendisine izin verildiği kadar ve kolayına geleni okumadıkça, -birinci lafzın benzerini zikretmiş ve şöyle demiştir:- daha sonra tekbir alıp yüzünü -belki de alnını demişti- iyice yere yerleştirip bütün mafsalları itminan ve sükunet bulunmadıkça, daha sonra tekbir alıp omurgası dimdik olana dek kalkıp oturmadıkça... -namazı dört rekat olarak bu şekilde anlatıp bitirdikten sonra şöyle demiştir:- ...Sizden birinizin namazı bunları yapmadıkça tamam olmaz." Sünen sahipleri; Ebû Dâvûd,¹⁷⁵ Nesâî,¹⁷⁶ İbn Mâce,¹⁷⁷ Tirmizî.¹⁷⁸ Her iki rivayetin de lafzı Ebû Dâvûd'a aittir.

Üçüncü rivayette ise şöyle buyrulmuştur: "Kalkıp da kıbleye yöneldiğin vakit tekbir al! Sonra Ümmü'l-Kur'an'ı (Fatihâ'yı) ve Allah neyi okumanı dilediyse onu oku! Rûku ettiğinde avuçlarını dizlerine koy ve sırtını düz tut!" Ve şöyle devam etmiştir: "Secde ettiğinde secdeni düzgün yap! (Secdeden) kalktığında sol uyluğunun

¹⁷⁵ Ebû Dâvûd, (764, 858), "Salâtu men Lâ Yukîmu Salbuhû fi'r-Rükû ve's-Sucûd" Bâbı.

¹⁷⁶ Nesâî, *el-Muctebâ*, "er-Ruhsa fi Terki'z-Zikr fi's-Sucûd (1136) (2/225); *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, (1088); ayrıca *es-Sunenu'l-Kubrâ*, (722) (1/241).

¹⁷⁷ İbn Mâce, *Sahîhu Sünen-i İbn Mâce*, "Mâ Câe fi'l-Vudû 'alâ mâ Emer Allâh teâlâ" Bâbı, (373, 460).

¹⁷⁸ Tirmizî, *Sahîhu Sunen-i Tirmizî*, "Mâ Câe fi Vasfi's-Salât (247, 302); İmam İbnu'l-Cârûd, *el-Muntekâ*, (194) (1/58), thk. el-Bârûdî; el-Hâkim, *el-Müstedrek*, (881) (1/368); Dârimî, "Ellezî Yetimmu'r-Rükû ve's-Sucûd" Bâbı, (1329) (1/350); İmam Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*, 1/35; İmam Dârekutnî, "Vucûbu Ğasli'l-Kademeyn ve'l-Ukbeyn" Bâbı (4) (1/95), thk. Abdullah Hâşim Yemânî; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, (3673) (2/345); (198) (1/44).

üzerine otur!”¹⁷⁹ Bir rivayette de şöyle buyrulmuştur: “Sen namaza kalktığın zaman tekbir al! Sonra Kur’an’dan kolayına geleni oku!” Bu rivayette şu ifadeler de yer almaktadır: “Namazın ortasında oturduğun zaman itminan ile otur ve sol uyluğunu yay, sonra da teşehhüd oku! Sonra kalktığın vakit, ta namaz bitene kadar aynı şekilde davran!”¹⁸⁰ Bir başka rivayette de şöyle buyrulmuştur: “Allah’ın sana emretmiş olduğu şekilde abdest al! Sonra teşehhüdde bulun ve ayağa kalk. Sonra tekbir al! Eğer ezberinde Kur’an’dan bir şey varsa onu oku! Yoksa Allah’a hamd et, tekbir ve tehlilde bulun!” Ayrıca bu rivayette “bunlardan bir şeyi eksik yaparsan namazından eksiltmiş olursun.”¹⁸¹ ifadesi de vardır.

Hız. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* namazını düzgün kılmayan bu kişiye namazını tekrar iade etmesini emretmiştir. Allah ve Rasûlünün emri mutlak olduğu zaman vücubiyet ifade eder. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* bu kişiye, namaza kalktığında da, rükû ve secdelerinde de itminanı emretmiştir. Bu mutlak emir, vücubiyet bildirir. Ayrıca

¹⁷⁹ Ebû Dâvûd, *Sahihu Sunen-i Ebî Dâvûd*, (765, 859), “Salâtu men lâ Yukim Salbuhû fi’r-Rükû ve’s-Sucûd” Babı; İmam Beyhakî, *es-Sunenu’l-Kubrâ*, (3764) (2/374); ayrıca Muhammed es-Saîd ez-Zağlûl tahkikli el-Kirâe Halfe’l-İmâm’da (7) (1/15)’te tahrir etmiştir. İmam Zeylâi, *Nasbu’r-Râye*, (1543) (1/364); (1553) (1/366), thk. Muhammed ‘Avâme.

¹⁸⁰ Ebû Dâvûd, *Sahihu Sunen-i Ebî Dâvûd*, (766, 860), “Salâtu men lâ Yukimu Salbuhû fi’r-Rükû ve’s-Sucûd” Babı; İmam Tahâvî, bazı lafzi farklılıklarla (1/232), “Mikdâru’r-Rükû ve’s-Sucûd Ellezî Lâ Yuczi Ekall minhu” Babı; Heysemî. *Mecma’u’z-Zevâid*, (4528) (5/39)’da zikretmiştir. Beyhakî de *es-Sunenu’l-Kubrâ*, (2625) (2/133), “Sunnetu’t-Teşehhud fi’r-Rek’ateyn el-Evveleyn” Babı’nda zikretmiştir.

¹⁸¹ Ebû Dâvûd, *Sahihu Sunen-i Ebî Dâvûd*, (767, 861), İbn Huzeyme, *Sahih*, (545), (1/274), el-Mektebu’l-İslâmî; Tirmizî, *Sahihu Sunen-i Tirmizî*, (247, 302); Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebir*, (4527) (5/39), thk. Şeyh Hamdî b. Abdilmecid es-Selefi.

ona “*sen namaz kılmadın*” demiştir. Yaptığı o ilk filin/hareketin namaz olduğunu kabul etmemiş, reddetmiştir. Bir amelin reddedilmesi, ancak vaciplerinden biri gerçekleştirilmediği durumda mümkün olabilir.

Vaciplerin Mükemmelliğiyle Müstehabların Mükemmelliği Arasındaki Fark:

O kimse Allah *celle celâluhû*'nun vacip kıldığı tarzda ameli işlemiş olsaydı, vaciplerinden değil de yalnızca müstehablarından bir unsurun bulunmaması nedeniyle reddedilmesi doğru olmazdı. Bazı insanlar, “*Mescide komşu olanın mescidden başka yerde namazı olmaz.*”¹⁸² hadisinde olduğu gibi bu konu da sadece mükemmelliğin kayb olduğunun ifade edilmesidir.” derler. Şöyle karşılık verilir: Evet, bu, mükemmelliğin yok olduğunun ifadesidir. Fakat söz konusu olan vaciplerin mükemmelliği midir, yoksa müstehabların mükemmelliği midir? Hak olan birincisidir. İkincisi ise batıldır. Böyle bir şey ne Allah *celle celâluhû*'nun kelimasında, ne de Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in kelimasında yer almaktadır. Böyle bir şey doğru değildir. Bir şeyin vacipleri şayet mükemmelse, reddedilmesi nasıl doğru olabilir ki? Böyle bir şey caiz olsa öncekilerin de, sonrakilerin de bütün namazlarının reddedilmesi caiz olurdu. Çünkü müstehabların mükemmelliğinin sağlanması en nadir görülebilecek şeylerden biridir.

Binaenaleyh Kitab'da ve sünnette amellerin reddedildiğiyle ilgili hususlar bu amellerin vaciplerinden bazının bulunmayışı sebebiyledir. Meselâ Allah *teâlâ* şöyle buyurmuştur: “**Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da ver-**

¹⁸² Bu hadisle ilgili olarak daha sonra bilgi verilecek.

diğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar.” (Nisâ, 65)

“(Bazı insanlar:) ‘Allah’a ve Peygamber’e inandık ve itaat ettik.’ diyorlar; ondan sonra da içlerinden bir grup yüz çeviriyor. Bunlar inanmış değildirler.” (Nûr, 47)

“Müminler ancak Allah’a ve Rasûlüne iman eden, ondan sonra asla şüpheye düşmeyen kimselerdir.” (Hucurât, 15)

“Müminler, ancak Allah’a ve Rasûlüne gönülden inanmış kimselerdir. Onlar, o Peygamber ile ortak bir iş üzerindeyken ondan izin istemedikçe bırakıp gitmezler.” (Nûr, 62) Benzer daha birçok ayet bulunmaktadır.

Bu minvalde olmak üzere Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Emaneti (güvenilirliği) bulunmayanın imanı olmaz.”¹⁸³

“Fatıhasız namaz olmaz.”¹⁸⁴

¹⁸³ Tariklerinin çokluğundan dolayı hasen bir hadistir. Ebû Ya’lâ, *Musned*, (2863) (5/247)’de Enes *radiyallâhu anh’tan* Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*’in bu sözünü tahrir etmiştir. Makdisî, *el-Ehâdisu’l-Muhtârâ*, (2661) (7/224)’te tahrir etmiş ve isnadının hasen olduğunu söylemiştir. Heysemî, *Mecma’u’z-Zevâid*, “Lâ İmâne limen lâ Emânete leh’ Babi (1/96)’da Enes *radiyallâhu anh’tan* merfu olarak zikretmiş ve şöyle demiştir: “Ahmed, Ebû Ya’lâ, Bezzâr, *el-Evsat’ta* Taberânî rivayet etmiştir. Senedinde Ebû Hilâl bulunmaktadır. İbn Maîn ve başkaları tevsik etmiştir. Nesâî ve diğerleri ise zayıf olduğu değerlendirilmesinde bulunmuşlardır.” Taberânî, *el-Kebîr*’de (1132) (11/213) mufasssal bir hadis içinde İbn Abbas *radiyallâhu anhuma’dan* tahrir etmiştir. Ayrıca Kudâî, *Musnedu’s-Şihâb* (848) (2/43); Deylemî, *el-Firdevs bi Me’sûri’l-Hattâb*, (7972) (5/207); Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ ve Muzilu’l-İlbâs*, (2984) (2/467).

¹⁸⁴ Bu lafızla Ebû ‘Avâne, *Musned*, (1668) (1/451; 2/125)’te Ebû Hureyre *radiyallâhu anh’tan* tahrir etmiştir. Ayrıca Beyhakî, *es-Sunenu’s-Suğrâ*, “Fardu’s-Salât ve Sunenuhâ” Babi, (355) (1/236), thk. Diyâurrahman

“Abdestsiz namaz olmaz.”¹⁸⁵

“Mescide komşu olanın namazı, ancak mescidde olur.”¹⁸⁶ hadisinin bu lafzı hakkında Hz. Peygamber sallallâhu

el-A'zamî; Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*'de Ubâde b. Sâmit'ten merfu olarak “Fatıhasız ve beraberinde iki ayet olmaksızın namaz olmaz” şeklinde tahrir etmiştir. Taberânî bunu *el-Evsat*'ta rivayet etmiştir. Derim ki; “beraberinde iki ayet olmaksızın” kısmı dışındakiler sahihtir. Senedde Hasen b. Yahyâ el-Haşenî bulunmaktadır ki, Nesâî ve Dârekutnî tarafından zayıf addedilmiş; Dihyem, İbn Adiy, bir rivayette İbn Maîn tevsik etmiştir. *Mecma'u'z-Zevâid*, (2/115); Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, (3787) (2/380)'de Ebû Saîd el-Hudrî'den merfu olarak tahrir etmiştir. İmam Ebû Yusuf, el-Âsâr, “Vudû” Babı, thk. Ebu'l-Vefâ, (1/1)'de tahrir etmiştir. Bu rivayeti Taberânî, *el-Evsat*, (2262) (2/372)'de Ubâde b. Sâmit'ten merfu olarak zikretmiştir. İshak b. Râhuye, *Musned*, thk. Dr. Abdulğafûr el-Belûşî (126) (1/179)'da Ebû Hureyre *radiyallâhu anh'tan* merfu olarak zikretmiştir. Ayrıca Buhârî, *Halku Ef'âli'l-İbâd*, (1/105)'te tahrir etmiştir.

¹⁸⁵ Bu lafızla Munâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, (6/429)'da; Hamza el-Curcânî, *Târihu Curcân*, (1/357)'de İbn Abbas *radiyallâhu anhuma* yoluyla zikretmiştir. Hafız İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*'de (2/146) Kureyş'in mevlası Hibbân'ın biyografisinde Hibbân → babası → dedesi yoluyla dedesinin şöyle anlattığını rivayet eder: “Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem minbere çıktı ve ‘Ey insanlar! Dikkat edin! Abdestsiz namaz olmaz...’ buyurdu.”

¹⁸⁶ Hakim, *el-Müstedrek ala's-Sahihayn*, (898) (1/373), Ebû Hureyre *radiyallâhu anh'tan*; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, (4722, 4721, 5028)'de Hz. Ali *radiyallâhu anh'ın* sözü olarak mevkuf; (4724) (3/57)'de Ebû Hureyre *radiyallâhu anh'tan* merfu olarak tahrir etmiştir. Dârekutnî (1/20-419) hem Câbir b. Abdullah *radiyallâhu anh* hem de Ebû Hureyre *radiyallâhu anh'tan* Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'e merfu olarak tahrir etmiştir.

Rabî b. Hubeyb el-Ezdî, *Musned*, (256) (1/108)'de Câbir b. Zeyd → İbn Abbas *radiyallâhu anhuma* → Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem yoluyla tahrir etmiştir. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, (3469) (1/303)'te Hz. Ali *radiyallâhu anh'ın* sözü olarak tahrir etmiştir. Abdurrezzak, *el-Musannef*, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, (1915) (1/497)'te Hz. Ali *radiyallâhu anh'ın* sözünden tahrir etmiştir.

aleyhi ve sellem'den mahfuz olmadığı söylenmiştir. Abdulhak el-İşbîlî, hepsi de sika olan ravilerden rivayet ettiğini zikretmiştir. Her halukârda bu, Hz. Ali *radiyallâhu anh*'tan rivayet edilmiştir. Fakat *Sunen* kaynaklarında Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'den gelen bir benzeri de bulunmaktadır. O şöyle buyurmuştur: “Çağırıcı (ezanı) işitip de sonra mazeretsiz yere icabet etmeyen namazı yoktur.”¹⁸⁷

Hafız İbn Hacer el-Askalânî şöyle demiştir: “Mescide komşu olanın namazı ancak mescidde olur.” hadisi zayıftır. *Fethu'l-Bârî*, 1/439. İbnü'l-Cevzî, Hz. Ebû Hureyre *radiyallâhu anh*'tan merfu olarak hadisi zikrettikten sonra şöyle demiştir: “Bu hadis sahih değildir.” *el-İlelu'l-Mutenâhiye*, 1/410. Câbir *radiyallâhu anh*'ın tarikini zikrettikten sonra “İsnadında mechul raviler vardır.” demiştir. ayrıca Hz. Âişe *radiyallâhu anhâ* tarikinden de hadisi zikretmiş ve “Sahih değildir.” demiştir. a.g.e. (1/411).

İmam Aclûnî, hadisin hükmü hakkında ulemanın görüşlerini zikrettikten sonra şöyle özetlemiştir: “Sonuç olarak bu rivayet, Hz. Ali'den mesurdur. Ve *Sunen* hadisi olan “Kim çağırıcı (ezanı) işitir de icabet etmezse -mazereti bulunması dışında- onun namazı yoktur.” hadisinin şahitlerindendir. San'ânî, uydurma olduğunu söylemiştir. İbn Hazm, “Bu hadis zayıftır ve Hz. Ali'nin kavli olarak sahihtir.” demiştir. *Keşfu'l-Hafâ*, (2/491 ve 566).

Hafız, *et-Telhis*'te şunları kaydetmiştir: “Mescidin komşusu olanın namazı ancak mescidde olur.” hadisi insanlar arasında meşhurdur. Ancak sabit bir isnadı bulunmayan zayıf bir rivayettir.” *Telhisu'l-Habir*, (2/31), *el-Medinetu'l-Munevvere bsk.* Ayrıca Bkz. *Nasbu'r-Râye*, 4/13-412. Aynı şekilde Zeylaî de hadisin zayıf olduğunu bildirmiştir.

- ¹⁸⁷ İbn Hibbân, *Sahih*, (2064) (5/415)'de İbn Abbas *radiyallâhu anhuma*'dan merfu olarak tahrir etmiştir. Lafzı şu şekildedir: “Çağırıcı (ezanı) işitip de icabet etmeyen -mazereti bulunması dışında- namazı yoktur.” Hâkim, hadisi zikrettikten sonra şöyle demiştir: “Bu hadis Gânder ve Şube'nin birçok ashâbı mevkuf kabul etmiştir. Buhârî ve Muslim'in (Şeyhayn'ın) şartlarına muvafık olmasına rağmen tahrir etmemişlerdir.” *el-Müstedrek*, (894) (1/372). Ayrıca Makdisî, *el-Ehâdisu'l-Muhtâra*, (251) (10/239)'da tahrir etmiştir. Bir benzerini Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*, (2/42)'de Ebû Mûsâ'dan merfu olarak tahrir et-

Hiç şüphesiz ki bu rivayet, çağrıda bulunan müezzi-
ne icabet etmenin ve cemaatle birlikte namaz kılmanın
vaciplerden olduğu sonucunu gerektirmektedir. Nite-
kim *Sahîhayn*'da sabit olduğu üzere İbn Ümmi Mektûm
radiyallâhu anh "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben evi uzak birisiyim.
Bana yardımcı olan bir kılavuzum da yok. Namazı evim-
de kılmam konusunda bana ruhsat verebilir misin?" dedi.
Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* "Ezanı duyuyor mu-
sun?" diye sorunca o "Evet" dedi. Hz. Peygamber *sallallâhu*
aleyhi ve sellem de "Senin için bir ruhsat bulamıyorum."
dedi.¹⁸⁸ Fakat bu vacibi terk ettiğinde kişinin ceza alıp al-
mayacağı ve namaz konusunda yerine getirdiği diğer fiiller-
den dolayı sevap kazanıp kazanmayacağı konusu alimler
arasında tartışmalıdır. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in
"Böyle yaptığında namazın tamam olur. Bunlardan bir
şeyi eksik bırakırsan, namazından eksiltmiş olursun."
sözü bu konuyla alakalıdır.

Ortadan kalktığı belirtilen mükemmelliğin Hz. Pey-
gamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in zikretmiş olduğu bu ek-

miş ve şunları söylemiştir: "Senedinde Kays b. er-Rabî bulunmaktadır. Şube, Süfyan es-Sevrî tevsik etmiştir. Bir grup alim ise zayıf say-
mıştır." İmam Beyhakî, rivayetin merfu ve mevkuf tariklerini zikrettik-
ten sonra "Mevkuf daha sahihtir." demiştir. *es-Sunenu'l-Kubrâ*, (4719)
(3/57). İbn Mâce, *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce*, (645, 793); Dârekutnî,
(1/419, 429), "el-Hass li Cârî'l-Mescid alâ's-Salâti fih illâ min 'Uzr" Babı;
Abdurrezzâk, *el-Musannef*, (1914) (1/497) Hz. Ali ve Hz. İbn Abbas
radiyallâhu anhum'un kavlınden tahrir etmiştir. Aynı şekilde Taberânî,
el-Evsat, (4303) (4/314)'te İbn Abbas *radiyallâhu anhum*'dan merfu ola-
rak tahrir etmiştir.

¹⁸⁸ Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, K. Salât, (516, 552); İbn Mâce,
Sahîhu Sunen-i İbn Mâce, K. Mesâcid ve'l-Cemâ'ât..., (792); Hakim, *el-*
Müstedrek, (903), (1/375); Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, (4727) (3/34);
Ahmed, *Musned*, (15468) (3/423).

siksizlik olduğu açıklanmıştır. Çünkü bunlardan birini terk eden kişi namaz konusunda Allah'ın vacip kıldığı şeylerden birini eksik bırakmış demektir. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in diğer bir rivayetteki “*Bunları yaptığı takdirde namazı tamam olur.*” sözü bunu ifade eder.

Bunu destekleyen bir husus da Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in sözü geçen şahsa, namazı iade etmesini emretmiş olmasıdır. Şayet terkedilmiş olan şey müstehab olsaydı, namazın tekrar iade edilmesini emretmezdi. Bu nedenle benzer şekilde kusurlu davranan kimsenin Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in emrettiği gibi namazı iade etmesi emredilir. Fakat kişi namazı iade etmese ve fiili eksik kalsa “Böyle bir namazın varlığı ile yokluğu aynıdır, yani terk etmiş olması nedeniyle cezalandırılmaz.” denilebilir mi? Ya da “Yaptığı kadarıyla sevap alır, terk ettiklerinden ötürü de ceza görür. İşlediği nafileler terk ettiği vacipleri onarır.” denmesi mümkün müdür? Bu tartışmalı bir konudur. İkincisi daha zahirdir. Çünkü Ebû Dâvûd ve İbn Mâce, Enes b. Hakîm ed-Dabbî'nin şunları anlattığını rivayet etmişlerdir: “Bir adam, Zitad'dan -ya da İbn Ziyad'dan- korktu ve Medine'ye geldi. Ebû Hureyre *radiyallâhu anh* ile karşılaştı. Şöyle anlattı: “Bana soyumu sordu. Ben de ona soyumu söyledim. Ardından ‘Ey delikanlı! Sana bir hadis söyleyeyim mi?’ dedi. ‘Elbette, Allah sana merhamet etsin!’ dedim. (Yunus ‘Zannederim ki onu Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'den zikretti.’ demiştir.) Şöyle dedi: “İnsanın kıyamet gününde amelleri içinden ilk önce hesaba çekileceği şey namazıdır.” Ve devam etti: “Rabbimiz -daha iyi bildiği halde-, meleklerle, ‘Kulumun namazına bakın bakalım! Tam mı yapmış, eksik mi?’ der. Şayet tam ise, namaz onun lehine tam olarak yazılır. Eksik olan varsa (Allah *celle celâluhû*), ‘Bakın bakalım! Kulumun hiç

nafilesi var mı?’ der. Nafilesi varsa, ‘(eksik olan namazını) nafilesinden tamamlayın!’ der. Daha sonra ameller işte bu şekilde hesap edilir.”¹⁸⁹

Ebû Hureyre radiyallâhu anh’ın lafzında şu şekildedir: “Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdu ki: “Kıyamet gününde amelleri içinde kulun ilk hesaba çekileceği şey, namazıdır. Namazı düzgün ise, felaha ve necaha erişir. Namazı fasid ise, zarar ve ziyan görür. Farzlardan bir şey eksikse Rab teâlâ ‘Bakın bakalım kulumun hiç nafilesi var mı?’ der. Farzdan eksik olan nafiyleyle tamamlanır. Sonra diğer amelleri de bu minval üzere hesap edilir.” Tirmizî rivayet etmiş ve hasen hadistir, demiştir.¹⁹⁰

Ayrıca Ebû Dâvûd ve İbn Mâce, Temîm ed-Dârî radiyallâhu anh’ın Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem’den naklettiği aynı manadaki hadisi rivayet etmişlerdir. Bu hadiste Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, “Sonra aynı şekilde zekat hesap edilir. Sonra da bu minvalde diğer ameller ele alınır.”¹⁹¹ demiştir.

¹⁸⁹ Ebû Dâvûd, “Kavlu’n-Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem Küllu Salâtin lâ Yetimmuhâ Sâhibuhâ Tutemmu min Tatavvu’ih” Babı, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, (770, 864); İbn Mâce, *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce*, (1172, 1425); Hâkim, *el-Müstedrek*, (965) (1/394). Hakim “İsnadı sahih bir hadistir. Fakat Buhârî ve Muslim tahrir etmemişlerdir. Ayrıca Muslim’in şartına göre sahih bir isnada sahip bir de şahidi vardır.” demiştir. Beyhakî, *es-Sunenu’l-Kubrâ*, (3813) (2/386); İmam Ahmed, *Musned*, (9490) (2/425)

¹⁹⁰ Tirmizî, *Sahîhu Sunen-i Tirmizî*, (337, 414); Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, (451, 465), “el-Muhâsebe alâ’s-Salât” Babı.

¹⁹¹ Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, (771, 866); İbn Mâce, *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce*, ... (1426). Ayrıca Hakim, *el-Müstedrek*, (966, 967) (1/394); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, (36007) (7/272); İmam Ahmed, *Musned*, (16920, 23195) (4/103, 5/377); Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, (826) (1/11-310) Rivayetin tariklerini zikrederek detaylandırmıştır.

Aynı şekilde Ebû Mesûd el-Bedrî radiyallâhu anh'tan da benzer bir rivayet gelmiştir. Şöyle demiştir: “Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdu ki: ‘Adamın sırtı rûku ve secdelerde dümdüz olmadıkça namazı yeterli olmaz.’¹⁹² Sünen sahiplerinin dördü rivayet etmiştir. Tirmizî, “Hasen-sahih hadis” demiştir. Bu hadis, adamın rükulanı tam muredil, düzgün; secdeleri de iyice yerleşerek yapmadığı sürece namazının yeterli olmayacağı konusunda sarihtir. Dolayısıyla rûku ve secdelerde itidalin vücbiyetine delalet etmektedir.

Namazda İtidal ve İtminanın Vacip Olması:

Bu mesele, her ne kadar itminan meselesi değilse bile onunla uygunluk arzeden ve ondan ayrılmayan bir meseledir. Çünkü bu hadis, itidalin vacip olduğu konusunda sarih bir nasır. Rükû ve secdelerin eksiksiz/tam olarak yapılabilmesi için itidal vacip olduğuna göre itminan daha da vaciptir. Çünkü hadiste “Rükû ve secdelerde sırtını dümdüz yapar.” -yani rükû ve secdelerden başını kaldırırken- buyrulmuştur. Sırtın düz bir hale getirilmesi rükû ve secdelerin tam olarak yapılmasının gereğidir. Çünkü kişi rükû sırasında tam eğilecekken kalkıp doğrulabilir; secde yaparken de tam secdeye gidecekken kalkabilir ya da oturup düz bir hale gelebilir. Eğilmek ve kalkmak, rükû ve secdelerin iki tarafı, eksiksiz ve tam olarak yapılması için gerekli unsurlardır. Bu sebeple Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem “rükû ve secdelerde omurgasını düz tutar” buyurmuştur.

¹⁹² Tirmizî, K. Salât, *Sahîhu Sunen-i Tirmizî*, (217, 265); Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, K. İftitâh, (982/1027, 1063/1111); Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, K. Salât, (761/855); İbn Mâce, *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce*, K. İkâmeti's-Salât ve's-Sunne fihâ, (710/870); Dârimî, *Sunen*, K. Salât, (1327)

Bu da bizlere şunu açıklamaktadır: İki itidalden (secde ve rükuya gidiş ve kalkış itidallerinden) biri olan bu hususun vacip olması, rükû ve secdeleri eksiksiz ve tam olarak yapmanın vücubiyeti gibidir. Nitekim geçen hadiste şöyle ifade edilmiştir: *“Sonra tekbir alır ve secde eder. Mafsalları itminana erişecek ve sakinleşecek şekilde yüzünü yere iyice yerleştirir. Sonra tekbir alır ve kalkıp makadının üzerine, omurgası iyice düz bir şekilde oturur.”* Omurganın dik bir hale getirilmesinin secdeye gitme anında değil secdeden kalkma sırasında olduğunu bildirmiştir.

Hız. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* geçen bu iki hadiste bu iki itidalin ve itminanın vacip olduklarını beyan etmiştir. Fakat rükû, secde ve kuûd hakkında şöyle buyurmuştur: *“Rükûda itminan bulasın; secdelerde itminan bulasın; otururken de itminan bulasın.”* Rükûdan kalkmakla alakalı olarak da şöyle buyurmuştur: *“Ayakta itidali sağlayasın; tam düzgün bir şekilde ayakta dikilesin.”* Çünkü ayağa kalkan kişi dikilir ve düzgün bir şekilde durur. Bu, itminanın bir gereğidir.

Kişi, rükû ve secde halindeyken yayılmaz. Oturan ise itidal ve dik durmakla nitelenmez. Zira oturan kişi, özellikle de teverrük oturuşunda sağa, sola ya da öne doğru eğik durabilir. Çünkü üzerine oturmuş olduğu uzuvları dik ve mutedil değil, eğiktir. Bununla birlikte İbn Mâce, Hız. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in, rükûdan kalkmakla alakalı olarak şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *“Ayağa kalkıp itminan bulasın.”*¹⁹³

¹⁹³ İbn Mâce, *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce*, Şeyh el-Elbânî, Şeyh Şâviş tertibi, K. İkâmeti's-Salât ve's-Sunne fihâ, (869/1060), Mektebu't-Terbiye el-'Arabî li Duvelî'l-Halîc bsk.

Bu da bizlere şunu açıklamaktadır: İki itidalden (secde ve rükuya gidiş ve kalkış itidallerinden) biri olan bu hususun vacip olması, rükû ve secdeleri eksiksiz ve tam olarak yapmanın vücutbiyeti gibidir. Nitekim geçen hadiste şöyle ifade edilmiştir: *“Sonra tekbir alır ve secde eder. Mafsalları itminana erişecek ve sakinleşecek şekilde yüzünü yere iyice yerleştirir. Sonra tekbir alır ve kalkıp makadının üzerine, omurgası iyice düz bir şekilde oturur.”* Omurganın dik bir hale getirilmesinin secdeye gitme anında değil secdeden kalkma sırasında olduğunu bildirmiştir.

Hız. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem geçen bu iki hadiste bu iki itidalin ve itminanın vacip olduklarını beyan etmiştir. Fakat rükû, secde ve kuûd hakkında şöyle buyurmuştur: *“Rükûda itminan bulasın; secdelerde itminan bulasın; otururken de itminan bulasın.”* Rükûdan kalkmakla alakalı olarak da şöyle buyurmuştur: *“Ayakta itidali sağlayasın; tam düzgün bir şekilde ayakta dikilesin.”* Çünkü ayağa kalkan kişi dikilir ve düzgün bir şekilde durur. Bu, itminanın bir gereğidir.

Kişi, rükû ve secde halindeyken yayılmaz. Oturan ise itidal ve dik durmakla nitelenmez. Zira oturan kişi, özellikle de teverruk oturusunda sağa, sola ya da öne doğru eğik durabilir. Çünkü üzerine oturmuş olduğu uzuvları dik ve mutedil değil, eğiktir. Bununla birlikte İbn Mâce, Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in, rükûdan kalkmakla alakalı olarak şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *“Ayağa kalkıp itminan bulasın.”*¹⁹³

¹⁹³ İbn Mâce, *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce*, Şeyh el-Elbânî, Şeyh Şâviş tertibi, K. İkâmeti's-Salât ve's-Sunne fihâ, (869/1060), Mektebu't-Terbiye el-Arabî li Duvelî'l-Halîc bsk.

Ali b. Şeyban el-Hanefî'den rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: "Çıktık; Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in yanına vardık. Ona biat ettik ve arkasında namaz kıldık. Gözünün ucuyla bir adamın namazı ikame etmediğini -yani rükû ve secdelerinde sırtını doğrultmadığını- gördü. Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* namazı bitirince şöyle buyurdu: "Ey Müslümanlar topluluğu! Rükû ve secdelerinde sırtını düzeltmeyenin namazı yoktur!"¹⁹⁴

İmam Ahmed'in bir diğer rivayetine göre Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "Rükûları ve secdeleri arasında sırtını doğrultmayan adama Allah nazar etmez."¹⁹⁵

İmam Ahmed, *Musned*'de Ebû Katâde *radıyallâhu anh*'tan şu rivayette bulunmuştur: "Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: 'Hırsızlık bakımından insanların en kötüsü, namazından çalandır.' "Ey Allah'ın Rasûlü! İnsan namazından nasıl çalabilir?" diye sordular. "Rükû ve secdelerini tam olarak yapmaz." ya da "Rükû ve secde-lerde sırtını tam doğrultmaz."¹⁹⁶ buyurdu." Lafızdaki bu

¹⁹⁴ İmam Ahmed, *Musned*, (16276) (4/23); İbn Mâce, *Sahihu Sunen-i İbn Mâce*, "er-Rükû fi's-Salât" Babı, (711/871). Ayrıca İbn Huzeyme, *Sahih*, (593) (1/300), (667) (1/333); İbn Hibbân, *Sahih*, (1891) (5/217); Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, (4995) (3/105).

¹⁹⁵ İmam Ahmed, *Musned*, (10721) (2/525). Ayrıca İbnu'l-Cevzi, *et-Tahkik fi Ehâdisi'l-Hilâf*, (501) (1/381)'de tahrir etmiştir. Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*'de zikretmiş ve şöyle demiştir: "Abdullah b. Zeyd el-Hanefî → Ebû Hureyre tarikinden İmam Ahmed rivayet etmiştir. Fakat mezkur ravinin hiçbir tercümesini bulamadım. Talk b. Ali el-Hanefî'den rivayete göre Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "Allah celle celâluhû ...a nazar etmez." İmam Ahmed; *el-Kebir*'de Taberânî rivayet etmiştir. Ravileri sikadır." *Mecma'u'z-Zevâid*, (2/120).

¹⁹⁶ İmam Ahmed, *Musned*, (22638) (5/310). Ayrıca Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*'de zikretmiş ve şöyle demiştir: "Ahmed, *el-Kebir* ve *el-Evsat*'ta

tereddüdün zahiri her iki lafızdan kastedilen mananın aynı olduğunu göstermektedir. Diğer benzerlerinde de olduğu üzere şek/tereddüd, sadece lafızdadır.

Karga Gagalaması Gibi Namaz

Kılmanın Yasaklanması:

Abdurrahman b. Şibl *radiyallâhu anh*'tan gelen rivayete göre Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "*Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem mescidde karga gibi gagalamaktan; yırtıcı hayvanlar gibi kolları yere koyup yayılmaktan ve develer gibi yer edinmekten nehyetmiştir.*"¹⁹⁷ Bu üç fiil, cinsleri bakımından farklı farklı olsa da hayvanlara benzemek gibi bir ortak noktaya sahip olduklarından Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* tarafından bir arada zikredilmiştir. Kargaların yaptıklarına benzemekten; yırtıcı hayvanların ve develerin fiillerine benzemekten nehyetmiştir. Karga gibi gagalamak, diğer iki fiilden daha kötüdür. Çünkü hakkında başka hadisler de vardır. *Sahîhayn*'da Katâde → Enes *radiyallâhu anh* tarikinden gelen hadiste Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "*Rükûda ve secdede mutedil, düzgün olun. Herhangi biriniz kollarını köpek gibi kesinlikle*

Taberânî rivayet etmiştir, ricali sahih ricalidir." *Mecma'u'z-Zevâid*, (2/120), "Mâ Câe fi'r-Rükû ve's-Sucûd" Babı; Munzirî, *et-Tergîb ve't-Terhîb*, (748) (1/198)'de zikretmiş ve sonra şunları kaydetmiştir: "Ahmed, Taberânî, *Sahîh*'te İbn Huzeyme ve Hâkim rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir." *Tergîb ve't-Terhîb*, (1/198); Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, (359) (1/140).

¹⁹⁷ Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, K. Salât, (768/862); Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, K. Tatbîk, (1064/1112); İbn Mâce, *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce*, K. İkâmeti's-Salât ve's-Sunne fihâ, (1176/1429); Dârimî, *Sunen*, K. Salât (1323). Ayrıca Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, (2560) (2/118); Ahmed, *Musned*, (15510, 15511) (3/428).

yaymasın!”¹⁹⁸ Özellikle de bir hadiste şöyle beyan etmiştir: “Bu, münafıkların namazındandır.” Allah *celle celâluhû* ise Kitabında münafıkların amelini kabul etmeyeceğini haber vermiştir. Muslim, *Sahîh*’inde Enes b. Mâlik *radıyallâhu anh*’tan Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir. “İşte münafığın namazı. Güneş şeytanın iki boynuzu arasına gelene (batmaya yaklaştığı ana) kadar bekler ve kalkıp dört rekat gagalar. (Namazı) içinde de Allah’ı çok az zikreder.”¹⁹⁹ Münafığın hem farz namazın vaktini, hem de gagalayarak namazın fiilini zayi ettiğini bildirmiştir. Bu hadis, ikisi de vacibi terk olan. her iki tutumun da zemmine delalet eder.

Bu hadis, namazı gagalarcasına kılmanın caiz olmadığına, nifak sahibi kimsenin amelinden olduğuna açık bir hüccettir. Nifak ise tümünden haramdır. Bu hadisin bizzat kendisi bağımsız bir hüccettir ve önceki hadisi tefsir etmektedir. Allah *celle celâluhû* şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz münafıklar Allah’a oyun etmeye kalkışıyorlar; halbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir. Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah’ı da pek az hatıra getirirler.” (Nisâ, 142) Bu, namazını gagalarcasına kılıp rükû ve secde-

¹⁹⁸ Buhârî, “Lâ Yefteriş Zirâ’ayhi fi’s-Sucûd” Babı (822); Muslim, “el-İtidâl fi’s-Sucûd ve Vad’u’l-Keffeyn alâ’l-Ard...” Babı (393) (1/355). Ayrıca Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, “el-İtidâl fi’s-Sucûd” Babı (1062/1110); Beyhakî, *Sunen*, “Yada’u Keffeyhi ve Yerfe’u Mirfakayhi ve Lâ Yefteriş Zirâ’ayhi” Babı (2531) (2/113); Ahmed, *Musned*, (12123) (3/115).

¹⁹⁹ Muslim, K. el-Mesâcid ve Mevâdi’u’s-Salât (137/160); Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, K. Mevâkîf, (487/511), Bu rivayette “Oturup ikinci namazını gözler...” ifadesi de yer alır. Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebi Dâvûd*, K. Salât, (399/413), Bu rivayette “Biri güneş sararana kadar oturur...” ifadesi vardır. “Geciktirir (yumhil)” lafzını İbn Hibbân, *Sahîh*, (259) (1/492)’de tahrir etmiştir.

lerini itidal ve itminan ile tam olarak yapmayanlar hakkında şiddetli bir tehdittir. Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in yapmış olduğu benzetme çok güzel bir benzetmedir. Gıdalar bedeninin azığı olduğu gibi namaz da kalplerin azığıdır. Nasıl ki beden az miktardaki besinle tam gıdalanamazsa/beslenemezse, kalp de namazı gagalarcasına kılınca gıdasını tam alamaz. Bilakis namazın, tam ve eksiksiz bir namaz olması ve kalbi azıksız bırakmaması gerekir.

Avamdan bazı kimselerin rivayet ettikleri bir hadiseyi inceleyelim: “Hz. Ömer b. Hattab *radiyallâhu anh* namazını gagalayarak kılan bir adam gördü ve bu şekilde yapmasını nehyetti. Adam bunun üzerine ‘Şayet Hattab bunun gibi tek bir kere gagalasa cehenneme girmez.’ dedi. Hz. Ömer sustu.” Bu hadisenin hiçbir aslı yoktur. Bana ulaştığı kadarıyla bir ilim ehli tarafından ne sahih ne de zayıf kaynaklarda zikredilmiştir. Yalan olduğu apaçıktır. Çünkü münafıklar bundan daha da fazlasını gagalayıp durmaktalar. Fakat buna rağmen cehennemin en alt derekesindedirler.

Rükû ve Secdelerini Tam Olarak Yapmayan, Aç Olduğu Halde Bir ya da İki Hurma Yiyen Gibidir:

Ebû Abdillâh el-Eş'arî eş-Şâmî'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* ashabına namaz kıldırdı. Sonra onlardan bir grupla birlikte oturdu. O sırada bir adam içeri girdi ve namaz kılmaya başladı. Rükû etti ve secdelerini, gagalarcasına yaptı. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* ona bakıyordu. Şöyle buyurdu: ‘Şunu görüyor musunuz? Ölse, karganın kanatlı karıncaları gagalaması gibi gagaladığı için Muhammed milleti üzere ölmüş olmaz. Böyle namaz kılıp rükûsunu tam yapmayan, secdelerini de gagalarcasına yapan kim-

se aç olduğu halde bir ya da iki tane hurma yiyen, fakat açlığını yatıştırmayan kimse gibidir. Abdesti güzelce alın! Dokunacak ateşten dolayı (abdest suyu değmeyen) ökçelerin vay haline! Rükûları ve secdeleri tam yapın!" Ebû Sâlih şöyle dedi: "Ebû Abdillâh el-Eş'arî'ye, bu hadisi sana kim tahdis etti?" dedim. "Ordu komutanları Halid b. Velîd, Amr b. Âs, Şurahbil b. Hasene, Yezîd b. Ebî Sufyân. Bunların hepsi de "Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'i şöyle derken işittim." diyorlardı. Ebû Bekir b. Huzeyme, *Sahîh*'te hadisin tamamını rivayet etmiştir. İbn Mâce de bir bölümünü rivayet etmiştir.²⁰⁰

Ayrıca *Sahîh-i Buhârî*'de Ebî Vâil → Zeyd b. Vehb tarafından gelen rivayete göre Huzeyfe b. Yemân *radiyallâhu anh*, rükû ve secdelerini tam olarak yapmayan bir adam gördü. Adam namazını bitirince yanına çağırdı ve Huzeyfe ona şöyle söyledi: "Sen namaz kılmadın. Şu an ölsen, Allah'ın, Muhammed *sallallâhu aleyhi ve sellem*'i yarattığı fıtrat üzere ölmüş olmazsın." Ebû Vâil'in lafzı da şu şekildedir: 'Sen namaz kılmadın. -Ve zannedirim ki- Şu an ölsen, Muhammed *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in sünneti üzere ölmüş olmazsın.' dedi."²⁰¹

Namazını tam olarak kılmayan bu kişi itminanı, itidali ya da her ikisini birden terk etmiştir. Fakat hepsini değil bir kısmını terk etmiş olması gerekir. Çünkü karga gagalaması, iki secde arasının çok kısa tutulması, rükûdan hemen

²⁰⁰ İbn Huzeyme, *Sahîh*, (665) (1/332), thk. Dr. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî bsk. Ayrıca Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*, "Fimen lâ Yetimmu Salâtehû ve Nesiye Rükû'ahâ ve Sucûdehâ" Bâbı (2/121)'de tahrir etmiş ve şöyle demiştir: "Taberânî, *el-Kebîr*'de ve Ebû Ya'lâ rivayet etmiştir. İsnadı hasendir."; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, (2406); Ebû Ya'lâ, *Musned*, (7350) (13/333).

²⁰¹ Buhârî, K. Salât (389, 808).

secdeye varılması; rükû veya secde olduğu söylenebilecek şeylerin yapılmış olması durumunda bir eksiklik oluşturma-
sa gerektir. Yukarıda anlatılan kişi, rükû ya da secde denil-
mesi mümkün olan fiillerde bulunmuştur. Fakat tam olarak
yapmamıştır.

Bununla birlikte Huzeyfe, ona "Sen namaz kılmadın."
 demiştir. Namaz kılmış olduğunu kabul etmemiştir. Sonra
da "Şu an ölsen, Allah'ın Muhammed *sallallâhu aleyhi ve
sellem*'i yarattığı fitrat üzere, (sünnet üzere) ölmüş olmaz-
sın." demiştir. Burada fitrat ve sünnet ile kastedilen, din
ve şeriattır; müstehabların yapılması değil. Çünkü müste-
habların terk edilmesi böyle bir kınama ve tehdidi gerek-
tirmez.

Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in yapmış ol-
duğu müstehabların tümünü yaparak ölen neredeyse yok
gibidir. Çünkü onların kelimelerindeki fitrat ve sünnet lafzı,
-her ne kadar bazı kimseler sünnete "farz olmayan şey"
gibi ıstilahî bir anlam verseler de- din ve şeriattır. Böyle
bir ıstilahî anlam da kastedilebilir. Nitekim Hz. Peygamber
sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Allah size Ra-
mazan orucunu farz kıldı. Ben de size kıyamını sünnet
kıldım."

Sünnet lafzı, Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in
belirlediği nafileleri içermekten çok O'nun belirlediği va-
cipleri ihtiva etmektedir. Nitekim sahih kaynaklarda ken-
disinden gelen rivayette İbn Mesûd *radiyallâhu anh* şöyle
 demiştir: "Allah, Peygamberiniz *sallallâhu aleyhi ve sellem*
 için hidayet sünnetleri teşri kılmıştır. Sizler, şu evinde geri
 kalan kimse gibi evinizde namaz kılsanız Peygamberinizin
 sünnetini terk etmiş olursunuz. Peygamberinizin sünnetini
 terk ettiğinizde de sapıtırsınız. Ben öyle günümüzü görmü-

şümdür ki, nifakı belli münafıktan başkası cemaatten geri kalmıyordu.”²⁰²

Bir hadis de Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*’in şu sözüdür: “Benim sünnetime ve benden sonraki raşid ve hidayet ehli halifelerin sünnetine sarılın! Bu sünnete tutunun ve ona azı dişlerinizle sıkı sıkı yapışın!”²⁰³

Namazın İkamesi İmkan Oranınca Namazın Eksiksiz Kılınmasını da İçerir:

Çünkü Allah *celle celâluhû* Kitabı’nda namazın ikamesini emretmekte ve namazı zayi ederek gaflet içinde kılanları yermektedir. Allah *teâlâ* birçok yerde “**Namazı ikame edin!**” buyurmuştur. Namazın ikamesi, imkan elverdiğince tam ve eksiksiz kılınmasını da içermektedir. İleride de geleceği üzere Enes b. Mâlik *radiyallâhu anh*’ın hadisinde Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Rükû ve secdeleri ikame edin (düzgün yapın)! Zira ben sizleri arkamdan görebilirim.” Bir rivayette de “Rükû ve secdeleri tam yapın!” buyurmuştur. Bu hadisin delaleti ilerideki satırlarda açıklanacak.

Bu husustaki Kur’an’dan delil, Allah *celle celâluhû*’nun şu ayetidir: “**Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kafirlerin**

²⁰² Muslim, “Salâtu’l-Cemâ’ min Suneni’l-Hudâ” Babı (654) (1/453); İbn Mâce, *Sahihu Sunen-i İbn Mâce*, “el-Meşy ilâ’s-Salât” Babı (631/777); Heysemî, *Mecma’u’z-Zevâid*, (8603) (9/118); Ahmed, *Musned*, (3936) (1/414).

²⁰³ Ebû Dâvûd, *Sahihu Sunen Ebî Dâvûd*, K. Sunne, (3851, 4607); Tirmizî, *Sahihu Sunen-i Tirmizî*, “Mâ Câe fi’l-Ahz bi’s-Sunne ve İctinâbi’l-Bida,” (2157/2828). Ebû İsâ “Hasen-sahih hadistir” demiştir. Dârimî, *Sahihu Sunen-i Dârimî*, “İttibâ’u’s-Sunne” Babı (95) (1/57); İbn Mâce, *Sunen*, “İttibâ’u Sunneti’l-Hulefâi’r-Râşidine’l-Mehdiyyin” Babı (40/42); Hâkim, *el-Mustedrek*, (329) (1/174). “Sahih hadis” demiştir.

size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur.” (Nisâ, 101) Allah *celle celâluhû* namazın rekat sayısında ve sıfatında kısaltmayı mübah kılmıştır. Bunu ise iki şarta; yolculuk ve korku şartlarına bağlamıştır. Yolculuk yalnızca rekat sayısında kısaltmayı mübah kılar. Nitekim Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Allah, yolcudan orucun ve namazın yarısının sorumluluğunu kaldırmıştır.”²⁰⁴ Bu sebeple Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*’in mütevatir olan ve ümmet tarafından üzerinde ittifak edilen sünneti “dört rekatlı namazların yolculukta iki rekat olarak kılınması” şeklindedir. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* yolculukta hiçbir zaman dört rekat olarak kılmamıştır. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer de ne hacda, ne umrede ne de cihadda dört rekat olarak kılmıştır.

Korku ise, namazın sıfatında kasrda bulunmayı mübah kılar. Nitekim Allah *celle celâluhû* yukarıdaki ayetin bir sonrasında şöyle buyurmuştur: “**Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırдыңın zaman, onlardan bir kısmı seninle beraber namaza dursunlar, silahlarını (yanlarına) alsınlar, böylece (namaz kılıp) secde ettiklerinde arkanızda olsunlar. Sonra henüz namazını kılmamış diğer grup gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da ihtiyat tedbirlerini ve silahlarını alsınlar.**” (Nisâ, 102) Allah *teâlâ* korku namazını haber vermiştir. Bu namaz Zâtu’r-Rikâ’da kılınan namazdır. Düşman bu savaşta kible tarafında bulunmaktaydı. Ayette ashabin da Rasûlullah

²⁰⁴ Beyhakî, *es-Sunenu’l-Kubrâ*, (2584, 2590) (2/103, 105); Nesâî, *Sahihu Sunen-i Nesâî*, (2150/2280); İbn Mâce, *Sahihu Sunen-i İbn Mâce*, (1353/1667); Tahâvî, *Şerhu Me’âni’l-Âsâr*, 1/423; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Evsat*, (6724) (7/17); Ahmed, *Musned*, 5/29.

sallallâhu aleyhi ve sellem'in arkasında namaz kıldığı bildirilmiştir. Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* ikinci rekata kalktığında ashab ayrılıp ikinci rekâtı kendi başlarına tamamlıyorlar, sonra gidip arkadaşlarına katılıyorlardı. Ayette **“secde ettiklerinde senin arkanda olsunlar”** buyurmuştur. Secdeyi özellikle onlar için belirtmiştir. Buradan onların münferid olarak hareket edecekleri anlaşılmaktadır. Sonra **“henüz namazını kılmamış diğer grup gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar”** buyurmuştur. Onların da bu şekilde yapacakları anlaşılmaktadır.

Bu namazda imamın arkasında durarak cemaatle kılanların gruplara ayrılması, ilk grupta yer alanların imamdán ayrılarak hareket etmeleri ve sonraki grubun da imamın selamından önce namaza durup kendi başlarına rekâtı tamamlamaları söz konusudur. Daha sonra Allah *celle celâluhû* şöyle buyurmuştur: **“Namazı bitirince de ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken (daima) Allah'ı anın. Huzura kavuşunca da namazı dosdoğru kılın!”** (Nisâ, 103) Emniyete kavuştuktan sonra namazı ikame etmelerini emretmiştir. Bu da namazın tamamlanmasını, korku ve yolculuk nedeniyle mübah kılınan kasrın/kısaltmanın terk edilmesini içermektedir.

Buradan da anlaşılmaktadır ki namazın ikamesinin emredilmesi, imkân nisbetinde tamamlanması emrini de ihtiva etmektedir. Korku namazıyla alakalı olarak **“onlara namazı ikame ettiğin zaman”** ayeti ise, yolculukta iki rekât olarak kılınmasının yolculuk bakımından ikame ve tamamlama olması gibi korku durumuna nisbeten ikame ve tamamlama olduğunu da gösterir. Nitekim *Sahîhayn*'da Ömer b. Hat-tab *radiyallâhu anh*'tan sabit olduğuna göre, o şöyle demiştir: “Yolculuk namazı iki rekâttır. Cuma iki rekâttır. Ramazan

bayramı namazı iki rekâttır. Bu, Peygamberiniz *sallallâhu aleyhi ve sellem* dili üzere tamamdır; kasr değildir.”²⁰⁵

Bu hadis, Muslim ve Sünen sahiplerinin Ebû Ya'lâ b. Umeyye'den yapılan şu rivayeti beyan etmektedir: Ya'lâ şöyle anlatmıştır: “Ömer b. Hattab *radıyallâhu anh*'a ‘Bugün insanlar namazı kasredebilirler mi? Allah **«Kafirlerin sizi fitneye düşürmesinden korkarsanız.»** buyuruyor. Bugün kasr kalkmamış mıdır?’ dedim. Şöyle cevap verdi: ‘Senin şaşırdığın bu konuya ben de şaşırmıştım. Bunu Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*’e söyledim. Şöyle buyurdu: «Bu, Allah’ın size *tasaddukta bulunduğ*u bir sadakadır. Onun sadakasını kabul edin!»’²⁰⁶ Şaşıran bu şahıs, namazın kasredilerek kılınmasının mutlak olarak emniyet yokluğu şartına bağlı olduğunu zannetmiştir. Sünnet ise kasrın iki türünün bulunduğunu ve bu iki türünün de kendine mahsus şartı bulunduğunu beyan etmiştir.”

Namaz, Zamanı ve Fiilleri ile Kayıtlı Bir Farzdır:

Sünnet, namazın yolculuktayken de tam olarak meşru kılındığını tesbit etmektedir. Çünkü insanlar bununla emrolunmuşlardır. Sıfat ve uygulamasında kasredilmişse de ecir ve sevapta böyle değildir. Namaz kılan kişi, bir zaman için

²⁰⁵ İbn Mâce, *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce*, “Taksîru’s-Salât fi’s-Sefer” (871/1063); Ahmed, *Musned*, (257) (1/37); Ebû Ya'lâ, *Musned*, (241) (1/207).

²⁰⁶ Muslim, *K. Salâti'l-Musâfirin ve Kasrihâ*, (286); Tirmizî, *Sahîhu Sunen-i Tirmizî*, Şeyh el-Elbânî, thk. Şeyh Zuheyr Şâviş, *K. Tefsiru'l-Kur'ân*, (2430/3238); Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, *K. Taksîru's-Salât fi's-Sefer*, (1357/1433); Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, *K. Salât*, (1059/1199); İbn Mâce, *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce*, *K. İkâmeti's-Salât ve's-Sunne fihâ*, (873/1065).

uzunca kılma emrine; bir zaman için de kısaltarak kılma emrine muhataptır. Aynı şekilde Allah *celle celâluhû* şöyle buyurmuştur: **“Huzura kavuşunca da namazı dosdoğru kılın! Çünkü namaz müminlere vakitli olarak (mevkût) farz kılınmıştır.”** (Nisâ, 103) *Mevkût* kelimesini selef “mefrûd” ve “vakitli” anlamında tefsir etmişlerdir. *Mefrûd* ise ölçüsü, sınırı belirlenmiş manasındadır. *Tevkât* (vaktini tayin), *takdir* (miktarını belirleme), *tahdid* (sınırlarını tespit) ve *fard* birbirine yakın anlamlı lafızlardır. Bu nedenle namazın miktarının belli edilmiş, sınırlarının tespit edilmiş ve vaktinin tayin edilmiş olmasını gerekli kılar. Bütün bunlar namazın zamanı ve hareketleriyle alakalıdır. Namazın fiillerinin belirlenmiş olması, zamanının belirlenmiş olmasından daha önceliklidir.

Ayrıca namazın sayısının beş olarak belirlenmiş olması; bir kısmının seferde dört, hazarda iki rekat kılınacağını, bir kısmının üç rekat olduğunu, bir kısmının ise hazarda da, seferde de iki rekat kılındığını ve namaz eylemlerin belirlendiğini ihtiva etmektedir. Bu nedenle mazeret durumunda, zaman bakımından takdim-tehirin bir türünü içeren cem işleminin yapılması caizdir. Nitekim aynı şekilde şeriâtın belirlemiş olduğu namazın sayı ve sıfatlarında kasretmek de caizdir. Namazın miktarının mazeret durumunda olduğu gibi mazeret olmadığı durumlarda da miktarı belli edilmiştir. Bu sebeple iki namazı cem ederek kılacak kimsenin gündüz namazını (öğle ve ikindiye) geceye; gece namazını (akşam ve yatsıyı) da gündüze tehir etme hakkı yoktur. Namazların adet ve sıfatlarında eksiltme yaparak kılan özür sahipleri için de aynı şey söz konusudur. Bu uygulamalar belli bir vakte ve sınıra bağlıdırlar. Fiillerin başlangıç ve bitişleri bakımından sınırları belirlenmiş olmalıdır. Meselâ

kıyam, dimdik olmakla sınırlıdır. Dolayısıyla dimdik olma sınırından çıkıp -kendi isteği ile- rükû eder gibi eğilse, kıyamın sınırına riayet etmemiş olur. Bilinmektedir ki kıyamda yapılan zikir, -yani kıraat- rükû ve secdelerde yapılan zikir-den daha faziletlidir. Fakat bizzat rükû ve secde eylemleri, kıyam fiilinden daha faziletlidir. Bu nedenle rükû ve secde, bizzat ibadettir. Şariatımızda bu tür fiillerle yapılan ibadetin, sadece Allah için yapılması caizdir. Buradan başka yerde zikredilmiş farklı deliller de bulunmaktadır.

Durum böyle olduğuna göre bu fiillerin, ne kadarı yapılabiliyorsa o kadarla sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Secde eden kişi, yere ulaşarak secde etmelidir. Bu, yapılabilenin en üst seviyesidir. Özür durumu haricinde bunun daha ilerisi yoktur.

İster kıyamdan, ister kuuddan secdeye gitsin, eğilirken secde başlamıştır. Secdenin başlangıcı bu şekilde takdir olunmuştur. Yani kıyam ya da kuuddan başlamalıdır. İyi-ye doğrulmadan henüz eğik vaziyetteyken yeniden secdeye varılmaz. Çünkü bu durum, imkan nisbetinde takdir ve tahdit edilmiş olmasına engeldir. Bu ne zaman vacip olursa rükûda ve iki secde arasında itidal de o zaman vacip olur.

Ayrıca burada rükû ve secdelerin tamam olarak yapılması da söz konusudur.

Bununla beraber namaz fiillerinin miktarları belirlenmiş olduğuna göre bir ölçüleri var demektir. İşte bu ölçü, itminandır. Karga gagalaması gibi gagalarcasına kılanın bu fiilinin hiçbir ölçüsü yoktur. Bir şeyin ölçüsü ve miktarı, varlığının aslı üzerinde bir ziyadedir.

Ölçü basit hareketler için olmaz, bilakis süreklilik arzeden hareketler için geçerlidir.

Safların Düzeniyle İlgili Hadislerle İstidlal:

Allah *celle celâluhû* bizlere namazın ikame edilmesini emretmiştir. İkame, namazın kaim kılınmasıdır. Kaim olan şey, düzgün ve mutedil demektir. Namaz fiillerinin istikrarlı ve mutedil olması gerekmektedir. Bu da bu fiillerin düzgün ve dengeli yapılmasıyla mümkündür.

Bu, ayrıca itminanı da içerir. Karga gibi gagalarcasına namaz kılan, secdeleri ikame etmemiştir. Düzgün ve istikrarlı davranmadığında secdeleri tam olarak yapmış olmaz. Rükûda da aynı şey geçerlidir. *Sahîhayn*'da Katâde → Enes b. Mâlik *radiyallâhu anh* yoluyla gelen rivayete göre Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Saflarınızı düzeltin! Zira safların düzgünlüğü, namazın tamam olmasındandır.”²⁰⁷

Buhârî ve Muslim, Abdulaziz b. Suhayb → Enes b. Mâlik *radiyallâhu anh* tarikinden şöyle tahrir etmişlerdir: “Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: ‘Safları tamamlayın! Ben sizi arkamdan görebilirim.’”²⁰⁸ Bir rivayetdeki lafız da “Safları ikame edin!” şeklindedir. Buhârî, Humeyd → Enes hadisinden şöyle rivayet etmiştir: “Namaz için kamet getirildi. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* bize doğru döndü ve şöyle buyurdu: ‘Safları ikame edin ve sıksıkı durun! Ben sizi arkamdan görebilirim.’ Her birimiz omuzunu yanındaki arkadaşının omuzuna, bedeni-

²⁰⁷ Bu lafız Muslim’e aittir. K. Salât, (433); Buhârî’nin lafzı şu şekildedir: “Safların düzeltilmesi namazın ikamesindendir,” K. Ezan, (723); Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, K. Salât, (622/668); İbn Mâce, *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce*, K. İkâmeti’s-Salât ve’s-Sunne fihâ (812/993); Dârimî, *Sunen*, K. Salât, (1263).

²⁰⁸ Buhârî, K. Ezan, “Safları ikame edin! Ben sizi arkamdan görebilirim.” lafzı ile (725); Muslim, K. Salât, (434).

ni de bedenine yapıştırarak dururdu.”²⁰⁹ Safın düzgünlüğü, namazın tamam ve ikame edilmiş olması için gerekli olduğuna göre; biri ötekinin gerisinde durursa, saf halinde bulunmazsa, safın düzen ve intizamını tamamen bozarlarsa, tekrar iade etmeleri emredilir. Safın arka tarafında tek başlarına durup kılmaktan bu şekilde kılmaları daha evla olmasına rağmen Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* tekrar iade etmesini emretmiştir. Saf düzgünlüğü konusu böyle olduğuna göre rükû ve secdelerde sırtı düzgün hale getirmeden kılınan namazlarda namazın filleri ve tadil-i erkan konusunda neler denir? Bu konuda -mesele hakkında müstakil bir delil olan- *Sahîhayn*’da Şube → Katâde → Enes radiyallâhu anh tarikinden tahrir edilmiş bir hadiste Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “Rükû ve secdeleri ikame edin! Allah’a yemin olsun ki, ben sizi secde ve rükû ettiğinizde arkamdan -bir rivayette sırt tarafımdan- görebiliyorum.”²¹⁰

Buhârî’nin Hümâm → Katâde → Enes tarikinden naklettiği bir rivayetinde Enes radiyallâhu anh, Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*’i şöyle söylerken duymuştur: “Rükû ve secdeleri tam yapın! Canım elinde olana yemin olsun ki, ben sizi rükû ve secde ettiğinizde arka tarafımdan görebiliyorum.”²¹¹ Muslim, bu rivayeti Hişam ed-Destivâî’den, İbn Arûbe → Katâde → Enes radiyallâhu anh tarikinden rivayet etmiştir: Allah Rasûlü *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: “Rükû ve secdeleri tam yapın!” İbn Arûbe’nin lafzı: “Rükû ve secdeleri ikame edin! Zira

²⁰⁹ Buhârî, K. Ezan, (719); bir benzerini Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, K. İkâme, (784/814); Ahmed, *Musned*, (12240) (3/125).

²¹⁰ Buhârî, K. Eymân ve’n-Nuzur (6644).

²¹¹ Buhârî, K. Eymân ve’n-Nuzur (6644).

ben sizi... görürüm."²¹² Bu da göstermektedir ki, rükû ve secdelerin ikamesi -başka bir lafızda da olduğu gibi- tamamlanmalarını gerektirir.

Aynı şekilde rükû ve secdelerin ikame edilmesini onlara emretmiş olması, sükunu da ihtiva etmektedir. Çünkü bilindiği üzere genel olarak eğilmeye yönelmekteydiler. Hatta ikame edilmesi emri, itidal ile rükû ve secdelerin iki tarafının (başlangıç ve bitişinin) tam olarak yapılmasını da kapsar. Bu da rükû ve secdelerde kalkmanın vacip olmadığı iddiasını ileri sürenlere cevaptır. Çünkü bu emir, cemaatte bulunanlara yöneliktir. Bilindiği üzere cemaatin imamdan önce hareket etmesi mümkün değildir.

Selefe Göre Kur'ân ve Sünnette Yer Alan

"Kunut"un Manası:

Allah *celle celâluhû* şöyle buyurmuştur: **"Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a kunutta bulunarak kıyamda durun!"** (Bakara, 238) Allah için kıyamda, kunutta bulunmayı emretmiştir. *Kunut*, ister ayaktayken, ister secdedeyken Allah *subhânallâhu ve teâlâ*'ya gösterilecek itaatin devamlı olmasıdır. Bir ayette Allah *celle celâluhû* şöyle buyurmaktadır: **"Yoksa geceleyin secde ederek ve kıyamda durarak ibadet eden (kânit), ahiretten çekinen ve Rabbinin rahmetini dileyen kimse (o inkarcı gibi) midir?"** (Zümer, 9)

"Onun için salih kadınlar itaatkârdır (kânitât). Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar." (Nisâ, 34)

²¹² Muslim, K. Salât (425).

“Sizden kim Allah’a ve Rasûlüne itaat eder (yaknut) ve yararlı iş yaparsa ona mükâfatını iki kat veririz.” (Ahzâb, 31)

“Göklerde ve yerde olanlar hep O’nundur. Hepsi O’na boyun eğmiştir.” (Rûm, 26)

Buna göre Allah *celle celâluhû*’nun **“Allah için kunutta bulunarak kıyamda durun!”** (Bakara, 238) ayeti **“Adaleti ikame edenler olun!”** (Nisâ, 135) ayetinde olduğu gibi ya mutlak olarak namazın kılınması konusunda bir emirdir; namazın tüm fiillerini kapsar ve bu fiillerde devamlılığı gerektirir. Ya da burada kastedilen, oturmanın tersi olan ayakta durmaktır. Bu ise rûkûnun öncesini ve sonrasını kapsar, uzunca durmayı gerektirir. Musibet zamanında ve devamlı olarak yapılmasını müstehab görenlere göre sabah namazında yapılan kunut gibi dua içeren bir kunuttur. Bunun vacip olduğu sabit olduğuna göre diğer fiillerde itminanı sağlamak evleviyetle vaciptir.

Namazda Konuşmamak, Kunuttandır:

Birinci vechi, *Sahîhayn*’da Zeyde b. Erkam radiyallâhu anh’ın şu hadisi kuvvetlendirmektedir:

“Biz namazda yanımızdaki adamla konuşurduk. Derken **‘Allah için kunutta bulunun!’** ayeti nazil oldu. Susmakla emrolunduk; konuşmaktan nehyedildik.”²¹³ Böylece onla-

²¹³ Bu lafız Ebû Dâvûd’a aittir. *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, K. Salât, (836/949). Buhârî’nin lafzı ise şöyledir: “Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* zamanında namazdayken konuşurduk. Birimiz bir ihtiyacımdan dolayı arkadaşı ile konuşurdu. Ta ki **“Namazları ve orta namazı muhafaza edin! Allah için kunutta bulunun!”** ayeti nazil oldu. Böylece susmakla emrolunduk.” K. Cuma, (1200); K. Tefsiri’l-Kur’ân, (3534). Muslim’in lafzı da şu şekildedir: “Namazda konuşurduk. Adam, namazda yanındaki arkadaşıyla konuşurdu. Ta ki **‘Allah için**

rın namazdayken konuştukları belirtilmektedir. Bilinmektedir ki namazda vacip olan, dünyaya yönelik konuşmalar yapmamaktır. Bu kunut emrinin namazın tamamında yerine getirilmesi gerekmektedir. Ki bu emir, insanlarla konuşmamaya, susmaya delalet etmektedir. Çünkü kunut, taatin devamlılığıdır. İnsanlarla konuşan, Allah'a ibadet ve itaat etmek demek olan namazla meşguliyeti terk etmektedir.

Dolayısıyla da itaati kesilmekte, devamlılığı sekteye uğramaktadır. Bu nedenle Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* kendisine selam verildiğinde karşılık vermemiş ve selamı aldıktan sonra da *"namazda meşguliyet vardır."* demiştir. Bu sözüyle namazda insanlarla konuşmayı engelleyen bir durumun söz konusu olduğunu bildirmiştir. İşte namazdaki kunut budur; yani taatin devamlılığıdır.

Bu nedenle ulemanın cumhuru, insanları kıraat ve tesbih gibi meşru şeylerle uyarmanın caiz olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü bu türden şeyler kişiyi namazdan alıkoymaz/meşgu etmez, namazdaki kunuta aykırı değildir. Ayrıca Allah *celle celâluhû* şöyle buyurmuştur: **"Bizim âyetlerimize ancak o kimseler inanırlar ki, bunlarla kendilerine öğüt verildiğinde, büyüklük taslamadan secdeye kapanırlar ve Rablerini hamd ile tesbih ederler."** (Secde, 15) Yani ayetlerle öğüt verildiği zaman secde eden ve Rablerini tesbih eder kimselerin ancak mümin oldukları bildirilmektedir.

Namazdaki Kur'an kıraatinin, ayetlerle öğüt vermek olduğu malumdur. Dolayısıyla bununla birlikte secde yapılması da caizdir. Allah secdeye kapanmalarını ve Rablerini

kunutta bulunun!' ayeti nazil oldu. Böylece susmakla emrolunduk konuşmaktan da nehyolunduk." K. Mesâcid ve Mevâdi'i's-Salât, (539). Tirmizi, *Sahîhu Sunen-i Tirmizî*, K. Salât, (332/406, 2387/3182); Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, K. Sehv, (1161/1219).

hamd ile tesbih etmelerini vacip kılmıştır. Bu, secdeyken tesbihte bulunmayı; bu da itminanı gerekli kılar. Bundan dolayı İmam Ahmed'in ashabından ve diğerlerinden bir grup alim, vacip olan itminanın miktarının kendileri nezdinde vacip olan tesbihin miktarı kadar olduğunu beyan etmişlerdir.

İkinci vec; kapaklanmak (hurûr), düşmek demektir. İçinde, yerde sükuna erme eylemi bulunmayan fiiller için değil, sükûn ve sebatın yer aldığı fiiller için bu kelime kullanılır. İşte bu sebeple ayette Allah *celle celâluhû* “**yanları üzerine düştükleri (vücûb) zaman**” buyurmuştur. Vücûb, sebat ve istikrar bulmak demektir.

Rükû ve Secdelerde Tesbih:

Delilleri İle Birlikte Tesbihin Vacip Olduğu Görüşü:

Kendisinden gelen rivayette 'Ukbe b. 'Âmir radiyallâhu anh şöyle anlatmıştır: “**Azim olan Rabbinin adını tesbih et!**” ayeti nazil olunca ‘*Bunu secdelerinizde yapın!*’ buyurdu.” (Ebû Dâvûd, İbn Mâce) Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem bu iki tesbihin, rükû ve secdelerde yapılmasını emretmiştir. Bu emir, vücûb ifade etmektedir (vacip olduğunu göstermektedir). Bu, tesbihe tabi olarak rükû ve secdelerin de vacip olmasını gerektirmektedir. Bu da itminandır.

Fakihlerden tesbihin vacip olmadığı görüşünü savunanlar da vardır. Ancak bu görüş, Kitab ve sünnetin zahirine muhaliftir. Zira Kitabın ve sünnetin zahiri, hem bu fiilin, hem de bu fiil içindeki kavlin vücûbuna delalet etmektedir. Kavlin vacip olmadığına dair bir delil bulunsa bile, bu, bu fiilin vacip olmasına engel değildir.

Tesbihin vacip olduğunu söyleyenler bu görüşleri için **"Güneşin doğmasından önce de, batmasından önce de Rabbini övgü ile tesbih et!"** (Taha, 130) ayetiyle delil getirmişlerdir. Bu, bütün olarak namaz emridir.

Nitekim *Sahîhayn*'da Cerîr b. Abdullah el-Becelî radiyallâhu anh, kendisinden gelen rivayette şöyle anlatmıştır: "Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem'in yanında oturuyorduk. Dolunay gecesi aya baktı ve şöyle buyurdu: 'Şu ayı gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz. O'nu görmek için birbirinizi itip kakmayacaksınız. Güneş doğmadan evvel ve güneş batmadan evvel namaz kılmaya mağlup olmazsanız kılın!' Ardından **'Güneşin doğmasından önce de, batmasından önce de Rabbini övgü ile tesbih et!'** (Taha, 130) ayetini okudu."²¹⁴

Allah *celle celâluhû*'nun namazı "tesbih" olarak adlandırması, tesbihin vacip olduğunu gösterir. Nitekim şu ayette de "kıyam olarak" adlandırmıştır: **"Gecenin az bir kısmı dışında kıyamda bulun!"** Bu da kıyamın vacip olduğuna delalet eder. **"Sabah Kur'ân'ı** (kıraati)" ayetinde de namazı "Kur'ân (kıraat)" olarak adlandırmıştır. Bu da namazda Kur'ân okumanın vacip olduğunu gösterir. Namazı "rükû ve secde" olarak adlandırdığı yerler de namaz içindeki rükû ve secdelerin vacip olduğuna delalet eder.

Namazın bu fillerle isimlendirilmesi, namaz içinde bu fillerin yapılması gerektiğine delildir. Bu filler, yapılması gereken/lazım parçalardan sayılırlar. Nitekim insan da ol-

²¹⁴ Buhâri, K. *Mevâkiti's-Salât* (573); Muslim, K. *Mesâcid ve Mevâdi's-Salât* (633); Tirmizî, K. *Sıfatı'l-Cenne, Sahîhu Sunen-i Tirmizî* (2067/2688); Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, K. *Sunnet* (3955/4729); İbn Mâce, *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce*, K. *Mukaddime* (147/177).

mazsa olmaz parçalarıyla isimlendirilmektedir. Boyun (rakabe), baş (re's), yüz (vech) vb. isimlerle anılmaktadır. **"Bir köleyi (rakabeyi) özgürlüğüne kavuşturmak..."** (Nisa, 92) ayetinde olduğu gibi... Tesbih olmadan namaz geçerli/caiz olsaydı, tesbih emrinin namaz emri olması elverişli olamazdı. O zaman da lafız, manasına da, manasının gerektirdiklerine de delalet etmezdi.

Ayrıca Allah *celle celâluhû* insanların genelini kınarken namazlarında daim olanları istisna etmiştir. Şöyle buyurmuştur: **"Gerçekten insan, pek hırslı (ve sabırsız) yaratılmıştır. Kendisine fenalık dokunduğunda sızlanır, feryat eder. Ona imkân verildiğinde ise pinti kesilir. Ancak şunlar öyle değildir: Namaz kılanlar, ki onlar namazlarında daimdirler."** (Meâric, 19-23) Sahabe ve daha sonraki selef, **"namazda daim olma"**yı, vakitlerini muhafaza etmek ve namaza yönelmek suretiyle fiillerini devamlı yapmak şeklinde tefsir etmişlerdir. Ayet her ikisini de kapsamaktadır.

"Namazlarında daimdirler." buyurmuştur. Bir fiilde daim olan, o fiili devam ettirir; daima yapar. Bu fiil farklı vakitlerde yapıldığı için devamlılık, bazen yapıp bazen yapmamak şeklinde değil, her gün yapılması şeklinde anlaşılmalıdır. Aynı fiilin kesintiye uğratılmadan yapılması konusundaki devamlılık, "devamlılık" olarak adlandırılmaya ve ayet tarafından ihtiva edilmeye en evla olandır. Bu da namazın fiillerinin devam ettirilmesinin vacip olduğuna delalet eder. Zira Allah *celle celâluhû* insanoğlunun genelini kınarken bu sıfat üzere daim olanları istisna etmiştir. Namaz fiillerini devam ettirmeyen/terk eden, Şâri tarafından kınanmıştır. Şâri ise ancak bir vacibi terk edeni ya da haram bir fiili işleyeni kınar.

Ayrıca Allah *celle celâluhû* “**Ancak şunlar öyle değildir: Namaz kılanlar, ki onlar namazlarında daimdirler.**” buyurmuştur. Bu ifade namaz kılanın bu fiili bazen devam ettirebileceğini, bazen de devam ettirmeyebileceğini göstermektedir. Bu, daim olmayanın/devam ettirilmemesinin kınandığına da delalet etmektedir. Bu durum namazın muttasıl ve munfasıl²¹⁵ fiillerini devam ettirmeyenlerin kınanmasını gerektirmektedir. Namaz fiillerinin devamlılığı vacip olduğuna göre bu, itminanın ta kendisidir. Zira rükû, secde ve diğer fiillerin devam ettirilmesi gerektiğini göstermektedir. Karga gagalaması gibi gagalarcasına namaz kılarak yetinen kimsenin bu tutumu, devamlılık değildir. Namaz fiillerinin aslı olan rükû ve secdelere devamlılığa itina göstermemiştir. Namazın vacip olduğu gibi fiillerinde itminan ve sekineti de içeren namaza devamın da vacip olduğu bilinmektedir.

Bir ayette de Allah *celle celâluhû* şöyle buyurmaktadır: “**Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz o (sabır ve namaz), Allah'a saygıdan kalbi ürperenler dışında herkese zor ve ağır gelen bir görevdir.**” (Bakara, 45) Bu ayet de huşu içinde olmayanları zemmetmektedir.

Yine şöyle buyrulmaktadır: “**Senin yöneldiğin yeri (Kâbe'yi) Biz ancak Peygamber'e uyanı, ökçeleri üzerinde geri dönenenden ayırdetmemiz için kible yaptık. Bu, Allah'ın hidayet verdiği kimselerden başkasına elbette ağır gelir.**” (Bakara, 143)

“**Fakat kendilerini çağırdığın bu (din), Allah'a ortak koşanlara ağır geldi.**” (Şûrâ, 13)

²¹⁵ Muttasıl: Birbiri peşi sıra yapılan, bitişik.

Munfasıl: Birbirinden ayrı olan, aralarında fasıla bulunan.

Namazda Huşunun Vacip Olması:

Allah'ın Kitabı, Allah'a karşı kibirlenenin Allah tarafından sevilmediğine; bu sebeple de dinde kınandığına ve gazap edildiğine delalet etmektedir. Kınama ya da gazap, ancak bir vacibin terk edilmesi veya bir haramın işlenmesi durumunda söz konusu olur. Huşu sahibi olmayanlar kınandıklarına göre, bu, huşunun vacip olduğunu gösterir.

“Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz o (sabır ve namaz), Allah'a saygıdan kalbi ürperenler dışında herkese zor ve ağır gelen bir görevdir.”

(Bakara, 45) ayet-i kerimesindeki huşunun namazdaki huşuyu da kapsaması gerektiği malumdur. Zira namazın dışındaki huşu kastedilmiş olursa, mana bozulur.

“Namaz; namaz içinde huşu göstermeyip de namazın dışında huşu sahibi olanların haricindeki kimseler için zor ve ağır gelir.” denilirse... Bu ifade, namazın; namazda huşu göstermeyenler için büyük bir şey olmadığı, namazda huşulu olanlar için zor ve ağır bir şey olduğu gibi bir mana taşır. Dolayısıyla da ayetin medlûlü ortadan kalkmış olur. Dolayısıyla bunun neticesinde huşunun namazda vacipliği sabit olmaktadır.

Namazda huşulu olmanın vacipliğine şu ayetler de delalet etmektedir: **“Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir. Onlar ki, namazlarında huşû içindedirler; onlar ki, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler; onlar ki, zekât verirler ve onlar ki, iffetlerini korurlar. Ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (cariyeleri) hariç. (Bunlarla ilişkilerden dolayı) kınanmış değillerdir. Şu halde, kim bunun ötesine gitmek isterse, işte bunlar, haddi aşan kimselerdir. Yine onlar (o müminler) ki, emanetlerine**

ve ahidlerine riayet ederler; Ve onlar ki, namazlarına devam ederler. İşte, asıl bunlar vâris olacaklardır; (Evet) Firdevs'e vâris olan bu kimseler, orada ebedî kalıcıdırılar.” (Muminûn, 1-11)

Allah *subhânallâhu ve teâlâ*, Firdevs Cenneti'ne varis olacakların sayılan bu kişiler olduğunu bildirmiştir. Buna göre bu kişilerden başkasının Firdevs'e varis olmaması gerekir. Dolayısıyla bu, burada zikredilen özelliklerin vacip olduğuna delalet etmektedir. Zira zikredilen özellikler içinde müstehab olanlar da bulunsaydı bu özellikler bulunmadan da Firdevs'e varis olunabilirdi. Çünkü cennete vaciplerle nail olunur -müstehablar olmasa da-. Bundan dolayı sayılan özellikler arasında yalnızca vacip olanlar zikredilmiştir. Namazda vacip olan huşu, sekinet ve tevazuyu da birlikte içerir.

Hz. Ömer *radiyallâhu anh'*in sözü bu manadadır. Namazını umursamazca kılan bir adam gördüğünde “Bunun kalbi huşu içinde olsaydı uzuvları da huşu içinde olurdu.”²¹⁶ demiştir. Yani uzuvları da sakin durur, huşu ile hareket ederdi, demek istemiştir. Allah *celle celâluhû* şöyle buyurmuştur: **“O'nun ayetlerinden biri de yeryüzünü huşu**

²¹⁶ Hz. Ömer *radiyallâhu anh'*a isnad ederek tahrir eden bir kaynak tespit edemedim. Ancak Saîd b. Museyyeb'in sözü olarak mevcuttur. Bkz. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, (6787) (2/86). Ayrıca Ebû Hureyre *radiyallâhu anh* hadisinden, Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem'e* merfu olarak da rivayet edilmiştir. Hakîm; Tirmizî, *Nevâdiru'l-Usûl*, (3/210; 4/34); *Hilyetu'l-Evliyâ*, (10/230).

Rivayeti Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, (2/285)'te Saîd b. Museyyeb'den; bir benzerini Abdurrezzâk, *Musannef*, (2/266)'da; İbnu'l-Mubârek, *ez-Zühed*, (1188) (1/419)'da; Mervezî, (150) (1/194)'te namazın değerinin yüceltilmesi konusuyla alakalı olarak Huzeyfe b. Yemân *radiyallâhu anh'*in sözü olarak “Bunun kalbi huşu içinde olsaydı organları sakin dururdu.” lafzı ile tahrir etmiştir.

içerisinde ve üzerine suyu indirdiğimizde de hareketlenip (ihtezzet) kabardığını (rabet) görmendir.” (Fussilet, 39) Huşudan sonra yeryüzünün ihtizaz ettiğini bildirmiştir. İhtizaz, hareketlenme; rabv ise yükselmedir. Buradan da anlaşılmaktadır ki, huşuda sükunet ve tevazu vardır.

Bu nedenle Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* rükû halindeyken “Allah’ım, Senin için rükû ettim. Yalnız Sana iman ettim. Sırf Sana teslim oldum. Kulağım, gözüm, iliklerim, kemiklerim ve sinirlerim Sana karşı huşu içindedir.” derdi.²¹⁷ Rükû halindeyken kendini huşu içinde olmakla nitelemiştir. Zira rükû eden kimse sakin ve mütevazidir. Ayet bu şekilde tefsir edilmiştir.

Ali b. Ebî Tâlha → İbn Abbas *radiyallâhu anhuma* yoluyla gelen ve *Vâlibî Tefsiri* adıyla meşhur tefsirde²¹⁸ (ki) “**namazlarında huşu içindedirler**” ayeti hakkında “korku ve sükunet içindedirler” denmiştir.²¹⁹

İbnu’l-Munzir ve diğerlerinin tefsiri gibi isnadlı tefsirlerde Sufyân es-Sevrî → Mansur → Mucahid tarikinden gelen tefsirde “**huşu içindedirler**” ayeti hakkında “namaz içinde sükunet halindedirler”²²⁰ dedikleri rivayet edilmiştir. Zuhri’nin de aynı şeyi söylediğini ifade edilmiştir.

²¹⁷ Muslim, *Sahih*, (770) (1/535); İbnu’l-Cârûd, *el-Muntekâ*, (179) (1/54); İbn Hibbân, *Sahih*, (1903) (5/229); Tirmizî, *Sahihu Sunen-i Tirmizî*, (2721/3661); Ebû Dâvûd, *Sahihu Sunen-i Ebî Dâvûd*, “Mâ Yusteftah bihi’s-Salât mine’d-Du’a” Babı, (688/760)

²¹⁸ Bu tefsiri, Ebû Bekir Munzir, Muhammed b. Cerîr et-Taberî gibi musannifler Ebû Sâlih Abdullah b. Sâlih → Muâviye b. Ebî Sâlih → Ali b. Ebî Talha → İbn Abbas tarikinden tefsir konusunda rivayet etmişlerdir

²¹⁹ Hafız İbn Kesîr, *Tefsir*, (3/319)’da; İmam İbn Cerîr et-Taberî, *Tefsir*, (18/3)’te İbn Abbas *radiyallâhu anhuma*’ya varan senedle zikretmişlerdir.

²²⁰ İbn Cerîr et-Taberî, *Tefsir*, (18/2)’de senediyle zikretmiştir.

Hişam → Muğîra → İbrahim en-Nehaî tarikinden rivayet edildiğine göre “Huşu kalptedir.”²²¹ “Sükunet içindedirler.” denmiştir. Dahhâk “Huşu, Allah için korkmaktır.” demiştir. Hasen’in²²² “Korku içindedirler.” dediği rivayet edilmiştir.

İbnu'l-Munzir, Ebû Abdurrahman el-Makberî'den şöyle rivayet etmiştir: Bize Mesûdî tahdis etti. Bize Ebû Sinan şöyle tahdis etti: **“Onlar namazlarında huşu içindedirler”** ayeti hakkında “Huşu kalptedir; kalbin (Müslümanlara karşı) yumuşaması ve namazında oraya buraya dönme-mektir.” demiştir.²²³

Yine İbnu'l-Munzir'in tefsirinde, İshak b. Râhûye'nin Ravh'dan rivayet ettiğine göre; onun Saîd → Katâde tarikinden gelen şu tefsiri yer almaktadır: **“Onlar namazlarında huşu içindedirler.”** (Katâde) demiştir ki: “Huşu kalptedir ki, namazda korku içinde bulunmak ve gözü sakınmaktır.”²²⁴

Ebû Ubeyde Mamer el-Musennâ'dan rivayete göre *Muhtâru'l-Kur'ân* adlı kitabında şunu kaydetmiştir: **“Namazlarında huşu içindedirler.”** Yani: Gözleri sağa sola kaymaz; kendileri de bir o tarafa bir bu tarafa oynamazlar.”

İmam Ahmed, *en-Nâsîh ve'l-Mensûh* adlı kitabında İbn Sîrîn hadisinden şöyle rivayet etmiştir: Ki, aynı rivayeti tefsirinde İshak b. Râhûye; kendisine ait olan tefsirde İbnu'l-

²²¹ Bkz. A.g.e., (18/2).

²²² A.g.e., (18/3).

²²³ Hakim, *Müstedrek*, (348) (2/426). Hakim “Bu isnadı sahih bir hadistir. Fakat Buhârî ve Muslim tahrir etmemiştir.” demiştir. Beyhâkî, *es-Sunenu's-Suğrâ* (867) (1/493); *es-Sunenu'l-Kubrâ*, (3333) (2/279); Abdurrazzâk, *el-Musannef*, (3263) (2/255); İbnu'l-Mubârek, *ez-Zuhd* (1148) (1/403).

²²⁴ Kurtubî, *Tefsir*, (1/374).

Munzir de rivayet etmiştir. Sevrî hadisinden rivayet etmiş, o da "Halid, İbn Sîrîn'den bana tahdis etti ve şöyle dedi." demiştir: "Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* gözünü göğe çevirirdi. Huşu emrine muhatap oldu ve bakışlarını secde ettiği yöne indirdi."²²⁵ Sufyân, "Birisinin bana İbn Sîrîn'den tahdis ettiğine göre '**Müminler kurtuluşa ermiştir. Onlar ki namazlarında huşu içindedirler.**' ayeti bunun hakkında nazil olmuştur." demiştir. "Bu (yani huşu), kişinin namazında sükûnet içinde bulunmasıdır." demiştir. Mamer de şunları ifade etmiştir: Hasen "korku içindedirler" demiştir.²²⁶ Katâde de "Huşu kalptedir" demiştir.²²⁷

Gözün huşusu, yere indirilmesi, sağa sola bakmak yerine sükunet içinde bulunmasıdır. Buna benzer şekilde ayette Allah *celle celâluhû* şöyle buyurmuştur: "**Çağırının, görülmemiş bir şeye çağırdığı gün, sen de onlardan yüz çevir. Sanki etrafa yayılmış çekirge sürüsü gibi bakışların perişan (utançtan yere bakar) bir halde ve davetçiye koşarak kabirlerden çıkarlar. O esnada kafirler, 'Bu, çok çetin bir gündür!' derler.**" (Kamer, 6-8), "O gün onlar, sanki dikili bir şeye koşuyorlar gibi, gözleri horluktan aşağı düşmüş ve kendileri zillate bürünmüş bir halde kabirlerinden fırlaya fırlaya çıkarlar. İşte bu, onların tehdit edilegeldikleri gündür!" (Meâric, 43-44) Bir kıraatte de bu ayetteki *hâşiaten* kelimesi *huşsaan* şeklindedir.

Bu iki ayet-i kerimede anlatılanlar, süratli bir hareket içinde bulunmakla nitelenmektedirler. Gözlerinden başka bedenlerinin hiçbir yeri huşu ile vasedilmemiştir. Namaz ayeti ise bunun hilafıdır. Namazla ilgili olarak ise "**Onlar**

²²⁵ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, (2/254).

²²⁶ İbn Cerir et-Taberî, *Tefsir*, (18/2).

²²⁷ A.g.e., (18/3).

ki namazlarında huşu indedirler,” “Huşu içinde olanlar dışındakilere büyük bir şeydir,” “O gün incikten açılır (işler güçleşir, hakikatler ortaya çıkar) ve secdeye davet edilirler; fakat güç getiremezler. Gözleri horluktan aşağı düşmüş bir halde kendilerini zillet bürür.” (Kalem, 42-43) ayetlerinde namaz kılanların tümünü huşu ile nitelemiştir.

Huşunun bir gereği de seslerle ilgilidir. Ayette Allah *celle celâluhû* şöyle buyurmuştur: **“Artık, çok esirgeyici Allah hürmetine sesler kısılmıştır.”** (Tâ-Hâ, 108). Seslerin huşusu, kısılması ve sükunet içinde olmasıdır. Allah *teâlâ* şöyle buyurmuştur: **“Azab gördüklerinde zalimlerin, ‘Dönecek bir yol var mı?’ dediklerini görürsün. Ateşe arzolunurlarken onların, zilletten başlarını öne eğerek göz ucuyla gizli gizli baktıklarını göreceksin.”** (Şûrâ, 45), **“O gün birtakım yüzler zelildir, durmadan çalışır, (fakat boşuna) yorulur, kızgın ateşe girer. Onlara kaynar su pınardan içirilir.”** (Ğâşiye, 2-5) Bunlar kıyamet gününde olacaktır. Hiç kuşkusuz iki kavlden doğru olanı budur. Diğer kısımda da Allah *celle celâluhû* şöyle buyurmuştur: **“O gün birtakım yüzler de vardır ki, mutludurlar; (dünyadaki) çabalarından hoşnut olmuşlardır, yüce bir cennettedirler.”** (Ğâşiye, 8-10), **“Ona (İbrahim’e), İshak’ı ve fazladan bir bağış olmak üzere Ya’kub’u lütfettik; her birini salih insanlar yaptık. Onları, emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar, daima Bize ibadet eden kimselerdi.”** (Enbiyâ, 72-73)

Huşu, sükunet ve huduyu ihtiva ederek namazda vacip olduğuna göre karga gibi gagalarcasına namaz kılan kim-

se secdelerinde huşu göstermemiş demektir. Rükûya gıdıp kalkarken de sükunet ve istikrarla davranmayan kimse için de aynı şey geçerlidir. Çünkü sükunet itminan ta kendisidir. İtminanı sağlamamış kimse sükuneti gerçekleştirmemiş demektir. Sükuneti sağlamamış olan da rükûsunda da, secdelerinde de huşulu davranmamıştır. Huşu göstermeyen de isyan etmiş ve günah işlemiş olur. Daha önce bu hususu açıklamıştık.

Namazda huşunun vacip oluşuna Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in, gözlerini semaya kaldırmak suretiyle huşuyu terk edenlere yönelik tehdidi delalet etmektedir. Çünkü bu halde kişi gözünü hareket ettirmekte ve yukarı kaldırmaktadır. Bu ise huşu içinde bulunan bir kimsenin haline aykırıdır. Enes b. Mâlik *radiyallâhu anh*'tan rivayete göre Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: "*Namazlarında gözlerini semaya kaldıran insanların bu hali nedir?*" Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* bu sözünü daha da şiddetlendirdi ve şöyle dedi: "*Ya bundan kaçınırlar ya da gözleri çıkarılır.*"²²⁸

Câbir b. Semura'dan gelen rivayete göre, o şöyle demiştir: "*Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem* mescide girdi. İçeride gözlerini göğe kaldırmış vaziyette namaz kılan insanlar vardı. 'Gözlerini göğe diken bu adamlar ya bu işten kaçınırlar ya da gözleri kendilerine bir daha geri dönmez.'²²⁹ buyurdu. Birinci rivayet Buhârî'de; ikincisi

²²⁸ Buhârî, "Raf'u'l-Basar ile's-Semâ fi's-Salât" Babı (750); İbn Huzeyme, *Sahih*, (475) (1/242); İbn Hibbân, *Sahih*, (2284) (6/61); Ebû Dâvûd, *Sahihu Sunen-i Ebî Dâvûd*, "Nazar fi's-Salât" Babı, (807/913); Nesâî, *Sahihu Sunen-i Nesâî*, "Nehy ani Raf'i'l-Basar ile's-Semâ fi's-Salât" Babı (1141/1193); İbn Mâce, *Sahihu Sunen-i İbn Mâce* (856/1044)

²²⁹ Muslim, "*Namazda gözlerini gökyüzüne doğru kaldıran bu kimseler ya bu işten kaçınırlar ya da gözleri bir daha kendilerine dönmez.*" lafzı ile,

Muslim'de ve her ikisi birden Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'nin Sünen'lerinde yer almaktadır.

Muhammed b. Sîrîn şöyle demiştir: "Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* namazda gözlerini göğe dikerdi. **"Müminler kurtuluşa ermişlerdir. Onlar ki namazlarında huşu içindedirler."** ayeti nazil olduğunda ise bakışları secde ettiği yerin dışına çıkmış değildir." İmam Ahmed, *en-Nâsih ve'l-Mensûh* adlı kitabında rivayet etmiştir. Gözleri göğe dikmek huşuya aykırı olduğu için Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* bunu haram kılmış, yapanı da tehdit etmiştir.

İhtiyaç olmaksızın oraya buraya yönelmek huşuyu ortadan kaldırmaz, ama eksiltir. Dolayısıyla namaz da eksilmiş olur. Nitekim Buhârî, Ebû Dâvûd ve Nesâî, Hz. Âişe *radiyallâhu anha*'nın şöyle anlattığını rivayet etmiştir: "Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'e kişinin namaz içinde sağa sola dönmesini sordum." "**Şeytanın kulun namazından yaptığı bir hırsızlıktır.**" buyurdu.²³⁰

Ebû Dâvûd ve Nesâî, Ebu'l-Ahvas → Ebû Zerr *radiyallâhu anh* tarikiyle şöyle rivayet etmişlerdir: Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: "**Kul, namazında oraya buraya yönelmedikçe Allah da kuluna yönelmeye devam eder. Kul sağa sola dönerse, Allah da ondan insiraf eder.**"²³¹

"Nehy an Raf'i'l-Basar ile's-Semâ fi's-Salât" Babı (428)'de tahrir etmiştir. Kitapta yer alan lafız Ebû Dâvûd'a aittir. *Sahihu Sunen-i Ebî Dâvûd*, "Nazar fi's-Salât" Babı, (806/912); Nesâî, *Sahihu Sunen-i Nesâî*, Ebû Hureyre *radiyallâhu anh*'tan merfu olarak (1210/1276)'da tahrir etmiştir. İbn Mâce, *Sahihu Sunen-i İbn Mâce*, (857/1045).

²³⁰ Buhârî, K. Ezan (751); K. Bed'u'l-Halk, (3291); Tirmizî, *Sahihu Sunen-i Tirmizî*, K. Cuma (483/595); Nesâî, *Sahihu Sunen-i Nesâî*, K. Sehv (1143/1196); Ebû Dâvûd, *Sahihu Sunen-i Ebû Dâvûd*, K. Salât (910)

²³¹ Ebû Dâvûd, *Zaifu Sunen-i Ebî Dâvûd*, "İltifât fi's-Salât" Babı (194/909); Nesâî, *Zaifu Sunen-i Nesâî*, "Teşeddud fi'l-İltifât fi's-Salât"

Bir ihtiyaç söz konusuysa, herhangi bir sakıncası yoktur. Nitekim Ebû Dâvûd Sehl b. Hanzaliyye'den rivayete göre, o şöyle anlatmıştır: "Namaz için -sabah namazı için- kamet getirildiğine Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* namazı kılmaya başladı ve dağdaki yola doğru iltifat etmekteydi."²³²

Ebû Dâvûd şöyle demiştir: "Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* dağdaki yola, geceden koruma görevinde bulunması üzere bir süvari göndermişti." Bu olay aynen, Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in, kızı Zeyneb'den olan Umâme bnt. Ebi'l-Âs b. Rabî'i kucağında taşımaya, Hz. Âişe'ye kapıyı açmasına, namazı kıldırdıktan sonra öğretmek amacıyla minberden inmesine, küsûf namazını geciktirmesine, namazını kesmek isteyen şeytanı yakalayıp boğmasına, namazdayken akrep ve yılanın öldürülmesini emretmesine, namaz kılanın önünden geçene engel olup şiddetle karşı çıkılmasını emretmesine, (imamın yanılma durumunda) kadınların el vurarak uyarıda bulunmalarını emretmesine, namazdayken işarette bulunmasına ve ihtiyaç gereği yapılan daha başka fiillere benzemektedir. Bu fiiller ihtiyaç olmaksızın yapıldığı takdirde namazda olması gereken huşuya muhalif ve nehyedilmiş abes bir iştir.

Babı (57/1195). Ayrıca İbn Huzeyme, *Sahîh*, (482) (1/244); Hâkim, *Müstedrek*, (862) (1/361) Hakim şunu da kaydetmiştir: "İsnadı sahih hadistir. Fakat Buhârî ve Muslim tahrir etmemiştir." Dârimî, *Sunen*, "Kerâhiyyetu'l-İltifât fi's-Salât" Babı (1423) (1/290).

²³² Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebû Dâvûd*, "Ruhsat fi'n-Nazar fi's-Salât" Babı (810/916); Hâkim, *el-Müstedrek* (2433) (2/93)'te detaylı olarak tahrir etmiş ve "Bu isnad başından sonuna dek sahihtir." demiştir. Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, "Men İltefet fi Salâtihi lem Yescud Secdeteyi's-Sehv" Babı (3684) (2/348).

Namazda Gösterilecek Sükunet, Allah'ın Emrettiği Huşuya Muvafıktır:

Temîm et-Tâî'nin Câbir b. Semura *radıyallâhu anh'tan* yaptığı rivayet bu hususa delalet etmektedir. Bu, şöyle anlatılmıştır:

“Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* yanımıza girdi. İnsanlar ellerini kaldırmış vaziyetteydiler. -Ravi Zuheyr b. Muâviye, ‘namazda olduğunu sanıyorum’ demiştir- Şöyle buyurdu: ‘*Bana ne oluyor ki ellerinizi dolap beygiri kuyruğu gibi kaldırmış olduğunuzu görüyorum. Namazda sakın durun!*’”²³³

Ubeydullah b. el-Kıbtıyye → Câbir b. Semura *radıyallâhu anh* tarikinden, şöyle rivayet etmişlerdir: “Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*’in arkasında namaz kıldığımız sırada bizden biri eliyle sağından ve solundan işaret ederek selam verdi. Namazı bitirince Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“İçinizden dolap beygiri kuyruğu gibi eliyle işaret edenin bu hali de ne? Şöyle söylemesi -parmağı ile işaret ederek- sağındaki ve solundaki arkadaşına selam vermesi biriniz için yeter -ya da yetmez mi?”²³⁴

Bir rivayete göre de “Sizden birinize ya da onlardan birine elini uyluğu üzerine koyup sonra da sağındaki

²³³ Muslim, “Emr bi’s-Sukûn fi’s-Salât ve’n-Nehy ani’l-İşâra bi’l-Yed...” Babı (430) (1/322); İbn Huzeyme, *Sahîh*, (1708) (3/103); İbn Hibbân, *Sahîh*, (1879) (5/198); Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, “Selâm” Babı (882/1000); Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, “Selâm bi’l-Eydî fi’s-Salât” Babı (1184/1133).

²³⁴ Muslim, (431) (1/322); Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, (880/998). Lafız kendisine aittir. Ayrıca Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, “Selâm bi’l-Yedeyn” Babı (1258/1326).

ve solundaki arkadaşına selam vermesi yetmez mi?"²³⁵ buyurmuştur.

Muslim'in lafzı şu şekildedir: "Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* ile birlikte namaz kıldık. Selam verdiğimizde elimizle 'Esselâmu aleykum ve rahmetullah' dedik. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* bize baktı ve "Ne oluyor size, dolap beygirlerinin kuyrukları gibi ellerinizle işaret yapıyorsunuz? Biriniz selam verdiğinde arkadaşına dönsün; eliyle işaret yapmasın!"²³⁶ buyurdu.

Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* namazda sükuneti emretmiştir. Bu da namazın bütününde sakin olmayı gerektirmektedir. Sükunet, ancak itminanla gerçekleşebilir. Namazda itminanı sağlamayan, sükuneti de sağlamamış olur. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in namaz içindeki sükunet emriyle Allah *subhânallâhu ve teâlâ*'nın huşu emri birbirine muvafıktır. İnsanlar içinde bu konuda tabi olmaya en layık kimseler ehl-i hadisten olanlardır. Namaz içinde ellerin kaldırılmasının yasaklanmasını rükû ve secde ederken ellerin omuzlara kadar kaldırılması zannedenler ve sadece buna hamledenler hata etmiştir. Çünkü hadis, namazdan çıkarken verilen selam-ı tahlil sırasında sağ ve sollarında bulunup da kendilerine selam verdikleri kimsele re elleriyle işaret ettiklerini açıklamaktadır.

"Bana ne oluyor ki, ellerinizi dolap beygirlerinin kuyrukları gibi kaldırdığınızı görüyorum?" sözü de bunu beyan etmektedir. Bu ifadede geçen şumus (sonu sîn harfi ile bitiyor) kelimesi şemûs kelimesinin çoğuludur. Halk arasında (sonu sâd harfi ile) şemûs denilmektedir. Kuyruğunu

²³⁵ Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, "Selâm bi'l-Eydi fi's-Salât" Babı (1133/1184); es-Sunenu'l-Kubrâ (1108) (1/354); İbn Huzeyme, *Sahih*, (733) (1/361).

²³⁶ Muslim, K. Salât (431) (1/322).

devamlı olarak, hiç durmaksızın sağa sola oynatan demektir. Namaza başlarken olduğu gibi rükû ve secde anında da ellerin kaldırılması Müslümanların ittifakı ile meşru bir harekettir. Hadis böyle meşru bir hareketi nasıl nehyedici olabilir? “*Namazda sükunet içinde olun!*” sözü, bunu da içermektedir. Bu sebeple, ellerin kaldırılması görüşünde olmayan imamlardan biri Abdullah b. Mubarek’in yanında namaz kılmıştı. İbnu’l-Mubarek ellerini kaldırdı. O zat kendisine “Uçmak mı istiyorsun?” dedi. İbnu’l-Mubarek, “İlk kez uçacaksam şayet, ikincide de uçacağım. Aksi halde uçmayacaksam, ikincide de uçmayacağım.” dedi. Bu cevap o zatın kasdettiği manayı bozmaktadır.

Ayrıca ellerin kaldırılması konusunda Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* ve ashabından mütevatir sünnetler gelmiştir. Dolayısıyla bu fiilin yasaklanmış olması düşünülemez. Bu hadisin de çelişen, muarız bir hadis olduğu değerlendirilmesinde bulunulamaz. Hatta birbirlerine muarız olsalar bile rükû ve secde anında ellerin kaldırılmasını bildiren hadisler çok sayıda ve mütevatirdir. Dolayısıyla muarız olma ihtimali bulunan haber-i vahidin önüne geçirilmesi gerekir. Ellerin bu şekilde kaldırılmasında sükun da bulunmaktadır. “*Namazda sükunet içinde olun!*” sözü, başlangıç tekbirinde ellerin kaldırılması ve diğer namaz filleri gibi bu manadaki ellerin kaldırılmasına da zıt değildir. Bilakis “*sükunet içinde olun!*” sözü, namazın tüm bölümlerinde sükunet içinde bulunmayı gerektirmektedir. Bu da rükû, secde ve itidallerde sükûnetin vacip olmasını gerekli kılar.

Dolayısıyla sükûnet içinde olmanın namaz filleri içinde imkan nisbetinde meşru olduğu açıklanmış olmaktadır. Bu nedenle harekete varan intikallerde süratli bir şekilde değil de mutedil olarak yapılması şekliyle namazda sükunet

sağlanır. Nitekim Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* bir hareket olan namaza gidiş filinde sükuneti emretmiştir. Buna göre namazın içindeki fillerde nasıl davranılması gerekir? Şöyle buyurmuştur: “Namaza geldiğinizde koşarak gelmeyin! Sekineti elden bırakmadan gelin! Yetiştiklerinizi kılın! Kaçırdıklarınızı da kaza edin!”²³⁷ Bu hadis de mesele hakkında müstakil bir delildir.

Ebû Hureyre *radiyallâhu anh*'tan gelen rivayette şöyle denmiştir: Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in şunları ifade ettiğini duymuştum: “Namaz için kamet getirildiğinde koşarak gelmeyin, yürüyerek gelin! Sekineti elden bırakmayın! Yetiştiklerinizi kılın! Kaçırdıklarınızı kaza edin!” (Buhârî, Muslim)

Ebû Dâvûd -ve ayrıca Tirmizî-, İbn Ebî Zi'b, İbrahim b. Sa'd, Ma'mer, Şuayb b. Ebî Hamza; Zuhri'den rivayetle şöyle demişlerdir: “Kaçırdığınızı tamamlayın!” İbn 'Uyeyne de Zuhri'den rivayetle “kaza edin!” demiştir.

Muhammed b. Ömer → Ebû Seleme → Ebû Hureyre *radiyallâhu anh*'tan ve Cafer b. Ebî Rabîa → A'rac → Ebû Hureyre *radiyallâhu anh*'tan gelen rivayet “tamamlayın” şeklindedir.

İbn Mesûd *radiyallâhu anh*'in Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'den rivayetinde “tamamlayın” ifadesi yer alır.

²³⁷ Buhârî, K. Cuma (908); Muslim, K. Mesâcid ve Mevâdî'i's-Salât (602); Tirmizî, *Sahîhu Sunen-i Tirmizî*, K. Salât (270/327); Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, K. İmâme, (830/861) Lafız kendisine aittir. Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, K. Salât (535/572); İbn Mâce, *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce*, K. Mesâcid ve'l-Cemâât (629/775); Ahmed, *Müsned*, (7189, 7209, 7606, 27445).

Ebû Dâvûd, Ebû Hureyre *radiyallâhu anh'tan* Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in "Namaza sekineti elden bırakmadan gelin! Yetiştirdiğinizi kılın! Kaçırdığınızı da kaza edin!"²³⁸ buyurduğunu rivayet etmiştir.

Ebû Dâvûd şöyle demiştir: "Aynı şekilde İbn Sîrîn de Ebû Hureyre *radiyallâhu anh'tan* rivayetle "kaza etsin!" demiştir. Ebû Râfî, Ebû Hureyre'dan "tamamlayın," "kaza edin!" şeklinde rivayet etmiştir. Bu, kendisinden kaynaklanan bir ihtilaftır. Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* sadece namaza sebep olan bir davranış olarak namaza gidişte dahi sekinet içinde gitmeyi emrettiğine ve koşmayı yasakladığına göre bizzat namaz içinde sekinet içinde olunması ve acelecilikten uzak durulması daha önde gelir. Dolaşısıyla da rükû ve secde yapan kimsenin evleviyetle sekinet içinde bulunmakla memur olduğu ve aceleden nehyedildiği anlaşılmaktadır.

Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* özellikle de namaz için kamet getirildiği duyulduğunda sekinetle gidilmesini emretmiştir ki; kamet, namaza gitmeyi vacip kılmakta, farz dışında nafle namazla meşgul olmayı -farzın bir bölümünün kaçınılmasına neden olacaksa- da nehyetmektedir. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* sekinetle hareket etmeyi ve kılınmayan kısmın imamın selam vermesinden sonra tamamlanmasını emretmiştir. Bu hususu namaza koşarak gitmenin önüne geçirmiştir. Bu durum da namaza gidişte aceleci davranmaktan şiddetle sakınılmasını gerektirmektedir.

Buna göre namazın içindeyken nasıl davranılmalıdır? Bu noktayı Ebû Dâvûd'un Ebû Sumâme el-Hannât → Ka'b

²³⁸ Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd*, (536/573); İbn Ebi Şeybe, *er-Musannef*, (7403) (2/137); Ahmed, *Musned*, (8951) (2/382).

b. Uca radiyallâhu anı tarikiyle yaptığı řu rivayet açıklamaktadır: “Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: “Biriniz güzel bir şekilde abdest alıp da sonra mes-cide gitmek maksadıyla çıkarsa, ellerinin parmaklarını birbirine geçirmesin. Çünkü o, namazdadır.”²³⁹

Hız. Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem namazın içinde yapılmasını yasakladığı konuşma ve benzerî fiillerin nama-za giderken de yapılmasını yasaklamıştır. Namaz kılacak kişinin namaza giderken nasıl davranması gerektiğini bil-dirmiştir. Yürüyüşünde süratten ve acele davranmaktan nehyedilmiş, sekinet içinde olması emredilmiştir. İmamla kılamadığı rekatları kaza etmesi bildirilmiştir. Buna göre kişinin namaz içinde sekineti muhafaza etmesi daha önce-lilidir.

Allah *celle celâluhû*’nun, ayet-i kerimesinde, mutlak ma-nadaki yürümek ve hareket konusunda sekinet ve orta yollu olmayı emretmiş olması da bu hususa dair bir diğer delildir. Allah *teâlâ* şöyle buyurmaktadır: “Yürüyüşünde orta yol-lu (tabîi) ol, sesini alçalt.” (Lokman, 19), “Rahman’ın (has) kulları onlardır ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler ve kendini bilmez kimseler onlara laf attığında (incitmeksi-zin) ‘Selam!’ derler (geçerler).” (Furkan, 63) Hasen ve daha başkaları “sekinet ve vakarla”²⁴⁰ demişlerdir. Rahman’ın kulları olan kimselerin böyle olduklarını bildirmektedir. Ha-reket cinsinden olan normal davranışlarda dahi sekinet ve

²³⁹ İbn Hibbân, *Sahih* (2036) (5/383); Ebû Dâvûd, *Sahihu Sunen-i Ebi Dâvûd*, “Mâ Câe fi’l-Hedy fi’l-Meşy ile’s-Salât” Babı (526/562); Tirmizî, *Sahihu Sunen-i Tirmizî*, “Mâ Câe fi Kerâhiyyeti’t-Teşbik beyne’l-Esâb’i fi’s-Salât” Babı (316/387); Beyhakî, *es-Sunenu’l-Kubrâ*, (5674/5675) (3/230).

²⁴⁰ İbn Cerir et-Taberî, *Tefsir*, (19/33) Ayrıca Ali b. Ca’d Ebu’l-Hasen el-Cevherî el-Bağdâdî, *Musnedu İbn Ca’d*, (3248) (1/469)’da zikretmiştir.

vakar emredildiğine göre kullukla ilgili fiillerde durum nasıldır? Kendi bünyesinde sükunet bulunan rükû ve secde gibi fiillerdeki durum bu açıdan nedir acaba?

Bu deliller ayağa kalkmak, rükûya-secdeye gitmek, inmek-kalkmak gibi intikallerde de sekineti gerektirmektedir. İntikallerle hedeflenen fiiller; bizzat rükûnun kendisi, secdenin kendisi, kıyam ve kuudun kendileri gibi fiillerin bizzat kendi bünyelerinde sükûn bulunmaktadır. Bu fiilleri sekinet içinde yapmayan kimse, bu fiilleri yapmamış olur. Yemeğe elini uzatıp da yemeyen ya da ağzına koyup da yutmayan kimse gibi sadece -mesela kuudda bulunmak- istemiştir; ama yapmamıştır.

Ayrıca Allah *subhânallâhu ve teâlâ* Kitab ve sünnette rükû ve secdeleri emretmiştir. Bunlar icma ile de vaciptir. Çünkü Allah *celâluhû* şöyle buyurmuştur:

“Ey iman edenler rükû ve secde edin!” (Hac, 77)

“O gün incikten açılır (işler güçleşir, hakikatler ortaya çıkar) ve secdeye davet edilirler; fakat güç yetiremezler. Gözleri horluktan aşağı düşmüş bir halde kendilerini zillet bürür. Halbuki onlar, sapasağlam iken de secdeye davet ediliyorlardı (fakat yine secde etmiyorlardı).” (Kalem, 42-43)

“Böyleyken onlar acaba neden iman etmezler? Onlar kendilerine Kur’an okununca secde de etmezler.” (İnşikâk, 21)

“Bizim âyetlerimize ancak o kimseler inanırlar ki, bunlarla kendilerine öğüt verildiğinde, büyüklük taslamadan secdeye kapanırlar ve Rablerini hamd ile tesbih ederler.” (Secde, 15)

“Secde et ve yakınlaş!” (Alak, 19)

“Görmez misin ki, göklerde olanlar ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah’a secde ediyor; birçoğunun üzerine de azap hak olmuştur.” (Hac, 18)

Bu ayetler Allah’a secde etmeyen insanlara azabın hak olduğunu göstermektedir. **“Gecenin bir kısmında O’na secde et; gecenin uzun bir bölümünde de O’nu tesbih et.”** (İnsan, 26)

“Sen şimdi Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol!” (Hicr, 98)

“Onlar, kendilerine, ‘Allah’ın huzurunda eğilin!’ denildiği vakit eğilmezler.” (Murselât, 48)

“Sizin dostunuz (veliniz) ancak Allah’tır, Rasûlüdür, iman edenlerdir; onlar ki Allah’ın emirlerine boyun eğerek namazı kılar, zekâtı verirler.” (Mâide, 55)

İnsanlara Nasıl Namaz Kılacaklarını Açıklayan ve Tabi Olunması Vacip Olan Kişi, Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*’dir:

Allah *celle celâluhû* namazın aslı gibi rükû ve secdelerini de farz kılmış; Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* de kendilerine inzal edilenleri insanlara beyan etmiştir. Onun sünneti Kitab’ı tefsir ve tebyin eder. Kitab’a delalet edip onu açıklar. Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*’in bir fiili bir emre imtisal/uyuma ya da bir mücmeli tefsir etme kabilinden meydana gelmişse, bu fiil imtisal edilen/uyulan ve tefsir edilen şeyin hükmünü alır. Meselâ Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*, her rekatta bir rükû ve iki secde yaptığı için bu fiillerin ikisi de vaciptir. Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*’in bu fiili, Allah *teâlâ*’nın rükû ve secde etme

emrine imtisal ve Kur'an'da mücmel olarak zikredilmiş olan hususun tefsiridir.

Secdelerin keyfiyeti konusundaki merci de yine onun sünnetidir. Hz. Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* farz ve nafle namazlar kılar. Onun döneminde yaşayan insanlar da kılarlardı. Kılmış olduğu namazı rükû ve secdelerinde itidali ve tüm namaz fiillerinde itminanı mutlaka sağlayarak kılar. Farz ve nafle namazları kılışı konusunda nakilde bulunan herkes bu noktayı da bildirmişlerdir. Kendi döneminde ashabının namazı da aynen bu şekildeydi. Bu durum, fiillerin sayısının -iki secde ve bir rükû olarak- vacip olduğu gibi bu fiillerde sekinet ve itminanın da vacip olmasını gerekli kılmaktadır.

Namazların çokluğuyla birlikte Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in her gün kılmış olduğu namazlarda bu minvalde devam etmesi, bu tutumun vacip olduğu hususunda en kuvvetli delildir. Zira şayet vacip olmasaydı, cevaz yönünü açıklamak için bir kez olsun terk ederdi. Ya da terk edilmesinin de caiz olduğunu sözlü olarak ifade ederdi. Fiiliyle veya sözlü olarak bu tutumun terk edilmesinin caiz olduğu yönünde bir açıklama yapmadığına göre, bu durum, sözü edilen şekilde bir tutum izlenmesinin vacip olduğuna delalet etmektedir.

Ayrıca, *Sahîh-i Buhârî*'de sabit olduğuna göre Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*, Mâlik b. el-Huveyris'e şöyle demiştir: “Namaz vakti geldiğinde ezan okuyun ve kamet getirin. En büyüğünüz size imamlık yapsın! Benim nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız, öyle namaz kılın!”²⁴¹

²⁴¹ Buhârî, K. Ezan (658); Muslim, K. Mesâcid ve Mevâdî's-Salât (764); Tirmizî, *Sahîhu Sunen-i Tirmizî*, K. Salât (169/205); Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, K. Ezan (615/634, 645/669, 753/781); Ebû Dâvûd, *Sahîhu Sunen-i Ebi Dâvûd*, K. Salât (551/589); İbn Mâce, *Sahîhu Sunen-i İbn Mâce*, K.

Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem* kendisinin nasıl namaz kıldığını görüyorlarsa, o şekilde namaz kılmalarını emretmiştir. Bu da Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem* insanlara nasıl namaz kıldırılmışsa, imamlık yapacak olanın da o şekilde kıldırmasının vacip olduğunu gerektirmektedir. Bu hususta ne lehinde ne de aleyhinde bir rivayet söz konusudur. Cemaatte bulunan ya da tek başına namaz kılan kimse için ne gerekiyorsa, imam için de aynı şey gerekmektedir.

Sahîhayn'da Sehl b. Sa'd tarikinden şu rivayet sabit olmuştur: "Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'i gördüm, minbere çıktı. Tekbir aldı. İnsanlar da o minberdeyken arkasında onunla beraber tekbir aldılar. Sonra döndü ve geri geri aşağı indi. Minberin alt kısmında secde etti. Sonra tekrar yukarı çıktı ve namazını böylece bitirdi. Daha sonra insanlara yöneldi ve şöyle seslendi: "Ey insanlar! Benim imamlığıma uyasınız ve namazımın nasıl olduğunu öğrenesiniz diye böyle yaptım."²⁴²

Sünen-i Ebî Dâvûd ve *Nesâî*'de Sâlim el-Berrâd'dan gelen şu rivayet vardır: "Ukbe b. 'Âmir el-Ensârî, Ebu Mesûd'un yanına geldik. Ona 'Bize Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'in namazını anlat!' dedik. Bizim aramızda mescidde ayağa kalktı. Tekbir aldı. Rükû edince ellerini dizleri üzerine koydu. Parmaklarını daha aşağıda tuttu. Bütün her şeyi istikrar bulana dek dirseklerini de birbirinden ayır-

İkâmeti's-Salât ve's-Sunne fihâ (799/979); Ahmed, *Müsned*, (20479) (5/53). İmam Ahmed dışındaki kaynaklar "Benim nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız öyle namaz kılın!" ifadesini zikretmemiştir.

²⁴² Buhârî, K. Salât (377)'de rivayetin bir bölümü yer alır. Muslim, "Cevâzu'l-Hutve ve'l-Hutveteyn fi's-Salât" Babı (544) (1/386); İbn Huzeyme, "Mekânu'l-Me'mûmîn li Ta'lîmî'n-Nâsi's-Salâte" Babı (1521) (3/12-13); Nesâî, *Sahîhu Sunen-i Nesâî*, "Salât alâ'l-Minber" Babı (713/739); Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, (5012) (3/108).

dı. Sonra *semiallahu limen hamideh* dedi. Bütün uzuvları istikrar bulana dek ayağa kalktı. Sonra tekbir aldı, secde etti. Avuçlarını yere koydu. Sonra bütün uzuvlarının istikrar bulması için dirseklerinin arasını açtı. Sonra başını kaldırdı. Tüm organları istikrar bulana dek oturdu. Aynı şeyleri tekrar yaptı. Sonra aynı bu rekat gibi dört rekat namaz kıldı. Namazını kıldı, sonra 'İşte biz Rasûlullah *sallallâhu aleyhi ve sellem*'i böyle namaz kılarken gördük.' dedi."²⁴³

Ashabın Namaz İçinde Sekinet ve İtminanın Vacip Oluşu Konusundaki İcmaı:

Bu konuda ashab *radiyallâhu anhum*'un icması vardır. Zira onlar mutlaka itmina içinde namaz kılmaktaydılar. Namazında itminan içinde olmayan birini gördüklerinde uyarır ve nehiyde bulunurlardı. Ashabdan hiçbiri de bu konudaki uyarıya itiraz etmezdi. Bu durum da ashabın hem fiil hem de söz ile namazda itminan ve sekinetin vacip olduğu konusunda icma etmiş olduklarını gösterir. Şayet vacip olmasaydı, vacip olmayan diğer fiiller gibi bunu da bazen terk ederlerdi.

Arap Dili'ne Göre Rükû ve Secde, Eğilince ve Yüz Yere Konulunca Sağlanan Sekinet ile Gerçekleşir:

Arap Dili'ne göre secde ve rükûnun gerçekleşmesi, eğilirken ve yüz yere konurken sekinetin sağlanmasına bağlıdır. Sadece aşağı doğru inmek ve kalkmak şeklinde yapılan hareketler secde ve rükû olarak adlandırılmaz. Bu

²⁴³ Ebû Dâvûd, *Sahihu Sunen-i Ebî Dâvûd*, "Salâtu Men lâ Yukim Salbuhû fi'r-Rükû ve's-Sucûd" Babı, (769/863); Nesâî, *Sahihu Sunen-i Nesâî*, "Mevâdi'u Esâbi'l-Yedeyn fi'r-Rükû" Babı (992/1037); Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ* (2600) (2/127); Dârimî, *Sunen*, (1304) (1/340).

hareketleri rükû ve secde olarak adlandıranlar dile karşı hata işlemiş olurlar. Bu hareketlerin, işleyenin emre uymuş olması için rükû ve secde olarak adlandırılabilceğine dair dil kurallarından bir delil getirmesi istenir. Böylelikle getirilen delil sayesinde bu hareketleri yapan kimsenin bu isim kapsamındaki fiili yaparak emre uyduğu söylenebilir. Ancak bu hareketlerin dil açısından rükû ve secde adıyla anılması doğru değildir. Hakkında bu yönde herhangi bir delil de bulunmamaktadır. Böyle bir görüş ileri süren kimse Kitabullah ve Arap dili açısından bilgisi olmadan görüş beyan etmektedir. Ortada secde etmiş sayılır mı, sayılmaz mı gibi bir şüphe bulunduğuna göre; ittifakla emre uymamış demektir. Zira vucubiyet malumdur. Vacibin yapıldığı ise malum değildir. Bu durum namazın ya da zekâtın vacip olduğunu kesin olarak bildiği halde yapıp yapmadığında şüphe den kişinin haline benzemektedir.

Bu, bilinmesi gereken bir asıldır. Zira "Bu davranışlar da lügatte secde ve rükû olarak adlandırılır." diyen tartışmacının görüşünü bertaraf eder. Bu sözler ilimsizce, delilsizce söylenmiş sözlerden ibarettir. Delil getirmesi istendiğinde hiçbir şey yapamamaktadır. Bu konuda delil, "Kişi boyun borcunu, bilinen manada secde ve ruku yaparak öder." diyenlerin lehindedir.

Rükû ve secde lafızlarının Arap dilinde, "itminan olmadan sadece yüzü yere değdirmek" şeklinde bir anlamı olsaydı şayet, yanağını yere koyan, burnunu toprağa süren secde etmiş sayılırdı. Özellikle de bu tartışmanın sahibine göre, alını değil de yalnızca burnu, hiçbir itminan bulunmadan toprağa değdirenin ya da burnuyla yeri gagalayanın secdesi geçerli sayılmaktadır. Bu fiillerin secde sayılmadığı Arap dili bakımından bilinen bir husustur. Nitekim karga

gibi gagalarcasına ya da buna benzer hareketlerin de onların dilinde secde olarak anılmadığı malumdur.

Eğer denildiği gibi olsaydı, yere veya yerin bir kısmına azıcık dokunan kimse secde etmiş olarak anılabilirdi.

Ayrıca Allah *celle celâluhû* namaza devamı ve namazın muhafaza edilmesini emretmiştir. Namazın zayi edilmesini ve namazdan gafil olmayı ise kınamıştır. Müminûn Sûresinin baş kısmında şöyle buyurmuştur: **“Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir. Onlar ki, namazlarında huşû içindedirler; onlar ki, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler; onlar ki, zekât verirler. Ve onlar ki, iffetlerini korurlar; ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (cariyeleri) hariç. (Bunlarla ilişkilerden dolayı) kınanmış değildirler. Şu halde, kim bunun ötesine gitmek isterse, işte bunlar, haddi aşan kimselerdir. Yine onlar (o müminler) ki, emanetlerine ve ahidlerine riayet ederler. Ve onlar ki, namazlarına devam ederler.”** (Muminûn, 1-9) Bu özelliklerin vacip oldukları daha önceki satırlarda açıklanmıştı.

Meâric Sûresinde de şöyle buyurmuştur: **“Gerçekten insan, pek hırslı (ve sabırsız) yaratılmıştır. Kendisine fenalık dokunduğunda sızlanır, feryat eder. Ona imkân verildiğinde ise pinti kesilir. Ancak şunlar öyle değildir: Namaz kılanlar, ki onlar namazlarında devamlıdır (ihmal göstermezler;) Mallarında, isteyene ve (isteyemediği için) mahrum kalmışa belli bir hak tanıyanlar; ceza (ve hesap) gününün doğruluğuna inananlar; Rablerinin azabından korkanlar, ki Rablerinin azabına (karşı) emin olunamaz; ırzlarını koruyanlar -ancak eşlerine ve cariyelerine karşı müstesna; çünkü onlar kınanmaz; bundan öteye (geçmek) isteyenler ise, onlar taşkınlığın ta kendileridir; emanetlerine ve ahitlerine riayet**

edenler; şahidliklerini (dosdoğru) yapanlar; namazlarını koruyanlar..." (Meâric, 19-34)

Yüce Allah istisna ettikleri dışında tüm insanları kınamıştır. İstisna edilen niteliklere sahip olmayanlar kınanmış kimselerdir. Nitekim şu ayetlerde de benzer ifadeler vardır: **"Asra yemin olsun ki, insan zarardadır. Ancak iman edenler, salih amel işleyenler ve birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler bunun dışındadır."** (Asr, 1-2)

"Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki, bunlar namazı bıraktılar; nefislerinin arzularına uydu-lar. Bu yüzden ileride sapıklıklarının cezasını çekecek-ler." (Meryem, 59)

"Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, onlar namaz-larını ciddiye almazlar." (Mâûn, 4-5)

"Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın." (Bakara, 238)

Bu ayetler namazın vaciplerinden bazısını terk eden-lerin -her ne kadar zahirde namaz kılıyor görünseler de- kınanmasını gerektirmektedir. Meselâ vacip olan vaktin, zahirî ve batınî amellerle şartların ve rükünlerin mükemmel yapılmasının terk edilmesi gibi... Selef bunu bu şekilde tef-sir etmiştir. Abd b. Humeyd, tefsirinde -ki bu, Abd hadisinden İbnu'l-Munzir tarafından tefsirinde zikredilmiştir- yer aldığına göre; Ravh → Saîd → Katâde'den bize tahdis etti: **"Onlar ki namazlarını muhafaza ederler."** ayeti, na-mazda abdesti, vakitlerini ve rükûlarını muhafaza ederler, demektir."²⁴⁴

Ebû Bekir b. Munzir, tefsirinde, Abdullah'tan gelen Ebû Abdurrahman hadisinden şöyle rivayet etmiştir: Abdullah'a

²⁴⁴ İbn Kesîr, *Tefsir*, (1/43; 2/287).

“Allah, Kur’an’da namazı çokça zikretmiştir: ‘**Onlar namazlarında daimdirler.**’ ‘**Onlar namazlarını muhafaza ederler.**’ ‘**Onlar ki namazlarını korurlar.**’ (gibi.)” denildi. O da “Bu, namazın vakitleri hakkındadır.” dedi. “Biz bu görüşte değiliz, ey Ebû Abdurrahman! Bu, namazın terk edilmesi hakkındadır.” dediler. O da “Namazın terk edilmesi küfürdür.” dedi.²⁴⁵

Saîd b. Mansûr şöyle rivayet etmiştir: Bize Ebû Muâbiye tahdis etti. A’miş → Müslim → Mesrûk kanalıyla bize tahdis etti: “**Onlar ki namazlarını muhafaza ederler**” ayeti hakkında “Namazın vakitlerini muhafaza ederler.” dedi. “Biz bu görüşte değiliz, ey Ebû Abdurrahman! Bu, namazın terkiyle alakalıdır.” dediler. O da “Namazın terk edilmesi küfürdür.” dedi.²⁴⁶

Saîd b. Meryem hadisinden şöyle rivayet edilmiştir: “**Onlar ki namazlarından gafildirler.**” Yani namaz vakitlerini zayi etmek suretiyle gafildirler.” Ebû Sevr → İbn Cureyc tarikiyle rivayet edildiğine göre “**Onlar ki namazlarını muhafaza ederler.**” ayeti farz namazlarla ilgilidir. Meâric Sûresindeki ise nafle namazlarla alakalıdır. Bu, zayıf bir görüştür.

Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye rahimehullah'ın risalesi burada son bulmaktadır.

²⁴⁵ İbn Cerîr et-Taberî, *Tefsir*, (16/99); Kurtubî, *Tefsir*, (18/291).

²⁴⁶ İbn Cerîr et-Taberî, *Tefsir*, (16/99).

KAYNAKLAR²⁴⁷

Kur'ân-ı Kerim

Âsâr, Ebû Yusuf, thk. Ebu'l-Vefâ, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut

Daîfu Sunen-i Ebî Dâvûd, Şeyh Nâsiruddîn el-Elbânî, thk-
tlk. Zuheyr eş-Şâviş, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut.

Daîfu Sunen-i İbn Mâce, Şeyh Nâsiruddîn el-Elbânî, thk-
tlk. Zuheyr eş-Şâviş, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut.

Ehâdîsu'l-Muhtâra, Muhammed b. Abdilvâhid el-Hanbelî
el-Makdisî, Mektebetu'n-Nahdati'l-Hadîse, Mekke-i
Mukerreme 1410h.

Feyzu'l-Kadîr, Abdurraûf el-Munâvî, el-Mektebetu't-
Ticâriyye, Mısır.

Firdevs bi Mesûri'l-Hitâb, ed-Deylemî, Dâru'l-Kütubi'l-
İlmiyye, Beyrut. *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*,
Hafız Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh el-Asfahânî,
Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1405h.

Halku Ef'âli'l-'İbâd, Buhârî, Dâru'l-Me'ârifî's-Suûdiyye,
Riyad.

İlelu'l-Mutenâhiye, İbnu'l-Cevzî, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye,
Beyrut.

²⁴⁷ İbn Teymiyye'nin bu çalışmasının tahkiki sırasında yararlanılan kitapların bazılarının isimlerinin başında yer alan elif-lam takıları Türkçe alfabetik sıralama yapılabilmesi için kaldırılmıştır. (çev.)

İsâbe, İbn Hacer el-Askalânî, Dâru'l-Cîl, Beyrut.

Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs, Aclûnî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut.

Mecma'u'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid, Hafız Nureddin Ali b. Ebî Bekr el-Heysemî, Dâru'r-Reyyân li't-Turâs, Kahire 1407h.

Mucemu'l-Evsat, et-Taberânî, Dâru'l-Harameyn, Kahire.

Mucemu'l-Kebîr, et-Taberânî, thk. Hamdi b. Abdilmecid es-Selefî, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Musul.

Muntekâ, İbnu'l-Cârûd, thk. el-Bârûdî, Muessesetu'l-Kütubi's-Sekâfiyye, Beyrut.

Musannef, Abdurrazzâk, thk. Habiburrahman el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut.

Musned, Ebû Avâne, thk. Eymen b. Arif ed-Dimaşkî, Dâru'l-Marife, Beyrut 1998m.

Musned, Ebû Ya'lâ, Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs.

Musned, İshak b. Râhûye, thk. Abdulğafûr el-Belûşî, Mektebetu'l-İman, Medine-i Münevvere.

Musned, İbnu'l-Ca'd, Muessesetu Nâdir, Beyrut 1410.

Musned, İmam Ahmed b. Hanbel, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut.

Musned, Rabî b. Habîb el-Ezdî, Dâru'l-Hikme, Beyrut 1415h.

Musnedu's-Şihâb, El-Kudâî, Mektebetu'd-Dâr, Medine-i Münevvere 1406h.

Mustedrek ala's-Sahîhayn fi'l-Hadîs, Hafız Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh (Hakim), Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut. *Musannef*, İmam Ebû Abdillâh b. Ebî Şeybe, thk. Kemal Yusuf el-Hût, Mektebetu'r-Ruşd, Riyad.

Nasbu'r-Râye, Zeylaî, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'r-Reyyân, Beyrut / Dâru'l-Kible li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, Cidde.

Nevâdiru'l-Usûl fî Ehâdîsi'r-Rasûl, El-Hakim et-Tirmizî Muhammed b. Ali b. el-Hasen Ebî Abdillâh, thk. Dr. Abdurrahman Umayra, Dâru'l-Cîl, Beyrut 1992m.

Sahîh-i Muslim, İmam Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, thk. ve numaralandırma: Fuad Abdulbâkî, Dâru'd-Da've, İstanbul.

Sahîhu İmâm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Bustî, Thk. Şuayb el-Arnâût, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1414h.

Sahîhu'l-İmâm İbn Huzeyme, Thk. Dr. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1970m.

Sahîhu'l-Buhârî, İmam Muhammed b. İsmail el-Buhârî, thk. ve numaralandırma: Fuad Abdulbâkî, el-Matbaatu's-Selefiyye, Kahire.

Sahîhu Sunen-i Ebî Dâvûd (sened ihtisarı ile), Şeyh Nâsiruddin el-Elbânî, thk. Zuheyr eş-Şâviş, Mektebetu't-Terbiyyei'l-Arabî li Duveli'l-Halîc, Beyrut/Lübnan.

Sahîhu Sunen-i İbn Mâce (sened ihtisarı ile), Şeyh Nâsiruddin el-Elbânî, thk. Zuheyr eş-Şâviş, Mektebetu't-Terbiyyei'l-Arabî li Duveli'l-Halîc, Beyrut/Lübnan.

Sahîhu Sunen-i Tirmizî (sened ihtisarı ile), Şeyh Nâsiruddin el-Elbânî, thk. Zuheyr eş-Şâviş, Mektebetu't-Terbiyyei'l-Arabî li Duveli'l-Halîc, Beyrut/Lübnan.

Sahîhu Sunen-i Nesâî (sened ihtisarı ile), Şeyh Nâsiruddin el-Elbânî, thk. Zuheyr eş-Şâviş, Mektebetu't-Terbiyyeti'l-Arabî li Duveli'l-Halîc, Beyrut/Lübnan.

Sünen-i Dârekutnî, Thk. Abdullah Hâşim el-Medenî, Dâru'l-Marife, Beyrut.

Sünen-i Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. el-Fadl ed-Dârimî, thk. ve numaralandırma: Fewvâ Ahmed Zumerlî ve el-Alemî, Dâru'l-Kütubi'l-Arabî, Beyrut.

Sünenu'l-Kübrâ, el-Beyhakî, thk. Muhammed es-Saîd Zağlûl, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut 1405h.

Sünenu'l-Kübrâ, Nesâî, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut 1411h.

Sünenu's-Suğrâ, Beyhakî, thk. Dr. Dıyaurrahman el-A'zamî, Mektebetu'd-Dâr, Medine-i Münevvere.

Şerhu Meâni'l-Âsâr, İmam Ahmed b. Muhammed b. Selâme, Ebû Cafer et-Tahâvî, thk. Zührî en-Neccâr, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut.

Târîhu Curcân, Hamza el-Curcânî, Âlemu'l-Kütub, Beyrut 1981m.

Tefsîru't-Taberî, Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1405h.

Tefsîru İbn Kesîr, Dâru'l-Fikr, Beyrut.

Tefsîru'l-Kurtubî, Dâru's-Şa'b, Kahire.

Telhîsu'l-Habîr, İbn Hacer el-Askalânî, Medine-i Münevvere.

Terğîb ve't-Terhîb, el-Munzirî, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut.

Zühd, İmam Abdullah b. Mubarek, thk. Allame Habiburrahman el-A'zamî, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut.

3. KİTAP

NAMAZI ACELEYLE KILIP RÜKU VE SECDELERİ TAM YAPMAMANIN HÜKMÜ

حکم من نقر الصلاة
ولم يتم ركوعها ولا سجودها

Hafız İbn Kayyım el-Cevziyye

NAMAZI ACELEYLE KILIP RÜKU VE SECDELERİ TAM YAPMAMANIN HÜKMÜ²⁴⁸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Bu konuda Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de, ondan sonra ashabı da yeterli ve tatmin edici açıklamalar yapmışlardır. Bu yüzden kendi iyiliğini isteyen kimsenin bu konuda sünnette bildirilenler dışında bir arayış içinde olmaması gerekir.

Biz şimdi Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ve onun ashabının bu konudaki mezhebini/görüşünü harfiyen aktaracağız:

* Ebu Hureyre *radiyallahu anh*'tan şöyle rivayet edilmiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* mescide girdi. Onun peşinden de bir adam mescide girdi. Adam namaz kıldıktan sonra gelip Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e selâm verdi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de onun selamını aldıktan sonra “*Sen geri dön de yeniden namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın!*” buyurdu. Bu olay üç kez tekrarlandı. (Üçüncü seferden sonra) adam, “Ey Allah'ın Rasulü! Seni hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki ben bundan daha iyisini yapamıyorum. Bana (doğrusunu) sen

²⁴⁸ Hafız İbn Kayyım el-Cevziyye, -Allah onun kabrini nurlandırсын ve ondan razı olsun- *es-Salat ve Hukmu Tarihiha* adlı kitabından alınmıştır. Bu kitap, *Namaz ve Onu Terkedenin Hükümü* adıyla yayınevimiz tarafından yayınlanmıştır.

öğret!" dedi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

"Namaz kılmak üzere kalktığın vakit güzelce abdest al. Sonra kıbleye dön ve tekbir al. Sonra ezberinde bulunan Kur'ân (surelerinden) sana kolay gelenini oku. Sonra rükûya varıp azaların yatışincaya kadar (rükûda) kal. Sonra başını (rükûdan) kaldırıp dümdüz doğrularak ayakta dur. Sonra secdeye varıp azaların yatışincaya kadar secdede kal. Sonra başını (secdeden) kaldırıp azaların yatışincaya kadar otur. Sonra yine secdeye varıp azaların yatışincaya kadar secdede kal. Sonra (başını) secdeden kaldırıp azaların yatışincaya kadar otur. Sonra bunları tüm namazın boyunca (bu şekilde) yap."²⁴⁹

Bu hadiste şu konular hakkında delil vardır:

* Namaza başlarken tekbir getirmek farz-ı ayndır, ondan başka bir ifade onun yerini tutmaz.

* Abdest almak ve kıbleye yönelmek de farz-ı ayndır.

* Kur'ân okumak (kıraat) da farzdır. Kıraatin, "kolay gelenini" ifadesiyle takyid edilmiş olması, başka delillerden dolayı Fatiha'nın okunmasının farz-ı ayn olmasına mani değildir. Çünkü bu sözü söyleyen (Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*) aynı zamanda şöyle de demiştir:

"Fatiha'nın okunmadığı bütün namazlar eksiktir/ yarım"dır."

"Fatiha'yı okumayan kimsenin namazı yoktur/geçersizdir."

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hadislerinin bir kısmı da diğerleriyle çakışmaz, çakıştırılmaz.

²⁴⁹ Buhâri ve Müslim rivayet etmiştir. Bu, Buhâri'nin rivayetidir.

* Yine bu hadis, tadil-i erkana riayetini (sükûnet içinde/acele etmeden namaz kılmanın) farz olduğuna, onu terk edenin kendisine emredilen bir hususu terk etmiş olacağına, dolayısıyla da o emirle yükümlü/mesul kalacağına da delildir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in rükuda azaların yerini bulup yatışması ve rükudan kalktıktan sonra da dimdik doğrulma yönündeki emrine dikkat edilmelidir. Çünkü rükudan kalkma rüknünde sadece azaların yatışması yeterli değildir, aksine dümdüz doğrulmak da şarttır.

Biz, "Namaz kılan kişi, rükû yaptığı ve başını kaldırmadan rükûdan (direkt) secdeye gittiği takdirde namazı geçerlidir." diyenlerin aksine şöyle diyoruz: Namaz kılan kimsenin hem azalarının yatışması hem de dimdik doğrulması şarttır. Çünkü namazı emreden Şari, namaz kılan kimsenin dimdik ayakta durmadan sadece başını kaldırmasını yeterli görmemiştir.

Yine bu hadis, başka delillerden dolayı rüku ve secdede tesbihin, rükudan kalkıldığında da "Semiallahu limen hamideh" ve "Rabbena veleke'l-hamd" zikirlerinin söylenmesinin farz olmasına mani değildir. Çünkü bunları söyleyen ve emreden de, rükuda tesbih getirilmesini emreden de aynı zattır.

Zira Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* "**Azamet sahibi Rabbinin adını tesbih et.**" (Vakıa, 96) ayeti nazil olunca "Bu (emri) rükûda uygulayın." buyurmuştur.

Rükûdan kalkınca da "Rabbena veleke'l-hamd" demeyi emretmiştir: "İmam سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ dediği zaman siz رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ deyin."

Dolayısıyla bize hem rükuyu ve rükûda azaların yatışmasını hem de tesbihi ve “Rabbena veleke'l-hamd” demeyi emreden, bizzat Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'dir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* secdeden kalkış hakkında şöyle buyurmuştur: “Sonra başını (secdeden) kaldırıp azaların yatışincaya kadar otur.” (Başka bir rivayette de “Dimdik oturuncaya kadar...” şeklinde geçmektedir.)

Burada Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, azaların yatışması ve dimdik doğrulma gerçekleşmedikçe başı kaldırıp kılıç gibi durmayı yeterli görmemiştir. Yani o, hem başı kaldırmayı, hem azaların yatışmasını hem de dimdik doğrulmayı emretmiştir.

Bu hadiste zikredilmeyen hususlara bakarak onların -herhangi bir müctehid imama göre- farz olmadığı söylenemez.

Zira İmam Şafiî, Fatiha'yı, son oturuşu ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e salavat (salli-barik) okunmasını farz görmektedir, ama bunların hiçbirisi bu hadiste zikredilmemektedir.

İmam Ebu Hanife ise teşehhüd miktarı oturmayı ve (selam ve benzeri bir) fiille namazdan çıkmayı farz görmektedir, ama bunlar da bu hadiste zikredilmemektedir.

İmam Malik de teşehhüdü ve selamı farz görmektedir, ama bunlar da bu hadiste zikredilmemektedir.

İmam Ahmed ise rûku ve secdede tesbihi, rükudan kalkıldığında “Semiallahu limen hamideh” ve “Rabbena veleke'l-hamd” denmesini, (iki secde arasında da) “Rabbîğfir

lî" denmesini farz görmektedir, ama bunlar da bu hadiste zikredilmemektedir.

O nedenle hiç kimse bu hadiste zikredilmeyen şeylerin farz olmadığını söyleyemez.

* Şayet "Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu adamın namazına iki kez (gördüğü halde) müdahale etmemiştir. Eğer onun kıldığı namaz batıl/geçersiz olsaydı mutlaka müdahale ederdi. Çünkü o, batıla asla sessiz kalmaz." denilecek olursa buna şöyle cevap verilir:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, adama, "Sen geri dön de yeniden namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın!" dediği halde ona müdahale etmediği nasıl söylenebilir?! Zira ona hem namaz kılmasını emretmiş hem de kendisinin teşri buyurduğu namazı yerine getirmediğini ifade etmiştir. Bundan daha açık bir karşı çıkma ve müdahale olabilir mi?

* Şayet "Ama o, adama bizzat namazda müdahale etmedi." denecek olursa buna şöyle cevap verilir:

Evet, öyle. Ancak bunu, böyle bir müdahale adama itici geleceği ve onun namazı gereği gibi öğrenmesine engel olacağı için yapmıştır. Nitekim o, mescidin içinde idrarını yapan bedeviye de işini bitirinceye kadar müdahale etmemiş, daha sonra ona doğrusunu öğretmiştir. Bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yumuşak huylu ve nezaket sahibi olmasından ve öğretim usulünün mükemmelliğinden dolayıdır. Allah'ın *salat ve selamı* onun üzerine olsun.

* Şayet, "Namazın içindeyken adama, 'Namazını yarıda kes.' diyemez miydi?" denilecek olursa da ona şöyle cevap verilir:

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* mescide idrarını yapan bedeviye bile böyle bir şey dememiştir ki bu adama desin.

Evet, eğer Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu adamın namazına ses çıkarmasaydı, ona tekrar kılmasını emretmeseydi ve dinen teşri edilen namazı yerine getirmediğini söylemeseydi o zaman bu hadis, sizin için dayanılacak bir delil olabilirdi.

* Eğer, “‘*Sen namaz kılmadın.*’ sözü, kamil bir namaz kılmadın anlamındadır.” denilecek olursa (buna şöyle cevap verilir):

Bu adamın, bazı müstehaplarını ihlal ettiği geçerli bir namazı olmasına rağmen Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ona, “*Sen geri dön de yeniden namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın!*” demesi olacak şey değildir. Aksine bu, son derece saçmadır.

* Rifâa b. Rafi’ *radiyallahu anh*’tan, şöyle dediği rivayet edilmiştir: Biz (bir gün) Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte mescidde otururken bedeviye benzer biri geldi ve hafif/kısa bir namaz kılarak gelip Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e selam verdi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de (ona), “*Ve aleykesselâm* (Sana da selâm olsun). *Sen geri dön de tekrar namaz kıl çünkü sen namaz kılmadın!*” dedi. Adam iki ya da üç sefer aynı şeyi yaptı. Her seferinde de gelip Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e selam veriyor, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona, “*Ve aleykesselâm. Sen geri dön de tekrar namaz kıl çünkü sen namaz kılmadın!*” diyordu. Bu durum insanları tedirgin etti ve namazını hafif/kısa tutan kimsenin hiç namaz kılmamış sayılması onlara ağır geldi. Son seferinde adam,

“(Namazın nasıl kılınacağını) bana göster ve öğret. Zira ben de insanım; doğru da yapabilirim, hata da edebilirim.” dedi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

“Elbette! Namaza kalktığın vakit Allah’ın emrettiği gibi abdest al. Sonra şehâdet getir. Ardından kamet getirip namaza dur. Kur’ân (surelerinden) ezberinde olan varsa onu oku, yoksa Allah’a hamdet, tekbir getir ve ‘La ilahe illallah’ de. Sonra rükûya git ve rükûda azaların yatışincaya kadar dur. Sonra doğrulup ayakta dimdik dur. Sonra secdeye git ve azaların yatışincaya kadar secdede kal. Sonra (doğrulup) otur ve azaların yatışincaya kadar o halde kal. Sonra (ikinci secdenin ardından) kalk (ve tüm rekatları bu şekilde tamamla). Eğer böyle yaparsan namazın tamam olur. Bunlardan herhangi birini eksik yaparsan namazın eksik kalır.”

(Ravi) Rifâa diyor ki: Bu (hüküm), insanlara (tedirgin oldukları) ilk duruma/öncekine göre daha kolay/hafif geldi. Zira bu sayılanlardan birini eksik yapan (yani namazı eksik kılan) kimsenin namazının (sevabından) bir kısmının eksileceğini, ama tümünden yok olmayacağını (öğrenmiş oldular).”²⁵⁰

* Ebû Dâvûd’un rivayetinde bazı ifadeler şöyle geçmektedir: “Kur’ân (surelerinden) dilediğini okursun sonra da ‘Allahu ekber’ dersin.”

“Eğer ezberinde (Kur’ân’dan bir şey) varsa onu oku!”

* Ahmed’in bir rivayetinde de şöyle geçmektedir: “Namaz kılmak istediğin zaman güzel bir biçimde

²⁵⁰ Bu hadisi Ahmed ve Sünen sahipleri rivayet etmiştir.

abdest al. Sonra kıbleye yönel ve tekbir getir. Sonra Fatiha'yı oku. Sonra da dilediğin (ayet veya sureyi) oku. Rükuya eğildiğin zaman avuçlarını dizlerinin üzerine koy, sırtını uzatıp dümdüz hâle getir ve rükuda sabit/hareketsiz dur. Başını (rükudan) kaldırdığın zaman kemikler eklem yerlerine gelinceye kadar belini dümdüz doğrult. Secdeye vardığında ise secdede sabit/hareketsiz dur. Başını (secdeden) kaldırdığın zaman sol uyluğunun üzerine otur. Her rekâtta ve secdede de böyle yap."

Bu hadiste geçen "Allah'ın sana emrettiği gibi abdest al" sözü, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in Safa ve Merve (arasında yapılacak sa'y) hakkında söylediği "(Sa'y'a) Allah'ın (ayette kendisinden) başladığı yerden (yani Safa'dan) başla!" sözüyle bir arada değerlendirilecek olursa bu, abdestin Allah Teâla'nın ayette zikrettiği tertibe/sıraya göre alınmasının farz olduğunu ifade eder.

Bu hadiste geçen "Fatiha'yı oku. Sonra da dilediğin (ayet veya sureyi) oku" sözü, (daha önceki hadiste geçen) "Sonra ezberinde bulunan Kur'ân (surelerinden) sana kolay gelenini oku." şeklindeki mutlak/kayıtsız sözü kayıtlamakta/belirleyip sınırını çizmektedir. Hadiste geçen "(Kur'ân' surelerinden) dilediğini okursun." sözünün manası da budur. Yine Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem "Kur'ân (surelerinden) ezberinde olan varsa onu oku, yoksa Allah'a hamdet, tekbir getir ve 'La ilahe illallah' de." buyurmuştur.

Yani hadislerin farklı lafızları birbirini, dolayısıyla da Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in muradını/kastını açıklar. O nedenle hadislerin bir lafzını esas alıp diğerlerini terk etmek caiz değildir.

Hadisteki “Sonra, ‘Allahu ekber’ dersin” sözü, bu lafzı kesin olarak belirlemekte, ondan başkasının onun yerini tutmayacağını göstermektedir ki bu lafız da “Namazın başlangıcı, tekbirdir.” hadisinde geçen malum tekbirdir.

Hadisteki “Başını (rükudan) kaldırdığın zaman kemikler eklem yerlerine gelinceye kadar belini dümdüz doğrult.” sözü, rükudan kalkmanın, dimdik doğrulmanın ve bu esnada azaların yatışmasının farz olduğunu açıkça beyan etmektedir.

* Ebu Mesud el-Bedrî’den rivayet edildiğine göre Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

“Rükûdan ve secdeden (kalktıktan sonra) sırtını doğrultmayan kimsenin namazı yeterli/geçerli olmaz.”²⁵¹

Bu hadis, rükudan ve ilk secdeden kalkmanın, dimdik durmanın ve bu esnada azaların yatışmasının, namazın onsuz geçerli olmayacağı bir rükûn olduğu konusunda açık bir nastır.

*(Kavmi tarafından Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem’e elçi olarak gönderilen heyette bulunan) Ali b. Şeyban’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Biz yola çıktık ve nihayet Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’in yanına ulaştık. Ona biat ettik ve arkasında namaz kıldık. Bu sırada Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, namazını düzgün kılmayan -yâni rükû ve secdede belini doğrultmayan- bir adama göz ucuyla baktı. Namazını bitirince Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: “Ey müslümanlar topluluğu! Rükû ve secdede belini doğrultmayan kimsenin namazı yoktur.” (Ahmed, İbn Mace)

²⁵¹ Bu hadisi İmam Ahmed ve Sünen sahipleri rivayet etmişlerdir. Tirmizî, hasen sahih olduğunu söylemiştir.

Bu hadisteki “namazı yoktur” ifadesi, “yeterli/geçerli bir namazı yoktur” demektir. Bunun delili de (yukarda geçen) şu hadistir: “Rükûdan ve secdeden (kalktıktan sonra) sırtını doğrultmayan kimsenin namazı yeterli/geçerli olmaz.”

Bu hadisin Ahmed’de geçen şekli şöyledir: “Rükû ile secde arasında belini doğrultmayan kimseye Allah Teala (rahmet nazarıyla) bakmaz.”

* Ebu Hureyre’den rivayet edildiğine göre Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: “Allah Teala, rükûsu ile secdesi arasında belini doğrultmayan kimsenin namazına bakmaz (hiçbir önem/değer vermez)!” (Ahmed)

* Beyhaki’nin Sünen’inde Cabir b. Abdullah’tan rivayet edildiğine göre Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: “Rükûdan ve secdeden (kalktıktan sonra) belini doğrultmayan kişinin namazı yeterli/geçerli olmaz.”

* Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem yeri gagalar/yem toplar gibi namaz kılmayı da kesinlikle yasaklamış ve bu şekilde kılınan namazın münafıkların namazı olduğunu bildirmiştir.

Müsned’de ve Sünen’lerde Abdurrahman b. Şibl’den şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, (namazda) karganın yeri/leşi gagalaması gibi (aceleyle eğilip kalkmayı), yırtıcı hayvanlar gibi (kolları yere) yayarak (secde etmeyi) ve mescidde belli bir yeri -tıpkı devenin kendisine yer belirlemesi gibi- mekân edinmeyi yasakladı.”

Bu hadis, namazda hayvanlara benzer hareketler yapmanın; yani karganın yeri/leşi gagalaması gibi

eğilip kalkmanın, secdede kolları yırtıcı hayvanlar gibi yere yaymanın ve deve gibi mescidde belli bir mekan edinip (sürekli orada namaz kılmanın) yasak olduğunu belirtmektedir.

Başka bir hadiste de şöyle geçmektedir: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* (namazda) tilki gibi sağa sola bakınmayı, köpek oturuşu gibi oturmayı ve elleri at kuyrukları gibi kaldırmayı yasakladı.”

İşte Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* namazda bu altı hayvanın hareketlerine benzer hareketlerde bulunmayı yasaklanmıştır.

* Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in, yeri gagalar/ yem toplar gibi hızlıca kılınan namazın, münafıkların namazı olduğu yönündeki açıklamasına gelince *Sahih-i Müslim*’de Alâ b. Abdurrahman’dan, şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Öğle namazından çıktıktan sonra Enes b. Mâlik’in Basra’da bulunan evine uğrayıp yanına girdim. Enes, yanına vardığımız vakit bize ‘İkindiyi kıldınız mı?’ diye sordu. Biz de ‘Biz öğle namazından şimdi çıktık.’ dedik. Enes, ‘O halde geçin ikindiye kılın.’ dedi. Biz de kalkıp ikindiye kıldık. Namazı bitirince Enes şöyle dedi: Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu işittim: “Bu namaz, münafıkların namazıdır. Münafık oturur (bir yandan da) güneşi gözler. Nihayet güneş şeytanın iki boynuzu arasında (batmak üzere) iken kalkar ve horozun (yem toplamak için yeri) gagalaması gibi (alelacele) dört rekat kılar ve namazda Allah’ı çok az zikreder/anar!”

İbn Mesud’un (bu konuyla ilgili olan), “Vallahi benim gördüğüm kadarıyla (Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* zamanında) cemaatten geri kalanlar, nifakı açıkça

bilinen münafıklardan başkası değildi.” sözü de daha önce geçmişti.

Allah Teala da bu konuda şöyle buyurmuştur: “Doğrusu münafıklar Allah’ı aldatmaya çalışırlar. Hâlbuki O, onların aldatmalarını başlarına çevirmektedir. Onlar namaza kalktıkları vakit tembel tembel/üşene üşene kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ve Allah’ı ancak pek az anarlar.” (Nisa, 142)

İşte namaz kılarken yapılan şu altı şey nifak alametlerindendir:

- 1- Namaza tembel tembel/üşene üşene kalkmak
- 2- Namazı riya/gösteriş için kılmak
- 3- Namazı geciktirmek
- 4- Yeri gagalar/yem toplar gibi namaz kılmak
- 5- Namazda Allah’ı çok az anmak/hatırlamak.
- 6- Cemaatle namazdan geri kalmak

* * *

* Ebu Abdullah el-Eş’arî’den rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashabına namaz kıldırıldı. Sonra da bir grup ashabıyla beraber (bir kenarda) oturdu. Derken bir adam girdi ve namaza durdu. Adam secdeyi yeri gagalar/yem toplar gibi yapıyordu. Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona bakıyordu. Derken şöyle buyurdu:

“Şu adamı görüyor musunuz? Eğer o ölecek olsa Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’in dini üzere ölmüş olmaz. Zira o, namazı karganın kanı/leşi gagalaması/didiklemesi gibi kılıyor. Namaz kılıp da rûkûyu (doğru

dürüst) yapmayan, secdeyi de (yeri) gagalar gibi yapan kimse, sadece bir ya da iki hurma yiyen ama kendisine yetmeyen aç kimse gibidir. O halde abdesti güzelce alın (ama unutmayın ki doğru dürüst yıkanmayan) topukların ateşten çekeceği vardır. Rûku ve secdeyi de eksiksiz yapın.”

Ebu Salih şöyle demiştir: Abdullah el-Eş'arî'ye, “Sana bu hadisi kim aktardı?” diye sordum. Şöyle dedi: “Orduların komutanı Halid b. el-Velid, Amr b. el-Âs, Şurahbîl b. Hasene ve Yezid b. Ebu Süfyan. Bunların hepsi de bu hadisi Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den işitmişler.”²⁵²

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hadiste yeri gagalar/yem toplar gibi namaz kılan kimsenin öldüğü takdirde İslam üzere ölmeyeceğini haber vermiştir.

* *Sahih-i Buhârî*'de Zeyd b. Vehb'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Huzeyfe *radiyallahu anh* rükûyu ve secdeyi tam yapmayan bir adam gördü ve ona şöyle dedi: “Sen namaz kılmadın. Şayet bu hâl üzere ölürsen, Allah'ın Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yaratıp göndermiş olduğu fıtrattan/dinden başka bir fıtrat üzere ölmüş olursun.”

Eğer yeri gagalar/yem toplar gibi namaz kılan kimsenin namazı yeterli ve geçerli olsaydı bu yüzden Huzeyfe onun İslam fıtratı dışına çıktığını söylemezdi.

* Yine Allah Rasulü *sallallahu aleyhi ve sellem* namazdan çalan namaz hırsızının mal çalan hırsızlardan daha kötü olduğunu da ifade etmiştir.

* *Müsned*'de Ebu Katade'den rivayet edildiğine göre Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “İnsanlar içinde en kötü hırsızlar namazdan çalanlardır.”

²⁵² Bu hadisi Ebu Bekir b. Huzeyme, *Sahih*'inde rivayet etmiştir.

Sahabîler, "Ey Allah'ın Rasulü! Namazdan nasıl çalınır ki?" diye sorunca da "Namazın rûkusunu ve secdesini tam yapmayarak" ya da "Rûkudan ve secdeden kalkınca belini doğrultmayarak" buyurmuştur.

Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem böyle birisinin durumunun mal çalan hırsızlardan daha kötü olduğunu açıkça ifade etmiştir. Hiç şüphe yok ki din hırsızı dünya hırsızından daha kötüdür.

* Yine Müsned'de Salim → Ebu'l-Ca'd → Selman el-Farisi kanalıyla rivayet edildiğine göre Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Namaz, bir ölçek (tartı aracı) gibidir. Kim onu tastamam/eksiksiz yaparsa (sevabı da) kendisine tastamam/eksiksiz verilir. Kim de onda eksik yaparsa siz, Allah'ın ölçü ve tartıda eksik yapanlar hakkında ne buyurduğunu²⁵³ biliyorsunuz."

İmam Malik de şöyle demiştir: "Tam veya eksik yapma hususu, her konuda geçerlidir. Allah Teala (alışverişteki) ölçü ve tartıyı eksik yapanları tehdit ediyorsa namazda eksik yapanların halini sen düşün!"

Ebu Cafer el-Ukaylî'nin el-Ehvas b. Hakim → Halid b. Ma'dan → Ubade b. es-Samit kanalıyla rivayet ettiğine göre Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Kul güzelce abdest alıp namaza kalkar ve rûkuyu, secdeyi ve kıraati tam/eksiksiz olarak yaparsa namaz ona şöyle der: 'Beni gözettiğin gibi Allah da seni gözet sin.' Sonra o namaz, nur ve ışık saçarak göğe yükseltilir. Göğün kapıları ona açılır. Nihayet o, Allah Teala'nın huzuruna varır ve sahibine şefa at eder. Ama kul abdesti, rûkuyu, secdeyi ve kıraati zayı edip düzgün

²⁵³ "Eksik ölçüp tartanların vay haline!" (Mutaffifin, 1)

yapmazsa namaz ona şöyle der: 'Beni zayi ettiğin gibi Allah da seni zayi etsin!' Sonra o namaz göğe yükseltilir, ama göğün kapıları ona kapatılır. Ardından o, eski bir elbisenin dürülmesi gibi dürülür, sonra da sahibinin yüzüne çarpılır."

İmam Ahmed, -Muhenna b. Yahya eş-Şamî'nin rivayetinde- şöyle demiştir: Bu hadis şöyle geçmektedir:

"Kul abdest alır ve namazı güzelce kılarsa..."

Daha sonra da bu hadisi ona bağlı olarak zikretti.

مَسْجِدُ مُحَمَّدٍ ﷺ

Ta'dil-i erkan ve huşû; namazın özü, kalbi ve esasıdır.

Hızlı namaz kılmak, namaz kılan pek çok kişinin içine düştüğü ciddi yanlışlardan biridir. Müslümanlar namazda iftitah tekbiri, kıyam, rüku, secde gibi rükünlerin çoğunu yerine getirirken, önemli bir rükününü terk ederler ki bu rükün; rükuda, rükudan doğrulunca, secdede ve iki secde arasındaki oturuşta dikkat edilmesi gereken ta'dil-i erkandır. Yani, söz konusu rükünlerde gereken zikirlerin okunabileceği kadar bir süre sakince durup beklemektir.

Namaz kılan herkesin ta'dil-i erkana ve huşûya özen göstermesi gerekir. Çünkü bunlar, namazın özü, kalbi ve esasıdır.

Bu eser; muhteva açısından kaliteli bir çalışma olmanın yanı sıra yazarları (İmam Birgivî, Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye ve İbn Kayyım) açısından da çok kaliteli bir eserdir. Çünkü muteber üç alimin çalışmasını kapsamaktadır.

İşte farklı zamanlarda, farklı iklimlerde ve farklı düşünce ortamlarında yetişmiş olan üç değerli alimin eserleri yanyana getirildiğinde görülmektedir ki; görüşleri birbirini desteklemektedir. Zaten İslâm dininin -her konuda olduğu gibi- namazda tadil-i erkan konusundaki anlayışı da birdir, yani Kur'ân, sünnet ve icmanın ışığında belirlenen yoldur, dört mezhebin yolu da budur.

Hedefimiz Ahr-ı Saadet'te Yaşayan İslâm'i Yaşamaktır.

الغرابا
guraba

yayında mihenk taşı

